

รายงานฉบับสมบูรณ์

แผนงานวิจัย

การบริหารและการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเพื่อรองรับการรวมกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจ
อาเซียน

Community Tourism Management For ASEAN Economic Community (AEC)
Preparation.

โดย

ธงชัย ภูวนาถวิจิตร และคณะ

มิถุนายน 2558

สัญญาเลขที่ RDG5650060

รายงานฉบับสมบูรณ์

แผนงานวิจัย

การบริหารและการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเพื่อรองรับการรวมกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจ
อาเซียน

Community Tourism Management For ASEAN Economic Community (AEC)
Preparation.

คณะผู้วิจัย

สังกัด

1. ดร. ธงชัย ภูวนาถวิจิตร	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
2. นายสาคร โรจน์คำลือ	โรงเรียนจันทน์จ้าววิทยาคม
3. นางสุมิตรา มาเตียง	เทศบาลตำบลท่าข้าวเปลือก
4. นางสาวภัทร์ชนกพร คมธณัญญ์	เทศบาลตำบลท่าข้าวเปลือก
5. นายสุชาครีย์ ศรีรัตน์	สถาบันความหลากหลายทางชาติพันธุ์เพื่อการพัฒนา

ชุดโครงการ การบริหารและการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเพื่อรองรับการรวมกลุ่ม
ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

สนับสนุนโดยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)
และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย วช. สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บทสรุปผู้บริหาร

จังหวัดเชียงราย นับได้ว่าเป็นจังหวัดชายแดนที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศ เป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ทางด้านการค้า การลงทุน การขนส่งและการบริการการท่องเที่ยวที่ตั้งอยู่เหนือสุดของประเทศ จากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน ด้วยความได้เปรียบทางด้านภูมิศาสตร์ที่ติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านทางด้านชายแดนที่สำคัญได้แก่ (1) ด้านชายแดนถาวรอำเภอแม่สายกับท่าขี้เหล็ก รัฐฉานของประเทศสหภาพเมียนมา ที่เชื่อมโยงกับเส้นทางยุทธศาสตร์ R3B (เชียงราย - เมืองยอง - เชียงรุ่งหรือจิงหง) ของมณฑลยูนนาน ประเทศจีนตอนใต้ (2) ด้านชายแดนถาวรอำเภอเชียงของกับเมืองห้วยทราย ที่เชื่อมโยงกับเส้นทางยุทธศาสตร์ R3A (เชียงราย- คุณหมิง) ซึ่งในปีพ.ศ.2557 เส้นทางดังกล่าวจะเชื่อมโยงกับโครงข่ายการคมนาคมของไทยผ่านสะพานมิตรภาพไทย-ลาว แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) กลายเป็นเส้นทาง “คุณ มัน กงลู” หรือ (กรุงเทพ- คุณหมิง) ไปยังท่าเรือแหลมฉบัง สิงคโปร์และท่าเรือทวายของพม่าผ่านอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก (3) ด้านชายแดนอำเภอเชียงแสนกับเมืองต้นผึ้ง แขวงบ่อแก้ว สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวที่ผ่านแม่น้ำโขงไปยัง “เขตเศรษฐกิจพิเศษ” ของบริษัทลงทุนจากจีนร่วมกับนักลงทุนลาวสัมปทานพื้นที่จากรัฐบาลลาวบริเวณ “เกาะดอนขาว” บ้านต้นผึ้ง เมืองห้วยทราย (ใต้สามเหลี่ยมทองคำ) เป็นที่ตั้งของบ่อนคาสิโนระดับโลกภายใต้ชื่อ “คิงส์โรมัน” และพาราไดส์ของนักลงทุนชาวไทยในฝั่งพม่า อยู่ตรงข้ามกับ อ.เชียงแสน บริเวณสามเหลี่ยมทองคำ เชื่อมโยงกับเส้นทาง R3A ท่าเรือเชียงแสนและสนามบินนานาชาติเมืองต้นผึ้งของบริษัทลงทุนจากจีนเช่นกัน และ(4)ด้านชายแดนแม่น้ำโขงผ่านท่าเรือพานิชย์แห่งที่ 2 ของอำเภอเชียงแสนกับท่าเรือก่วยเหล่ย์ ของมณฑลยูนนาน ประเทศจีนตอนใต้กับท่าเรือเมืองมอมของพม่าและท่าเรือหลวงพระบางของสปป.ลาว เมื่อพิจารณาถึงกรอบความร่วมมือประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือ “ประชาคมอาเซียน” ที่เปิดเป็นตลาดและฐานการผลิตเดียวกันในปี พ.ศ. 2558 ที่จะนำไปสู่การใช้กฎระเบียบการค้าในประเทศสมาชิกทั้งหมดเป็นอย่างดีเหมือนกัน ทั้งในด้านมาตรฐานคุณภาพ ราคา อัตราภาษี รวมถึงกฎระเบียบในการค้าและการลงทุน ด้วยการขจัดมาตรการและข้อกีดกันต่างๆ รวมถึงมาตรการอำนวยความสะดวกทางการค้า เงื่อนไขการเคลื่อนย้ายบุคคลสัญชาติอาเซียน การบริการการท่องเที่ยว การขนส่งและการลงทุนที่เสรีมากขึ้น ส่งผลทำให้จังหวัดเชียงรายกลายเป็นเมืองชายแดนที่สำคัญอันดับ 1 ของประเทศ ที่จะสามารถเชื่อมโยงโครงข่ายการค้า การลงทุน การขนส่งและการท่องเที่ยวทั้งทางบก ทางอากาศและทางน้ำ ได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขยายตัวของนักท่องเที่ยวทั่วโลกที่จะเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวผ่านไปยังประเทศเพื่อนบ้าน ที่มีสังคมและวัฒนธรรมที่ใกล้เคียงกัน หรือนักท่องเที่ยวที่นิยมมาเดินทางมาท่องเที่ยวเพื่อแสวงโชคยังบ่อนคาสิโนของพม่าและสปป.ลาว หรือท่องเที่ยวด้วยเรือท่องเที่ยวในแม่น้ำโขงเชื่อมโยงท่าเรือก่วนเหล่ย์ เขตสิบสองปันนาของมณฑลยูนนาน ประเทศจีนตอนใต้กับเมืองมรดกโลกหลวงพระบางกับท่าเรือหลวงพระบาง ซึ่งสามารถเดินทางได้อย่างสะดวกและปลอดภัยได้

พื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวสูงมากด้วยลักษณะที่ตั้ง ซึ่งตั้งอยู่ตรงกลางระหว่างเขตติดต่อของอำเภอเชียงแสน อำเภอเชียงของ อำเภอแม่จันและอำเภอเชียงแสน จึงนับว่าเป็นโอกาส (Opportunity) สูงที่จะพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์รองรับการเปิดเสรีประชาคมอาเซียน ทั้งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและการท่องเที่ยวทางเลือก ที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติทั้งภายในประเทศ ภูมิภาคอาเซียนและภูมิภาคต่างๆของโลก ให้สามารถเดินทางเข้ามาพักผ่อนและท่องเที่ยวในชุมชนและพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม จังหวัดเชียงรายเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวของประเทศเพื่อนบ้านได้ แต่ที่ผ่านมายังขาดการพัฒนาพื้นที่ ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มอย่างเหมาะสม ด้วยเหตุนี้ภาควิชาบ้านและชุมชนฯ จึงได้ร่วมกับหน่วยงานและผู้แทนประชาชนในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม จัดทำแผนการวิจัยเชิงประยุกต์ด้านการ

บริหารจัดการท่องเที่ยวรองรับประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนขึ้นประกอบด้วย 3 โครงการย่อย ได้แก่ (1) การวางแผนจัดการการท่องเที่ยวชุมชนแบบยั่งยืนเพื่อรองรับการรวมกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน: กรณีศึกษาพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่อง อำเภอแม่จัน และอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย (2) การศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวรองรับการรวมกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน: กรณีศึกษาพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่อง อำเภอแม่จัน และอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย และ(3) การศึกษาศักยภาพการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบยั่งยืนรองรับประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน: กรณีศึกษาพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่อง อำเภอแม่จัน และอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย แผนงานวิจัยนี้ใช้ระยะเวลาดำเนินการ 1 ปี รหัสสัญญาเลขที่ RDG5650060 และได้รับงบประมาณทั้งสิ้น 2,466,000 บาท

ผลการดำเนินการวิจัยนี้ได้ (1) แนวทางการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวที่มาจากทรัพยากรการท่องเที่ยวและแนวคิดของประชาชนเป็นหลัก มีสภาพอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายเป็นองค์กรหลักในการนำผลการวิจัยใช้ประโยชน์เพื่อผลักดันให้พื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่องเป็นพื้นที่พิเศษเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว และได้เปิดโอกาสให้ผู้ประกอบการเอกชนทั้งในพื้นที่อำเภอเชียงแสน และเครือข่ายผู้ประกอบการจากภายนอกได้เข้ามาร่วมพัฒนารายการกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยเฉพาะสถานประกอบการคิงส์โรมันซึ่งกำลังขยายงานด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่สามเหลี่ยมทองคำทั้งนี้จากการวางแผนสร้างสรรค์การท่องเที่ยวและข้อตกลงในการจัดการท่องเที่ยวร่วมกันทำให้มีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องซึ่งเป็นไปตามความคาดหวังด้านผลลัพธ์ของโครงการวิจัยที่มุ่งให้พื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่องเป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ของจังหวัดเชียงราย และอยู่ระหว่างการผลักดันให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว Unseen ของจังหวัดเชียงรายด้วย สำหรับความยั่งยืนของการจัดการท่องเที่ยวนั้นเป็นไปตามฐานคิดสำคัญของการวิจัยประชาชนรอบพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่องเป็นผู้ริเริ่มบริหารจัดการท่องเที่ยวที่มุ่งใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ชุมชนเป็นเจ้าของร่วมกันมาใช้ประโยชน์จัดการท่องเที่ยว เกิดการรวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชนจดทะเบียนเป็นสมาคมเพื่อการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างชาญฉลาด เป็นกลไกประสานงานขับเคลื่อนแผนพัฒนาการท่องเที่ยวที่มุ่งดูแลทรัพยากรการท่องเที่ยวให้มีความสมบูรณ์สนับสนุนการดำรงชีวิตประจำวันก่อนต่อยอดเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว รวมไปถึงงานด้านการบริหารพื้นที่ชุ่มน้ำด้วยการกำหนดเขตพื้นที่เพื่อการใช้ประโยชน์ เป็นต้น (2) ได้ทราบว่าคุณลักษณะทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ยังคงปรากฏอยู่คือด้านประเพณี การละเล่น รวมทั้งด้านอาหารของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งประชาชนที่เป็นตัวอย่างในการวิจัยเห็นพ้องกันว่าแนวทางในการนำอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มาใช้ในการจัดการท่องเที่ยวคือ การผสมผสานอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่โดดเด่นอยู่มาใช้จัดการท่องเที่ยว ด้วยเหตุนี้การออกแบบรายการกิจกรรมการท่องเที่ยวจึงได้นำอาหารของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มาใช้ในการออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยว Cooking Class เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์รอบพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่อง และ (3) ศักยภาพที่เป็นฐานทุนสำคัญต่อการท่องเที่ยวของประชาชนรอบพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่องประกอบด้วย กลุ่มเยาวชนสืบศิลป์ล้านนาตำบลท่าข้าวเปลือก ที่สามารถออกแบบและจัดแสดงแสงสีเสียงเรื่องราวเกี่ยวกับอาณาจักรโยนกนครและการอพยพโยกย้ายของประชาชนกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เข้ามาตั้งถิ่นฐานรอบพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่อง ศักยภาพของกลุ่มแม่บ้านที่สามารถจัดเลี้ยงขันโตกอาหารท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี รวมถึงการพัฒนาทักษะการสื่อสารภาษาต่างชาติเพื่อการท่องเที่ยวคือ ภาษาอังกฤษและภาษาจีน ที่พบกลไกที่ต่อยอดขยายผลได้โดยการสร้างความร่วมมือกับนักศึกษาแลกเปลี่ยนในมหาวิทยาลัยในพื้นที่ และมีประชาชนในพื้นที่สามารถสื่อสารภาษาอังกฤษได้เป็นอย่างดี และได้หารือกับสภาพอุตสาหกรรมจังหวัดเชียงราย และสำนักวิชาการท่องเที่ยวมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงรายเพื่อพัฒนาให้

เกิดหลักสูตรผู้นำเที่ยวท้องถิ่น (ไกด์ชุมชน) เพื่อให้กรมการท่องเที่ยวรับรองเป็นลำดับต่อไป นอกจากนี้ยังได้ออกแบบผลิตภัณฑ์ร่วมกับกลุ่มอาชีพในชุมชน ประกอบด้วย กิจกรรมการท่องเที่ยว Cooking Class ผลิตภัณฑ์ปุ๋ยสั่งตัดของกลุ่มสามัคคีปางควาย และน้ำปลาของกลุ่มอาชีพจับสัตว์น้ำตามลำดับ

ประเด็นสำคัญที่พบในการวิจัยในครั้งนี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าชุมชนมีศักยภาพเพียงพอที่จะพัฒนาและปรับปรุงตนเองให้สามารถมีผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ อันหลากหลายและที่น่าสนใจต่อนักท่องเที่ยวซึ่งเป็นผลดีต่อระบบเศรษฐกิจอันต่อเนื่องของชุมชนด้วย รวมทั้งแผนงาน แนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวในครั้งนี้เกิดขึ้นมาจากประชาชนเป็นหลัก อีกทั้งยังพบการรวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชนที่ยั่งยืนและเป็นนิติบุคคลถูกต้องตามกฎหมาย เพื่อเป็นกลไกการประสานงานทั้งในด้านการดูแลพื้นที่ชุ่มน้ำซึ่งเป็นฐานทรัพยากรที่สำคัญของชุมชน รวมทั้งสมาชิกมาจากแต่ละชุมชนทำหน้าที่เป็นเจ้าของการท่องเที่ยวและมีอำนาจต่อรองกับผู้ประกอบการท่องเที่ยว สภาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ไม่ได้เป็นเพียงผู้เข้ามารับประโยชน์จากโครงการพัฒนาของรัฐหรือลูกจ้างของเอกชน ในทางกลับกันการบริหารการท่องเที่ยวยังกระจายผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวไปยังประชาชนทั้งในกลุ่มจัดการท่องเที่ยว รวมไปถึงประชาชนในชุมชน ซึ่งยังต้องอาศัยเวลาและความต่อเนื่องของนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวอีกสักกระยะหนึ่ง นอกจากนี้การวิจัยนี้ยังได้แนวทางการสร้างความร่วมมือกับผู้ประกอบการทางการท่องเที่ยวที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชายแดนประเทศเพื่อนบ้าน ปรับเปลี่ยนสภาพจากการแข่งขัน หรือ ต่างคนต่างทำมาเป็นการสร้างสรรค์กิจกรรมการท่องเที่ยวและร่วมมือจัดการท่องเที่ยวร่วมกันตอบสนองต่อการเป็นฐานการผลิตเดียวกันในการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน อีกทั้งยังพบประเด็นที่นำไปสู่การพัฒนาต่อยอดให้เกิดประเด็นเพิ่มเติมคือไกด์ชุมชน การพัฒนาสมรรถนะผู้ประกอบการและองค์กรชุมชนด้านการท่องเที่ยวตามมาตรฐานอาเซียน ซึ่งเป็นความท้าทายใหม่ของการท่องเที่ยวเมื่อเข้าสู่ประชาคมอาเซียน เป็นลำดับต่อไป

จากบทสรุปผลการวิจัยการบริหารและการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อรองรับการรวมกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน:กรณีศึกษาพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่อง อำเภอมะจัน และอำเภอยะรัง จังหวัดสงขลา จรรยาบรรณวิชาชีพไปสู่อุตสาหกรรม 2 มิติที่สำคัญได้แก่

1) มิติเชิงนโยบายขององค์กร หรือหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ได้แก่

1.1 สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ (สผ.) ใช้ผลการวิจัยเป็นข้อมูลประกอบการร่างยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่ชุ่มน้ำระดับท้องถิ่นต้นแบบ

1.2 องค์กรระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ(IUCN) ใช้ผลการวิจัยเป็นฐานข้อมูลสำหรับการวางแผนเชิงภูมิทัศน์(Land Scape Approach) ขยายพื้นที่จากเวียงหนองล่อง หนองบงค้าย ครอบคลุมแอ่งเชียงแสนทั้งหมด

1.3 องค์กรบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์กรมหาชน) ใช้อปท.ใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานประกอบการพิจารณาในการประกาศพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน พื้นที่เมืองเก่าเชียงแสนและพื้นที่เชื่อมโยง

1.4 กรมการท่องเที่ยว กระทรวงท่องเที่ยวและกีฬา วิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยมหิดล และสมาคมคนยองจันจัว นำเสนอร่วมเพื่อนำข้อมูล“วิถีไทย วิถียอง” ภายใต้แผนการบริหารจัดการด้านการสื่อความหมายในแหล่งท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยวโดยเป็น 1 ใน พื้นที่ 9 แหล่งท่องเที่ยวต้นแบบเพื่อพัฒนาด้านการสื่อความหมายอย่างยั่งยืน

2) มิติเชิงสังคม หรือ ชุมชน ขององค์กร ชุมชนและท้องถิ่น ได้แก่

2.1 นายอำเภอมะจัน ใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวางแผนการพัฒนาพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่องอย่างยั่งยืน ด้านการท่องเที่ยวและพื้นที่ชุ่มน้ำ

จากบทสรุปผลการวิจัยที่นำไปสู่การใช้ประโยชน์ในมติเชิงนโยบาย และมติสังคมหรือชุมชนดังกล่าวข้างต้น จึงส่งผลต่อข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

1) ควรศึกษายุทธศาสตร์การบริหารและการจัดการการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่องขององค์กร หรือหน่วยงานภาครัฐและเอกชนจากการประกาศเป็นพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน พื้นที่เมืองเก่าเชียงแสนและพื้นที่เชื่อมโยง จังหวัดเชียงราย

2) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรร่วมมือกับภาคีที่เกี่ยวข้องในการจัดการพื้นที่เพื่อการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน โดยดำเนินการผลักดันให้เกิดการแบ่งเขตการใช้ประโยชน์พื้นที่ หรือการออกเทศบัญญัติเพื่อป้องกันการบุกรุกเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่เวียงหนองล่อง หรือการกำหนดนโยบายเพื่อป้องกันการถือครองที่ดินโดยต่างชาติ โดยเฉพาะนักธุรกิจชาวจีนผ่านธุรกรรมนอมินี เพื่อรักษาทรัพยากรทางธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรมของชาติอย่างยั่งยืน โดยแบ่งออกเป็น 6 ประเภท ดังนี้

- (1) เขตบริการ (Intensive use zone)
- (2) เขตการท่องเที่ยว ศึกษาหาความรู้และนันทนาการ (Outdoor recreation zone)
- (3) เขตอนุรักษ์พิเศษ (Special nature zone or special conservation zone)
- (4) เขตสงวนสภาพธรรมชาติ (Primitive zone)
- (5) เขตกิจกรรมพิเศษ (Special use zone)
- (6) เขตฟื้นฟูสภาพทางธรรมชาติ (Recovery zone)

3) ควรศึกษาการพัฒนาการท่องเที่ยวเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวชายแดนเชียงแสน – ต้นผึ้ง แขวงบ่อแก้ว สปป.ลาว กับพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่อง เพื่อรองรับการขยายตัวด้านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวชายแดนในบริบทอาเซียน

บทคัดย่อ

พื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่อง ตั้งอยู่ในพื้นที่รอยต่อระหว่างอำเภอแม่จันกับอำเภอเชียงแสนจังหวัดเชียงราย มีพื้นที่กว่า 20,000 ไร่ จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์พงศาวดารโยนกได้กล่าวถึงบริเวณนี้ว่าเคยเป็นที่ตั้งของเมืองโยนกนครอาณาจักรโบราณของล้านนา และมีประวัติการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่มโดยเฉพาะกลุ่มชาวยองที่มีประวัติศาสตร์เชื่อมโยงกับเมืองยอง สหภาพเมียนมาร์ จึงทำให้พื้นที่แห่งนี้มีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดเชียงราย การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์หลัก 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวทางการวางแผนการสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวและการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคประชาชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่อง 2) ศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวยอง ลื้อ อาข่า ชาวไทยอีสาน และชาวพื้นเมืองภาคเหนือ ในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่อง และแนวทางการจัดการท่องเที่ยวรองรับการรวมกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนแบบยั่งยืน และ 3) ศึกษาแนวทางการเตรียมความพร้อมให้ชุมชนท้องถิ่นที่มีความสนใจในการจัดการท่องเที่ยวมีความรู้ ทักษะ ความสามารถทั้งในด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยว การสื่อสารกับนักท่องเที่ยว อย่างมีประสิทธิภาพ จากการวิเคราะห์เนื้อหาผลการวิจัยทั้ง 3 โครงการย่อยในแต่ละวัตถุประสงค์

จากผลการวิจัย พบว่า แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวและการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับประชาชนรอบพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่องมีฐานคิดในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ประการแรกฐานคิดจากภายนอก คือ มุ่งเน้นการปรับปรุงภูมิทัศน์ พัฒนาสิ่งปลูกสร้างและโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ในพื้นที่ที่ถูกกำหนดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ประการที่สองฐานคิดจากภายใน ด้วยมุมมองของประชาชนในแหล่งท่องเที่ยวที่ต้องการนำเสนอทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรมที่ชุมชนมีอยู่ สามารถพัฒนาศักยภาพให้เป็นที่ดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวของชุมชน สามารถจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวแบ่งออกได้ 3 ด้าน คือ 1) ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สามารถจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวได้ทันที 2) ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ควรปรับปรุงก่อนจัดการท่องเที่ยว และ 3) ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ต้องรื้อฟื้นฟื้นฟูหรือพัฒนา ก่อนจัดการท่องเที่ยว รวมทั้งกิจกรรมการท่องเที่ยวเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่อง กับคิงส์โรมันและแขวงบ่อแก้ว สปป.ลาว ด้วยการวางแผนจัดการการท่องเที่ยวชุมชน โดยประชาชนในพื้นที่ที่เป็นเจ้าของทรัพยากรการท่องเที่ยวเข้ามามีบทบาทหลักในการวางแผนจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว เพื่อกำหนดแนวทางการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวพร้อมกับประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและผู้ประกอบการการท่องเที่ยว รวมถึงการผลักดันให้สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สผ.) ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักในการดูแลพื้นที่ชุ่มน้ำได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาพื้นที่ชุ่มน้ำและการท่องเที่ยวจากฐานทรัพยากรของชุมชนให้เกิดความยั่งยืนได้ สามารถนำอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ยังปรากฏชัดเจนและนำมาจัดการท่องเที่ยว ทั้งอัตลักษณ์ด้านสถาปัตยกรรม อัตลักษณ์ด้านภาษา อัตลักษณ์ด้านประเพณี ความเชื่อ การละเล่นและเพลงของกลุ่มชาติพันธุ์ รวมถึงอัตลักษณ์ด้านทักษะ องค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชนประกอบไปด้วย การแสดงแสงสีเสียงเวียงโยนกนครของกลุ่มเยาวชนสืบศิลป์ล้านนาตำบลท่าข้าวเปลือก การจัดเลี้ยงขันโตกอาหารท้องถิ่นและพัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวเรียนรู้อาหารพื้นถิ่น (Cooking Class) ของกลุ่มแม่บ้าน ตลอดจนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ปุ๋ยสาบตัดจากมูลควายของกลุ่มสามัคคีปางควาย และ

ผลิตภัณฑ์น้ำปลาเวียงหนองล่อมของกลุ่มอาชีพประมง ซึ่งเป็นสินค้าที่จำหน่ายได้ในท้องถิ่นและสนับสนุนการท่องเที่ยวของชุมชน

ส่วนการพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ พบว่า โครงการพัฒนาทักษะการสื่อสารภาษาเพื่อการท่องเที่ยวประกอบด้วยภาษาอังกฤษและภาษาจีน มีผลการประเมินหลังการเข้าร่วมกิจกรรมสูงกว่าก่อนเริ่มโครงการทุกด้าน ประชาชนที่เข้าร่วมโครงการมีความตระหนักต่อการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน และการขยายตัวของกลุ่มทุนจีนมากยิ่งขึ้น โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาการท่องเที่ยวจากภาคที่เกี่ยวข้อในพื้นที่ที่มีความพร้อมต่อการรองรับการขยายตัวของนักท่องเที่ยวชาวจีน ด้วยการกำหนดการแบ่งเขตการใช้ประโยชน์พื้นที่และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เพื่อมุ่งดูแลฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวและใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งสามารถบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ด้วยตนเอง พร้อมกับสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนได้

คำสำคัญ: การจัดการท่องเที่ยวรองรับการรวมกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

Abstract

Wieng Nong Lom wetland is located at the boundary between Mae Chan and Chiang Saen districts, Chiang Rai. Its area is covered over 20,000 Rai. In accordance with Yo-Nok historical evidence mentioned that this area was the site of the Yo-Nok Nakorn (city), an ancient Kingdom of Lanna. There was a settlement history of several ethnic groups, particularly the heirs, who has historical relations with the heirs in Myanmar, with the result that this area has the potential to be a main attraction of Chiang Rai.

The research aims to study the guidelines of tourism activity plan and tourism resources management beyond the participatory process of government and public sectors, and local administrative agencies in Wieng Nong Lom wetland. The second aim of the research is to study the cultural identity of five ethnic groups; Yong, Lue, Akha, Thai-Isan, and Northern indigenous people, who live together at Wieng Nong Lom wetland and the guidelines of sustainable tourism management to be prepared for ASEAN Economic Community (AEC). The final aim of the research is to study the readiness of the guidelines for those communities in Wieng Nong Lom wetland who are interested in tourism management to get knowledge, skills and capacity to arrange and communicate to the tourists more effectively.

The study has analyzed its content and found that there is a difference in the basic thought of tourism development between the villagers who live in Wieng Nong Lom wetland, and local administrative agencies. Their differences are from appearance approach such as the landscape improvement, building and infrastructure development, and the internal approach of their aspects to present the natural tourist attractions and the cultural heritage in community to attract visitors. However, the tourism resources management can be categorized in three parts, which are the tourism resources

management that can be arranged for urgent activities, need to improve, and to be developed or restored before having the tourism management plan.

The tourism activities have included the linkage between Wieng Nong Lom wetland, King Roman and Bor Kaew district, Laos PDR. There is a community tourism management based on the main role of public participation to identify the guidelines and coordinate with local administrative agencies and tourism entrepreneurs. They encouraged the Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning (ONEP) to participate in defining the direction of wetland and sustainable tourism developments. They are able to take advantage of the ethnic group's cultural identities for the tourism management such as architecture, language, tradition, belief, folk play and music, including skills, knowledge, and local wisdom identities.

Furthermore, communities can use the potentialities of community cultural tourism management, such as Wieng Yo-Nok Nakorn of Lights presented by Lanna Arts youth group, Ta Khao Plieng district, Kantoke Dinner, which leads to learning how to cook, arranged by womens group, a buffalo fertilizer development of Pang Kwai Samakkee group, and local Wieng Nong Lom fish products of a fishermans group, to develop the community tourism. Meanwhile, the development of human capital potentiality has shown that the language skill development program for tourism communication, which is English and Chinese, has the post-participation evaluation higher than pre-participation evaluation in all areas because the participants have realized for ASEAN Economic Community (AEC) and the expanding of Chinese capital group. They see an importance of the networking to develop the tourism by zoning the usage area and relevant laws to support the tourism resources and be able to use the tourism as a tool to build the strength of community, leading to sustainable and self-reliant management while building the corporation network among the ASEAN countries.

Keyword: Tourism Management for ASEAN

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 ปัญหาการวิจัย	3
1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย	7
1.4 ประโยชน์ที่ได้รับ	7
บทที่ 2 ทฤษฎี แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
2.1 แนวคิดด้านการท่องเที่ยว	9
2.2 แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน	15
2.3 แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	19
2.4 แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการ	28
2.5 กรอบแนวคิดการวิจัย	33
2.6 กลยุทธ์การวิจัย	34
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	
3.1 โครงการย่อยที่ 1	35
3.2 โครงการย่อยที่ 2	40
3.3 โครงการย่อยที่ 3	40
บทที่ 4 ผลการวิจัย	
4.1 ผลการศึกษาแนวทางการวางแผนการสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวและการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคประชาชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ชุมชนน้ำเวียงหนองล่อง	42
4.2 ผลการศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวยอง ลื้อ อาข่า ชาวไทยอีสาน และชาวพื้นเมืองภาคเหนือ ในพื้นที่ชุมชนน้ำเวียงหนองล่อง และจะมีแนวทางนำมาจัดการท่องเที่ยวรองรับการรวมกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนแบบยั่งยืน	67
4.3 ผลการศึกษาแนวทางการเตรียมความพร้อมให้ชุมชนท้องถิ่นที่มีความสนใจในการจัดการท่องเที่ยวมีความรู้ ทักษะ ความสามารถทั้งในด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยว การสื่อสารกับนักท่องเที่ยว อย่างมีประสิทธิภาพ	71
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
5.1 สรุปผลการวิจัย	77
5.2 อภิปรายผลการวิจัย	82
5.3 ข้อเสนอแนะ	86
บรรณานุกรม	88

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
ตารางที่ 2.1 แสดงการคาดการณ์จำนวนนักท่องเที่ยวปี ค.ศ.2020	12
ตารางที่ 2.2 แสดงกลยุทธ์ของการวิจัย	34
ตารางที่ 4.1 แสดงแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มและหน่วยงาน สนับสนุน	55
ตารางที่ 4.2 แสดงสัดส่วนการกระจายประโยชน์จากการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม	59

สารบัญภาพ

แผนภาพที่	หน้า
แผนภาพที่ 1.1 แสดงพื้นที่ที่ได้รับการกำหนดให้เป็นที่ดินประเภทอนุรักษ์สภาพแวดล้อมเพื่อการท่องเที่ยว	5
แผนภาพที่ 2.1 แสดงอัตลักษณ์ชุมชน	22
แผนภาพที่ 2.2 แสดงองค์ประกอบที่เป็นฐานคิดสำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชน	27
แผนภาพที่ 2.3 เปรียบเทียบผลกระทบก่อนและหลังการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	29
แผนภาพที่ 2.4 แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย	33
แผนภาพที่ 4.1 แสดงกิจกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวต่างชาติปางควายบ้านห้วยน้ำราก	50
แผนภาพที่ 4.1 แสดงแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม	52
แผนภาพที่ 4.2 แสดงการออกแบบภูมิทัศน์และการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม	
แผนภาพที่ 4.4 แสดงการบริหารการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม	58
แผนภาพที่ 4.5 แสดงเขตบริการของพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม	61
แผนภาพที่ 4.6 แสดงเขตการท่องเที่ยวศึกษาหาความรู้และนันทนาการพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม	62
แผนภาพที่ 4.7 แสดงเขตอนุรักษ์พิเศษพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม	63
แผนภาพที่ 4.8 แสดงเขตสงวนสภาพทางธรรมชาติพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม	64
แผนภาพที่ 4.9 แสดงเขตกิจกรรมพิเศษพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม	65
แผนภาพที่ 4.10 แสดงเขตพื้นที่สุขภาพธรรมชาติพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม	66
แผนภาพที่ 4.11 สภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม	67

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่

หน้า

แผนภูมิที่ 4.1 แสดงสัดส่วนการกระจายประโยชน์จากการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่อง 59

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

จากการรวมตัวกันเป็นกลุ่มอาเซียนของ 5 ประเทศประกอบด้วย อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ และไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2510 ได้มีการพัฒนาความร่วมมือในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะในด้าน เศรษฐกิจมาอย่างต่อเนื่อง จนในเวลาต่อมาได้มีสมาชิกใหม่อีก 5 ประเทศคือ บรูไน เวียดนาม ลาว พม่า และกัมพูชา ซึ่งมีการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ความร่วมมือทางเศรษฐกิจมาโดยตลอด ทั้งนี้ จากการประชุมสุดยอดผู้นำอาเซียนครั้งที่ 9 เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2546 (ค.ศ. 2003) ที่บาหลี ประเทศ อินโดนีเซีย ได้มีการลงนามในปฏิญญาว่าด้วยความร่วมมืออาเซียน เห็นชอบให้มีการจัดตั้งประชาคม อาเซียน (ASEAN Community) ในปี พ.ศ. 2563 (ค.ศ. 2020) เพื่อสร้างความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจ (ASEAN Economic Community: AEC) ด้านความมั่นคง (ASEAN Security Community: ASC) และ ด้านสังคมและวัฒนธรรม (ASEAN Socio-Cultural Community: ASCC) ต่อมาการประชุมสุดยอดผู้นำ อาเซียนครั้งที่ 12 เมื่อวันที่ 13 มกราคม พ.ศ. 2550 ณ เมืองเซบู ประเทศฟิลิปปินส์ ผู้นำอาเซียนได้ตกลง ร่วมกันในการเร่งจัดตั้งประชาคมอาเซียนให้แล้วเสร็จเร็วขึ้นเป็นปี พ.ศ. 2558 (ค.ศ. 2015) ส่งผลให้กลุ่ม ประเทศสมาชิกทั้ง 10 ประเทศ ต่างเร่งเตรียมความพร้อมเพื่อเข้าสู่สร้างความมั่นคงในภูมิภาค รวมทั้งการ เป็นตลาดการค้า การลงทุนและเป็นฐานการผลิตร่วมกัน ในขณะที่ประเทศไทยภายหลังการเข้าร่วมเป็น สมาชิกกลุ่มอาเซียนได้ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเพื่อสร้างกรอบความร่วมมือทั้งใน ด้านการสร้างความมั่นคงในภูมิภาคและการพัฒนาเศรษฐกิจมาโดยตลอด ต่อกิจกรรมเตรียมความพร้อม การเปิดประชาคมอาเซียนอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2558 นี้ ประเทศไทยรับผิดชอบด้านการเร่งรัดการ เปิดเสรีสินค้าและบริการโดยเฉพาะในด้านการท่องเที่ยวที่ต้องเร่งปรับประสานกฎระเบียบในการออกวีซ่า ให้กับนักท่องเที่ยวต่างชาติที่จะเดินทางมาอาเซียน และยกเว้นวีซ่าสำหรับคนอาเซียนที่เดินทางภายใน อาเซียน สนับสนุนการเผยแพร่ข้อมูลด้านการลงทุนด้านการท่องเที่ยวของอาเซียนทางอินเทอร์เน็ต ส่งเสริมการบำรุงรักษาแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม และจัดตั้งเครือข่ายความร่วมมือของ สถาบันทางวิชาการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อสนับสนุนการวิจัยเชิงลึกด้านท่องเที่ยว รวมทั้งการเร่ง พัฒนาและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว ปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก ทางการท่องเที่ยวเพื่อยกระดับมาตรฐานการบริการให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในระดับโลกไปพร้อมกัน ด้วย (ธิดารัตน์ โชคสุชาติ, 2553) นอกจากนี้คณะรัฐมนตรียังได้มีมติให้การท่องเที่ยวเป็นวาระแห่งชาติเมื่อ วันที่ 17 เมษายน พ.ศ. 2552 รวมทั้งได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศไทย พ.ศ. 2555 – 2559 โดยมีวิสัยทัศน์มุ่งให้ “ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ มีขีดความสามารถใน การแข่งขันด้านการท่องเที่ยวในระดับโลก สามารถสร้างรายได้และกระจายรายได้โดยคำนึงถึงความเป็น ธรรม สมดุล และยั่งยืน” โดยมีเป้าหมายให้ขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทยทุกด้านเพิ่มขึ้นเป็นลำดับที่ 1- 7 ของทวีปเอเชีย เกิดรายได้จากการท่องเที่ยวของประเทศเพิ่มขึ้นไม่ น้อยกว่าร้อยละ 5 โดยเน้นการพัฒนากิจกรรมที่สร้างมูลค่าและคุณค่า รวมทั้งการสร้างรายได้และกระจาย รายได้โดยคำนึงถึงความสมดุลและยั่งยืนระหว่างการใช้ประโยชน์ทรัพยากรการท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการ อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สังคม และวิถีชีวิตของชุมชน แบ่งออกเป็น 5 ยุทธศาสตร์ ได้แก่

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยว ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวที่เกิดความยั่งยืน ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาสินค้า บริการและปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยว ยุทธศาสตร์ที่ 4 การสร้างความเชื่อมั่นและส่งเสริมการท่องเที่ยว และ ยุทธศาสตร์ที่ 5 การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคประชาชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2554)

สำหรับจังหวัดเชียงรายนั้นนับได้ว่าเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ทางการท่องเที่ยวที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากเนื่องจากการเป็นพื้นที่ที่ตั้งอยู่เหนือสุดของประเทศ มีภูมิอากาศที่ดี ธรรมชาติสมบูรณ์ มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ที่อยู่ร่วมกันมานาน จังหวัดเชียงรายจึงมีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลายกว่า 121 แห่ง เป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ จำนวน 58 แห่ง เช่น ภูชี้ฟ้า ผาตั้ง เป็นต้น แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ จำนวน 46 แห่ง เช่น เมืองโบราณเชียงแสน เป็นต้น แหล่งท่องเที่ยวทางศิลปะ วัฒนธรรม จำนวน 17 แห่ง เช่น วัดร่องชุ่น วัดพระธาตุดอยตุง บ้านศิลปินอาทิ บ้านคำอาจารย์ถวัล ดัชนี เป็นต้น ด้วยเหตุนี้จังหวัดเชียงรายจึงมีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวประมาณ 1,200,000 คน มีระยะเวลาพักค้างคืนเฉลี่ย 3 วัน ค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 2,730 บาทต่อคน(การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย อังโน อนุรัตน์ อินทร, 2551) นอกจากนี้จังหวัดเชียงรายยังมีจุดผ่านแดนที่สามารถเดินทางเชื่อมโยงไปสู่ประเทศเพื่อนบ้านได้ทั้งประเทศพม่า และลาว ซึ่งสามารถเดินทางต่อไปประเทศจีนตอนใต้ได้โดยสะดวก รวมทั้งมีความเหมาะสมต่อการเป็นจุดพักแรมของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยที่จะเดินทางไปยังประเทศเพื่อนบ้าน และนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่มาจากประเทศเพื่อนบ้านก่อนเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ภายในประเทศ ในการนี้ นายสุรพล เศวตเศรณี ผู้ว่าการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) เปิดเผยในงานสัมมนา “เตรียมความพร้อมท่องเที่ยวไทย ก้าวสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน” (ASEAN Economic Community : AEC) ที่จังหวัดเชียงรายในวันที่ 9 กรกฎาคม พ.ศ. 2555 สาระสำคัญสรุปได้ว่า “เชียงรายถือเป็นจังหวัดที่มีที่ตั้งที่ได้เปรียบ เดินทางได้ทั้งทางบก ทางอากาศ และทางน้ำ ทำให้สามารถปรับเปลี่ยนการเดินทางได้หลายรูปแบบ อีกทั้งมีธรรมชาติที่ยังสมบูรณ์อยู่ซึ่ง ททท.จะมีการจัดระเบียบการท่องเที่ยว การดูแลสิ่งแวดล้อม การสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมาย อาทิ ป้ายต่างๆควรมีหลายภาษา ในการนี้ ททท.ได้ตระหนักถึงความสำคัญในการเพิ่มขีดความสามารถให้กับผู้ประกอบการ และผู้ที่อยู่ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของไทยและประเทศสมาชิกอาเซียน และเชียงรายก็ถือเป็นจังหวัดต้นแบบท่องเที่ยวจังหวัดหนึ่งของไทย ที่มีพื้นที่ยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจ จึงเป็นจังหวัดที่ต้องสร้างการตลาดและสร้างฐานการผลิตแหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้มีแหล่งท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นในอนาคต” คำกล่าวข้างต้นสอดคล้องกับคำกล่าวของนายสรรเสริญ เจริญศรี รองผู้ว่าการด้านตลาดเอเชียและแปซิฟิกใต้ ททท. กล่าวว่า “ไทยจะเติบโตทางเศรษฐกิจได้จำเป็นต้องสร้างจุดขาย โดยทำให้ไทยเป็นศูนย์กลาง(HUB) ซึ่งจะต้องร่วมมือกันในส่วนภูมิภาคหรือส่วนท้องถิ่น เพื่อดึงมาเปิดตัวจุดขายร่วมกัน ทั้งนี้การผลักดันให้เชียงรายเป็นจังหวัดต้นแบบการท่องเที่ยวรับ AEC เพราะเชียงรายมีจุดเชื่อมโยงกับ สิบสองปันนา ผังโขง พม่า ดังนั้นต้องผลักดันสายการบินต่างประเทศให้บินตรงมาเชียงรายให้มากขึ้น อาทิ สิงคโปร์ อินโดนีเซีย” รวมไปถึงนายธานินทร์ สุภาแสน ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงราย ยังได้กล่าวในทิศทางเดียวกันว่า “ในระยะเวลาอันใกล้นี้ เชียงรายจะกลายเป็นHUBอีกแห่งหนึ่งของภาคเหนือ เพราะเป็นจังหวัดที่มีความโดดเด่นในเรื่องสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ศิลปะ วัฒนธรรม วัดวาอาราม และ แม่สาย ถือเป็นตลาดสินค้าที่นักท่องเที่ยวให้ความนิยมอำเภอเชียงของ เป็นประตูที่จะเชื่อมไปสู่ลาวและจีนตอนใต้ สิ่งเหล่านี้ถือเป็นจุดสนใจหลักของการท่องเที่ยวเชียงราย ทั้งนี้ส่งผลให้เชียงรายมีรายได้จากการท่องเที่ยวเฉลี่ยปีละ 50,000 ล้านบาท และภายในปี 2558 จะผลักดันให้เพิ่มเป็น 1 แสนล้านบาท และเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวให้ได้เฉลี่ย 2 ล้านคนต่อปี โดยจะมีการปรับปรุงสินค้าให้มี

ความเป็นนานาชาติมากขึ้น แต่จะยังรักษาความเป็นพื้นเมืองเอาไว้ พร้อมเพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวกและความสะอาด” ตามลำดับ (<http://www.thai-aec.com/294#more-294> internet available 2 สิงหาคม 2555)

อย่างไรก็ตามหากพิจารณาถึงภาพรวมของการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงรายที่ผ่านมานั้นกลับพบว่า มีแต่นโยบาย แต่ขาดความพร้อม และในทางปฏิบัติยังไม่ได้ให้ความสำคัญด้านการท่องเที่ยวเท่าที่ควร ต่อกรณีการเปิดตัวเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนในด้านการท่องเที่ยว นั้น กล่าวได้ว่ามีความพร้อมทุกด้านในระดับปานกลาง มีเพียงด้านเส้นทางคมนาคมจากจุดผ่านแดนแม่สาย เชียงของ และเชียงแสน ถึงตัวเมืองเชียงรายเท่านั้นที่มีความพร้อมในระดับสูงสามารถเดินทางได้โดยสะดวก รวดเร็ว และมีความปลอดภัยสูง ในขณะที่สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว การจัดการแหล่งสนับสนุนในแหล่งท่องเที่ยว ที่พักในแหล่งท่องเที่ยว และกิจกรรมการท่องเที่ยวต่างมีความพร้อมอยู่ในระดับปานกลาง หากเป็นเช่นนี้ย่อมส่งผลให้จุดผ่านแดนทั้ง 3 แห่ง กลายเป็นเส้นทางผ่านสำหรับนักท่องเที่ยวที่จะเดินทางเข้าไปท่องเที่ยวในประเทศเพื่อนบ้านที่มีจุดดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวสูงกว่า เช่นเมืองหลวงน้ำทา ประเทศลาว และเมืองจิ่งหง ประเทศจีน เป็นต้น ที่สำคัญคือจังหวัดเชียงรายยังไม่มีแผนที่จะบริการขนส่งนักท่องเที่ยวผ่านถนน R3A และ R3B อนาคตนักธุรกิจจีนซึ่งมีความพร้อมมากกว่าอาจเข้ามาลงทุนและผูกขาดด้านการขนส่งทางถนนเหมือนกับที่ผูกขาดด้านการขนส่งทางน้ำในแม่น้ำโขง ในส่วนการขนส่งทางอากาศนั้น จังหวัดเชียงรายมีสนามบินนานาชาติซึ่งสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ถึงปีละ 500,000 คนแต่ปัจจุบันไม่มีสายการบินระดับนานาชาติมาจอดแวะที่สนามบินนานาชาติจังหวัดเชียงรายแห่งนี้เลย (อนุรัตน์ อินทร, 2551 และธงชัย ภูวนาถวิจิตร, 2553) นอกจากนี้ความพร้อมด้านการสื่อสารภาษากับนักท่องเที่ยวทั้งในกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านและประเทศในภูมิภาคอื่น ๆ โดยเฉพาะภาษาอังกฤษกรณีศึกษาในแหล่งท่องเที่ยวอำเภอเชียงแสน พบว่าปัจจุบันผู้นำเที่ยวท้องถิ่นใช้คำศัพท์ที่ไม่เหมาะสม ไม่ถูกต้องหลักไวยากรณ์ การใช้คำแสดงอาการลังเลในการเริ่มต้นสนทนาหรือพูด เป็นต้น (ยลรวี อินตะ, 2548)

1.2 ปัญหาการวิจัย

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่าจังหวัดเชียงรายมีศักยภาพที่จะเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนเป็นอย่างมาก การเตรียมความพร้อมปรับตัวให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนตลอดจนการเตรียมตัวในภาคธุรกิจและการท่องเที่ยวเพื่อเข้าสู่การเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนในปีพ.ศ. 2558 จึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ในการนี้พบว่าสภาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายเป็นองค์กรหลักในการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการและได้จัดทำแผนแม่บทการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายแบบบูรณาการขึ้น โดยได้กำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมายของจังหวัดเชียงรายสรุปสาระสำคัญได้ดังต่อไปนี้

วิสัยทัศน์ (Vision) : เชียงราย...เมืองท่องเที่ยวสากล

พันธกิจ (Mission): การพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายให้มีความเป็นเมืองท่องเที่ยวสากล ที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวจากนานาชาติ โดยพัฒนาการท่องเที่ยวจากศักยภาพที่มีอยู่บนฐานการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและวัฒนธรรม เพื่อเสริมสร้างอาชีพและรายได้

รวมถึงคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในท้องถิ่นและการคงไว้ซึ่งระบบนิเวศที่สมดุลตลอดจนวัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชน

เป้าหมาย (Goals) : ระยะเวลาสี่ปีสร้างแบรนด์ “We Love Chiang Rai” ให้เป็นที่รู้จักและจดจำโดยเฉพาะกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวจีนที่เข้าสู่จังหวัดเชียงรายทางถนน R3A รวมทั้งกลุ่มนักท่องเที่ยวคุณภาพจากทุกภูมิภาคทั่วโลกมุ่งเพิ่มรายได้จากเดิมประมาณปีละ 1.5 หมื่นล้านบาท เป็น 2 หมื่นล้านบาท ในขณะที่เป้าหมายระยะยาวเป็นการพัฒนาองค์ประกอบอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายทั้งระบบเพื่อยกระดับเป็น “เมืองท่องเที่ยวสากล” (น่าอยู่ น่าเที่ยว ...สิ่งแวดล้อมดี สังคมมีความสุข เศรษฐกิจมั่นคง) เป็นเมืองท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เชิงอนุรักษ์ธรรมชาติและวัฒนธรรมที่โดดเด่นที่สุดของประเทศไทย

ประเด็นยุทธศาสตร์ : เป็นแผนงานโครงการที่มีเป้าหมายดำเนินการในระยะ 4 ปี ตั้งแต่ปี 2557 - 2560 ประกอบด้วย (1) การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวของท้องถิ่นเพื่อกำหนดตำแหน่งทางการท่องเที่ยว (Positioning) ของจังหวัดเชียงราย (2) การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว โดยจัดสร้างสถานที่ท่องเที่ยวใหม่ การบูรณะฟื้นฟูสถานที่ท่องเที่ยวเดิมและการพัฒนายกระดับเทศกาลส่งเสริมการท่องเที่ยวของท้องถิ่นให้มีความเป็นสากล (3) การพัฒนารูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยว รวมทั้งเทศกาลการท่องเที่ยว ยกตัวอย่างเช่น การพัฒนารูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวให้เกิดการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ ๆ เช่น การท่องเที่ยวเชิงประชุมและการจัดนิทรรศการ (MICE) การเพิ่มกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวสีเขียว (Green Tourism) รวมถึงการส่งเสริมการท่องเที่ยววัฒนธรรมของชาติพันธุ์ต่าง ๆ ของจังหวัดเชียงราย (4) การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานบริการและเพิ่มทักษะบุคลากรทางการท่องเที่ยว (5) การพัฒนาการตลาดเชิงรุกทั้งในประเทศและต่างประเทศ (6) การพัฒนาการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ตลอดจนการกำหนดกลยุทธ์ในการบริหารจัดการการเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวและการแลกเปลี่ยนนักท่องเที่ยวระหว่างจังหวัดเชียงรายกับมณฑลยูนนาน หลวงพระบางและเชียงตุง โดยกำหนดจังหวัดเชียงรายเป็นศูนย์กลางบริการท่องเที่ยวในภูมิภาค รวมทั้งการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับ 2 โครงการพัฒนาการท่องเที่ยวขนาดใหญ่ที่ตั้งอยู่ในสปป.ลาวได้แก่เขตเศรษฐกิจสามเหลี่ยมคางหมู และนครตามลำดับ และ (7) การรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่ส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรมท่องเที่ยว การใช้พลังงานอย่างประหยัด การใช้พลังงานสะอาด การพัฒนาระบบการขนส่งมวลชนโดยพลังงานสะอาดที่ครอบคลุมพื้นที่ เป็นต้น (สภาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย, 2557)

ทั้งนี้แผนแม่บทการท่องเที่ยวดังกล่าวมีจุดมุ่งหมายหลักในการยกระดับแหล่งท่องเที่ยวสำคัญที่มีอยู่เดิมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวมาตรฐานสากล เช่น ดอยตุง และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เป็นต้น ส่งผลให้แหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวเป็นจุดหมายทางการท่องเที่ยวที่สำคัญของกลุ่มลูกค้าคุณภาพ ในขณะที่แหล่งท่องเที่ยวใหม่ที่ถูกระบุไว้ในแผนการพัฒนาและยกระดับให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ เช่น จุดกำเนิดเมืองเชียงรายบริเวณดอยตุง ดอยงำเมือง เป็นจุดชมเมืองเชียงรายในมุมสูง เป็นต้น กระนั้นก็ตามยังมีพื้นที่ที่มีศักยภาพในการท่องเที่ยวอีกหลายแห่งที่ยังไม่อยู่ในแผนแม่บทการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัด

จากภาพที่ 1.1 แสดงให้เห็นว่าพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มเป็นพื้นที่ทางธรรมชาติที่ได้รับการกำหนดไว้เป็นพื้นที่สำหรับการท่องเที่ยวหมายเลข 5.1 ซึ่งมีขอบเขตตามประกาศผังเมืองรวมจังหวัดเชียงรายดังนี้

ด้านเหนือ จดเส้นขนานระยะ 1,500 เมตร กับศูนย์กลางทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1016

ด้านตะวันออก จดถนนบ้านกู่เต้า – บ้านดอยจันปากตะวันตก และถนนบ้านดอยจัน – บ้านแม่ลากปากตะวันตก

ด้านใต้ จดถนนบ้านดอยจัน – บ้านแม่ลากปากเหนือ และทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1098 ปากเหนือ

ด้านตะวันตก จดเส้นขนานระยะ 1,500 เมตรกับศูนย์กลางทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1098 เส้นแบ่งเขตการปกครองระหว่างตำบลจันจว้าใต้กับตำบลท่าข้าวเปลือกและถนนบ้านปางหมอปวง – บ้านต้นยาง ปากตะวันออก

อย่างไรก็ตามหากพิจารณาจากแผนที่แสดงศักยภาพกลุ่มอำเภอของสำนักงานพาณิชย์จังหวัดเชียงราย (มปป.) ได้ประมวลศักยภาพของอำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดเชียงรายเอาไว้โดยพื้นที่บริเวณที่ตั้งของพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มคืออำเภอแม่จัน เป็นอำเภอที่มีพื้นที่ติดชายแดน และอยู่ใกล้กับอำเภอชายแดนที่ประกอบด้วยอำเภอแม่สาย และอำเภอเชียงแสน และอำเภอเชียงของ โดยอำเภอชายแดนทั้ง 3 แห่งเป็นอำเภอที่มีศักยภาพในการพัฒนาด้านการค้าชายแดน ธุรกิจโลจิสติกส์ และอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว โดยมีการค้าชายแดนและการเชื่อมต่อกับประเทศเพื่อนบ้านในกลุ่มอนุภาคลุ่มน้ำโขงเป็นจุดดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว ดังนั้นพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มจึงมีโอกาสเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติขนาดใหญ่รองรับการเติบโตทางเศรษฐกิจและการค้าชายแดนและหากได้รับการพัฒนาอย่างเหมาะสมพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มจะมีส่วนสำคัญในการเป็นองค์ประกอบด้านสิ่งดึงดูดใจให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่บริเวณเติบโตขึ้นในอนาคต

แต่ที่ผ่านมาพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มยังขาดการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว การสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยว ตลอดจนการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวรองรับการเติบโตทางการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงราย โดยเฉพาะการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนรวมถึงการเปิดเสรีทางการค้าและการท่องเที่ยวตามข้อตกลงในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

ด้วยเหตุนี้คณะผู้วิจัยจึงมีความเห็นร่วมกันว่า พื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มเป็นพื้นที่เอื้อต่อการจัดการท่องเที่ยวได้อย่างหลากหลายทั้งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เป็นต้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเร่งถ่ายทอดแนวคิดทางทฤษฎีโดยเฉพาะในด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนให้ชุมชนในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มมีความ

พร้อมและสามารถปรับตัวรองรับการท่องเที่ยวที่มุ่งดูแลฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวและใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือที่ทำให้ชุมชนท้องถิ่น เกิดความเข้มแข็งสามารถรักษาความสมดุลระหว่างมูลค่าและคุณค่าทางการท่องเที่ยว โดยคนในท้องถิ่นสามารถบริหารจัดการท่องเที่ยวได้ด้วยตนเอง พร้อมกับการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนกับชุมชนใกล้เคียงและประเทศเพื่อนบ้าน สนับสนุนให้เชิงรายเป็นจังหวัดต้นแบบท่องเที่ยวในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนได้อย่างยั่งยืนโดยที่มิวิจัยได้ร่วมกันตั้งคำถามในการวิจัยในครั้งนี้ ประกอบด้วย

1) จะมีแนวทางการวางแผนการสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวและการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวรองรับการรวมกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคประชาชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ตั้งอยู่โดยรอบพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่อง ซึ่งประกอบด้วยตำบลจันจว้า ตำบลจันจว้าใต้ และตำบลท่าข้าวเปลือก (อำเภอแม่จัน) รวมทั้งตำบลโยนก (อำเภอเชียงแสน) ได้อย่างไร

2) อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวยอง ลื้อ อาข่า ชาวไทยอีสาน และชาวพื้นเมืองภาคเหนือ ที่อยู่ร่วมกันในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่องมานานกว่า 200 ปี เป็นอย่างไร และจะมีแนวทางนำมาจัดการท่องเที่ยวรองรับการรวมกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนแบบยั่งยืนได้อย่างไร

3) จะมีแนวทางการเตรียมความพร้อมให้กลุ่มสนใจจัดการท่องเที่ยวมีความรู้ ทักษะ ความสามารถทั้งในด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยว การสื่อสารกับนักท่องเที่ยว อย่างมีประสิทธิภาพได้อย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์หลักของแผนงานวิจัย

1.3.1 เพื่อศึกษาแนวทางการวางแผนการสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวและการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคประชาชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่อง

1.3.2 เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวยอง ลื้อ อาข่า ชาวไทยอีสาน และชาวพื้นเมืองภาคเหนือ ในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่อง และจะมีแนวทางนำมาจัดการท่องเที่ยวรองรับการรวมกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนแบบยั่งยืน

1.3.3 เพื่อศึกษาแนวทางการเตรียมความพร้อมให้ชุมชนท้องถิ่นที่มีความสนใจในการจัดการท่องเที่ยวมีความรู้ ทักษะ ความสามารถทั้งในด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยว การสื่อสารกับนักท่องเที่ยว อย่างมีประสิทธิภาพ

1.4 ประโยชน์ที่ได้รับ

1.4.1 เกิดกระบวนการวางแผนพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่องอย่างมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคประชาชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ตั้งอยู่โดยรอบพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนอง

หล่ม ประกอบด้วยตำบลจันจว้า ตำบลจันจว้าใต้ และตำบลท่าข้าวเปลือก (อำเภอแม่จัน) รวมทั้งตำบลโยนก (อำเภอเชียงแสน)

1.4.2 ได้แนวทางการการบริหารจัดการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคประชาชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ตั้งอยู่โดยรอบพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม ซึ่งประกอบด้วยตำบลจันจว้า ตำบลจันจว้าใต้ และตำบลท่าข้าวเปลือก (อำเภอแม่จัน) รวมทั้งตำบลโยนก (อำเภอเชียงแสน)

1.4.3 ได้จุดร่วมและความแตกต่างในด้านอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวยอง ลื้อ อาข่า ชาวไทยอีสาน และ ชาวพื้นเมืองภาคเหนือ ที่อยู่ร่วมกันในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มเขตตำบลจันจว้า ตำบลจันจว้าใต้ และตำบลท่าข้าวเปลือก (อำเภอแม่จัน) รวมทั้งตำบลโยนก (อำเภอเชียงแสน)

1.4.4 ได้แนวทางการนำอัตลักษณ์หรือแบบแผน ความเชื่อ ความสัมพันธ์ทางสังคมในการดำเนินชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มมาจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนรองรับการรวมกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

1.4.5 ทราบพัฒนาศักยภาพในด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม

1.4.6 ได้แนวทางการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม

บทที่ 2

ทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โครงการวิจัยในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์หลัก 3 ประการ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาแนวทางการวางแผนการสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวและการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคประชาชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม 2) ศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวยอง ลื้อ อาข่า ชาวไทยอีสาน และชาวพื้นเมืองภาคเหนือ ในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม และจะมีแนวทางนำมาจัดการท่องเที่ยวรองรับการรวมกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนแบบยั่งยืนและ 3) ศึกษาแนวทางการเตรียมความพร้อมให้ชุมชนท้องถิ่นที่มีความสนใจในการจัดการท่องเที่ยวมีความรู้ ทักษะ ความสามารถทั้งในด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยว การสื่อสารกับนักท่องเที่ยว อย่างมีประสิทธิภาพในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม ซึ่งประกอบด้วยตำบลจันจว้า ตำบลจันจว้าใต้และตำบลท่าข้าวเปลือก(อำเภอแม่จัน) รวมทั้งตำบลโยนก (อำเภอเชียงแสน) โดยได้ศึกษาทฤษฎีแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากเอกสาร ตำรา สื่อ สิ่งพิมพ์ ฐานข้อมูลในระบบออนไลน์ที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้รวบรวมเอาไว้ รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

- 2.1 แนวคิดด้านการท่องเที่ยว
- 2.2 แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน
- 2.3 แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism)
- 2.4 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research)
- 2.5 กรอบแนวคิดการวิจัย
- 2.6 กลยุทธ์การวิจัย

2.1 แนวคิดด้านการท่องเที่ยว

2.1.1 ความหมายของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นปรากฏการณ์เดินทางไปในพื้นที่ห่างไกลจากสังคมเมืองของกษัตริย์และขุนนางในราชสำนักมาเป็นเวลาช้านาน ซึ่งถือเป็นเป็นการท่องเที่ยวในยุคเก่า (เพชรศรี นนท์ศิริ, 2550) ต่อมาในช่วงต้นศตวรรษที่ 19 การท่องเที่ยวยุคใหม่จึงเกิดขึ้น โดยเป็นการเดินทางพักผ่อนหย่อนใจของชนชั้นกลาง และขยายกว้างขึ้นตามความก้าวหน้าของการคมนาคม (เพชรศรี นนท์ศิริ, 2550 และบุญสฤษฎ์ อเนกสุข, 2549) ต่อมาองค์การสหประชาชาติ (เทิดชาย ช่วยบำรุง, 2552) ได้กำหนดความหมายของการท่องเที่ยว ไว้ว่า การท่องเที่ยว (Tourism) หมายถึง กิจกรรมที่มีเงื่อนไข 3 ประการ คือ

- 1) เป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังสถานที่อื่นเป็นการชั่วคราว
- 2) เป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจ และ
- 3) เป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใด ๆ ก็ตามที่มีค่าใช้จ่ายเพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้

สำหรับความหมายของนักวิชาการหลาย ๆ ท่านก็ไม่แตกต่างกันมากนัก กล่าวโดยสรุปได้ว่าการท่องเที่ยว เป็นการเดินทาง ที่มีค่าใช้จ่ายเพื่อประกอบอาชีพและไปอยู่เป็นประจำ แต่มีวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง ได้แก่ เพื่อการพักผ่อนในวันหยุด เพื่อวัฒนธรรมและศาสนา เพื่อการศึกษาเพื่อการกีฬาและบันเทิง เพื่อการศึกษาประวัติศาสตร์และความสนใจพิเศษ เพื่องานอดิเรก เพื่อเยี่ยมเยือนญาติมิตร เพื่อ

เข้าร่วมประชุมหรือสัมมนา เป็นต้น (เทิดชาย ช่วยบำรุง, 2552, วิไลลักษณ์ รัตนเพียรธัมมะและคณะ, 2550)

สรุปในความหมายของคณะผู้วิจัยได้ว่า การท่องเที่ยวเป็นการเดินทางเพื่อไปยังสถานที่ต่าง ๆ โดยมีได้มีเป้าประสงค์ในการทำงาน หรือ อยู่ประจำ เป็นการพักผ่อนในยามว่าง ศึกษาเรียนรู้ ประชุมสัมมนา เยี่ยมเยียนญาติมิตร ตลอดจนการทำงานอดิเรกต่าง ๆ เช่น การปั่นจักรยาน ถ่ายภาพ และ เยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เป็นต้น

2.1.2 ทฤษฎีการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมการให้บริการที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวต่างจากอุตสาหกรรมด้านอื่น ๆ ตรงที่ผู้บริโภคหรือนักท่องเที่ยวต้องเดินทางไปใช้บริการหรือสัมผัสกับกิจกรรมการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว ณ สถานที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยวนั้น(คณะกรรมาธิการการท่องเที่ยวและกีฬา วุฒิสภา, 2540) ทำให้ทรัพยากรที่นำมาใช้ในการผลิตสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยวนั้น คือทรัพยากรที่อยู่ในพื้นที่ที่นำมาพัฒนาเป็นสถานที่ท่องเที่ยว เพื่อให้เป็นสินค้าหลักทางการท่องเที่ยว ที่จะขายหรือสร้างแรงดึงดูดให้แก่นักท่องเที่ยว ซึ่งรวมถึง แหล่งท่องเที่ยว กิจกรรมและศิลปวัฒนธรรมประเพณีที่สะท้อนให้เห็นถึงอารยธรรมท้องถิ่นที่มีลักษณะเด่นเป็นที่น่าสนใจ (เทิดชาย ช่วยบำรุง, 2552) ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1) **ทฤษฎีการท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ** หมายถึง สภาพภูมิประเทศ รวมทั้ง อากาศ และทรัพยากรที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น น้ำตก ภูเขา ทะเล ป่าไม้ ชายหาด เกาะแก่ง สัตว์ป่า เป็นต้น

2) **ทฤษฎีการท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุและศาสนสถาน** หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นและมีความสำคัญในฐานะเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศาสนาที่แสดงถึงอารยธรรมของท้องถิ่น มีผลดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวไปเยือน เช่น เมืองโบราณ พระราชวัง ปราสาท หิน สุสาน หอไตร พิพิธภัณฑสถาน อนุสาวรีย์ อุทยานประวัติศาสตร์ อนุสรณ์สถาน สมรภูมิ บ้านบุคคลสำคัญ วัด โบสถ์ วิหาร เทวรูป รูปปั้น พระพุทธรูป จิตรกรรม ฝาผนัง เป็นต้น

3) **ทฤษฎีการท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรมและประเพณี** หมายถึง ทฤษฎีการท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีเอกลักษณ์ และถ่ายทอดกันมา จากอดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เช่น วิถีชีวิตความเป็นอยู่ สภาพบ้านเรือน ภาษา การแต่งกาย การละเล่น ดนตรี กวี ศิลปะ ประเพณี งานเทศกาล พิธีกรรม ความเชื่อ ค่านิยม ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

4) **ทฤษฎีการท่องเที่ยวประเภทมนุษย์สร้างขึ้น** หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว โดยการสร้างกิจกรรมใหม่หรือปรับปรุงดัดแปลงให้สถานที่ที่มีความหลากหลายในการทำกิจกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่ สวนสัตว์ ศูนย์วิจัยเกษตร สวนส้ม สวนกล้วยไม้ สวนสนุก สถานที่ชมทิวทัศน์ สถานบันเทิง สถานที่ซื้อสินค้า สถานที่เล่นกีฬา พิพิธภัณฑ์สถานของเอกชน เป็นต้น

2.1.3 องค์ประกอบการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวนอกจากจะเป็นอุตสาหกรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะแตกต่างจากอุตสาหกรรมอื่น ๆ แล้วยังมีลักษณะพิเศษอีกประการหนึ่งคืออุตสาหกรรมที่ไร้ตัวตน (เทิดชาย ช่วยบำรุง .2552) กล่าวคือ การท่องเที่ยวเป็นการรวมตัวของอุตสาหกรรมอื่น ๆ อย่างน้อย 5 องค์ประกอบ ดังนี้

1) **ที่พัก (Accommodation)** หมายถึง สถานที่ที่จัดไว้เพื่อให้คนเดินทางหรือนักท่องเที่ยวได้เข้าพัก พร้อมการบริการอาหารและเครื่องดื่ม ซึ่งปัจจุบันธุรกิจที่พักได้พัฒนาเรื่อยมาโดยมีรูปแบบการจัดบริการต่าง ๆ เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับลูกค้าอย่างสูงสุด มีการบริหารงานในระบบเครือข่ายทั้งในรูปแบบของเครือข่ายท้องถิ่นและเครือข่ายระหว่างประเทศมากขึ้น ทั้งนี้การพัฒนาธุรกิจที่พักรูปแบบต่าง ๆ ยังเป็นแรงผลักดันให้มีการแข่งขันกันสูงขึ้น ทั้งในระบบมาตรฐานการบริการที่สูงขึ้น และการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมควบคู่กับการบริหารจัดการที่เอื้อประโยชน์ต่อนักท่องเที่ยว ระบบเศรษฐกิจของประเทศชาติ และมีความยั่งยืนของการท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น

2) **การคมนาคม (Accessibility)** เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญเนื่องจากมีบทบาทในการเคลื่อนย้ายนักท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ทั่วโลก ซึ่งการคมนาคมในปัจจุบันได้ถูกพัฒนาให้สามารถตอบสนองการเดินทางท่องเที่ยวได้หลายรูปแบบเช่น ธุรกิจการบิน การเดินเรือ และการคมนาคมขนส่งทางรถยนต์ รถโดยสาร รถไฟ รถไฟฟ้า เป็นต้น

3) **สิ่งดึงดูดใจ (Attraction)** หมายถึง ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สามารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปท่องเที่ยวได้ เช่น สิ่งดึงดูดใจประเภทแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ได้แก่ ทะเลภูเขา น้ำตก เกาะ แม่น้ำ หาดทราย ฯลฯ สิ่งดึงดูดใจประเภทวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ได้แก่ ประเพณีสงกรานต์ ลอยกระทง งานแห่เทียนพรรษา เป็นต้น ซึ่งสิ่งดึงดูดใจนี้หมายถึงรวมถึง สิ่งที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงหรือมีความโดดเด่นและเป็นที่น่าสนใจกว่าแหล่งอื่นๆ เช่น ทะเลหมอก บ่อน้ำพุร้อน เป็นต้น

4) **สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenity)** หมายถึง สิ่งที่จัดขึ้นเพื่อให้เอื้อประโยชน์และอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว เช่น ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา โทรศัพท์ แผนที่ อินเทอร์เน็ต ศูนย์ให้บริการข้อมูลทางการท่องเที่ยว เป็นต้น

5) **กิจกรรมต่าง ๆ ด้านการท่องเที่ยว (Activity)** หมายถึง ผลิตรายการทางการท่องเที่ยวที่ถูกสร้างขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและดึงดูดให้เกิดการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น นอกเหนือจากการไปเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวเท่านั้น โดยรูปแบบของกิจกรรมต่าง ๆ จะแตกต่างกันตามประเภทของแต่ละแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ กิจกรรมการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เช่น การเดินป่า การนั่งช้าง การดูนก ฯลฯ กิจกรรมการท่องเที่ยวทางทะเล เช่น การดำน้ำ การตกปลา เป็นต้น

นอกจากนี้องค์ประกอบทั้ง 5 ด้านที่กล่าวมาข้างต้น องค์การการค้าโลก, Collier & Harraway และ บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (อ้างใน ธงชัย ภูวนาถวิจิตร, 2553) ยังได้กล่าวถึงองค์ประกอบทางการท่องเที่ยวอีกประการหนึ่งคือ

6) **การบริการจัดการเสริมในแหล่งท่องเที่ยว (Ancillary service)** เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่เอื้อให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวประสบความสำเร็จ ประกอบด้วยการบริหารจัดการและการปฏิบัติการ ซึ่งหมายถึงเรื่องตลาด ระบบข้อมูลข่าวสาร การประสานงาน การส่งเสริมการท่องเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยว นโยบายการท่องเที่ยว การวางแผนอำนวยความสะดวกเพื่อจัดการการท่องเที่ยวและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว

2.1.4 ความสำคัญของการท่องเที่ยว

ปัจจุบันนี้หลายประเทศในทุกภูมิภาคทั่วโลก ได้ยอมรับกันอย่างกว้างขวางว่า การท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ทั้งนี้จากรายงานขององค์การการท่องเที่ยวโลก (World Travel and Tourism Council) ที่ได้ประเมินมูลค่าอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ณ สิ้นปี ค.ศ. 2004 พบว่ามีมูลค่าโดยรวมสูงถึง 727.9 พันล้านเหรียญสหรัฐ หรือคิดเป็นร้อยละ 10.4 ของผลิตภัณฑ์มวลรวม(GDP)ในระดับโลก อีกทั้งยังก่อให้เกิดการจ้างงานกว่า 124 ล้านตำแหน่ง (HwanSuk Chris Choi

and Ercan Sirskaya, 2006, Nae Wen Kuo and Pei-Hun Chen,2009) องค์การการท่องเที่ยวโลก (UNWTO) ยังได้คาดการณ์ต่อไปอีกว่า ในปี ค.ศ. 2020 จะมีนักท่องเที่ยวทั่วโลกเพิ่มขึ้นถึง 1,500 ล้านคน ซึ่งในจำนวนนี้จะเป็นนักท่องเที่ยวที่เดินทางภายในภูมิภาค (Intra-region) จำนวน 1,200 ล้านคน และจะเป็นนักท่องเที่ยวระยะไกล (Long haul) จำนวน 378 ล้านคน โดยมีรายละเอียดดังนี้ (ดูตารางที่ 2.1)

ตารางที่ 2.1 แสดงการคาดการณ์จำนวนนักท่องเที่ยวปี ค.ศ.2020

ภูมิภาค	จำนวนนักท่องเที่ยว (ล้านคน)	ส่วนแบ่ง (%)	อัตราการเพิ่ม (%)
แอฟริกา	77	5.00	5.50
อเมริกา	282	18.10	3.80
เอเชียและแปซิฟิก	397	25.40	6.50
ยุโรป	717	45.90	3.10
ตะวันออกกลาง	69	4.40	6.70
เอเชียใต้	19	1.20	6.20
รวมทั่วโลก	1,561	100.00	4.10

ที่มา: World Tourism Organization (UNWTO) (วัลย์พร ธีวตระกูลไพบูลย์, 2551)

จากตารางที่ 2.1 แสดงให้เห็นว่าในปี ค.ศ. 2020 ภูมิภาคที่จะมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวมากที่สุด 3 อันดับแรกของโลกคือ ยุโรป (717 ล้านคน) เอเชียและแปซิฟิก (397 ล้านคน) และอเมริกา (282 ล้านคน) ตามลำดับ ในขณะที่อัตราการเพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยวทั่วโลกอยู่ที่ 4.10 % ต่อปี เมื่อพิจารณาตามภูมิภาคก็จะพบว่าภูมิภาคที่มีอัตราการเพิ่มของนักท่องเที่ยว 3 อันดับแรก ได้แก่ ตะวันออกกลาง (6.70 %) เอเชียแปซิฟิก (6.50 %) และเอเชียใต้ (6.20%) ซึ่งแนวโน้มดังกล่าวนี้ได้สอดคล้องกันกับที่ Ian Yeoman (2008) ที่กล่าวว่า ตั้งแต่ปีค.ศ. 2005 ไปจนถึงปี ค.ศ.2030 การท่องเที่ยวจะมีอัตราการเติบโตเฉลี่ยร้อยละ 3.4 และการท่องเที่ยวจะกลายเป็นเครื่องมือการพัฒนา โดยเฉพาะในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา ที่มีประชากรส่วนใหญ่เป็นแรงงานขาดทักษะอาชีพที่ต้องใช้ความสามารถเฉพาะด้าน แต่ในประเทศมีจุดเด่นในด้านทรัพยากรธรรมชาติ ประเพณี ศิลปวัฒนธรรมที่สามารถดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี ซึ่งเมื่อมีนักท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวก็จะกลายเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เกิดกลุ่มอาชีพและการจ้างงานในการผลิตสินค้าและบริการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว (Anan Wattanakuljarus and Ian Coxheard,2008)

สำหรับประเทศไทยนั้น ถือได้ว่าเป็นเป้าหมาย หรือแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจเป็นอย่างมาก อันเนื่องมาจากศักยภาพที่โดดเด่น และรากฐานจากทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หลากหลาย สามารถท่องเที่ยวได้ตลอดทั้งปี (สุวารีย์ ศรีบุญณะ และคณะ,2548) รวมทั้งยังเป็นศูนย์กลางในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะการเดินทางที่สะดวกสบาย เชื่อมโยงได้หลายประเทศในภูมิภาคนี้ การท่องเที่ยวจึงเป็นอุตสาหกรรม ขนาดใหญ่ และเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญส่วนหนึ่งของประเทศ (สินธุ์ สโรบล,2546) ประกอบกับในช่วงระยะเวลากว่า 3 ทศวรรษที่ผ่านมา ประเทศไทยได้มุ่งพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง ทั้งในด้านการส่งเสริมคุณภาพและมาตรฐานในการบริการ เพิ่มความหลากหลายของรูปแบบการให้บริการและ การท่องเที่ยว รวมถึงการยกระดับความสามารถในการแข่งขันของการบริการ และการ

ท่องเที่ยว ส่งผลให้ ประเทศไทยมีภาพลักษณ์ของการท่องเที่ยวที่คุ้มค่าที่สุดอีกประเทศหนึ่งในโลก (เทิดชาย ช่วยบำรุง, 2551) ส่งผลให้สามารถนำเงินตราเข้าประเทศมากเป็นอันดับสองรองจากการส่งออก ชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์และผลิตภัณฑ์คอมพิวเตอร์ อีกทั้งยังมีอัตราการขยายตัวสูงที่สุดของภูมิภาคนี้ (Anan Wattanakuljarus and Ian Coxheard, 2008 และ เทิดชาย ช่วยบำรุง, 2551)

จากการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวในประเทศไทยอย่างจริงจังที่ได้กล่าวมาข้างต้น ณ ชงพศ จัน จุฬา (2549) ได้สรุปภาพรวมความสำคัญของการท่องเที่ยวที่มีต่อประเทศไทยไว้ 7 ประการ ได้แก่

1) การท่องเที่ยวช่วยสร้างงาน สร้างอาชีพ และการกระจายรายได้ไปยังธุรกิจต่าง ๆ เช่น โรงแรม ภัตตาคาร ร้านอาหาร บริษัทนำเที่ยว ฯลฯ รวมทั้งธุรกิจชุมชน เช่น กลุ่มอาชีพงานหัตถกรรม พื้นบ้าน เป็นต้น

2) การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการกระตุ้นการผลิต หรือที่เรียกว่า Multiplier Effect ทั้งนี้ เพราะเมื่อมีการใช้จ่ายที่เกิดขึ้นในระบบเศรษฐกิจครั้งหนึ่ง ก็จะก่อให้เกิดการใช้จ่ายต่อ ๆ ไปอีกหลายรอบ เช่น หากมีการใช้จ่ายเกิดขึ้นครั้งหนึ่ง ก็จะก่อให้เกิดรายได้กับคนกลุ่มหนึ่ง เมื่อบุคคลดังกล่าวมีรายได้นั้น ไปใช้จ่าย ก็จะเป็นรายได้ให้กับคนกลุ่มอื่น ๆ ต่อไปเรื่อย ๆ

3) การท่องเที่ยวไม่มีขีดจำกัดในการผลิตและการจำหน่าย เนื่องจากการท่องเที่ยวมีได้ พึงพาดินฟ้าอากาศเต็มที ดังเช่นการเกษตร เพราะผลผลิตที่นำเสนอต่อนักท่องเที่ยว ได้แก่ ความงดงามทางธรรมชาติ ความเจริญทางวัฒนธรรมของชาติ เป็นต้น

4) การท่องเที่ยวทำให้ใครมีโอกาสพบปะหรือทำกิจกรรมร่วมกัน จึงมีส่วนช่วยเสริมสร้างสัมพันธไมตรีความเข้าใจอันดีต่อกันในสังคม เป็นการลดช่องว่างทางสังคมได้เป็นอย่างดี

5) การท่องเที่ยวช่วยขจัดปัญหาความแตกต่างระหว่างเมืองกับชนบท ลดปัญหาการย้ายถิ่นฐานเข้ามาหางานทำหรือเสี่ยงโชคในเมืองของคนชนบท

6) การท่องเที่ยวช่วยฟื้นฟูอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามของชาติ เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา เป็นต้น

7) การท่องเที่ยวช่วยส่งเสริมสุขภาพพลานามัยรวมทั้งสุขภาพจิต การที่ได้มีโอกาสเดินทางพักผ่อนตามความพึงพอใจ ย่อมทำให้เกิดความเบิกบานเกิดความสบายใจ จะช่วยบรรเทาความเหน็ดเหนื่อยเคร่งเครียดจากการทำงาน

แต่ทว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวทั่วโลกที่ผ่านมาเป็นการท่องเที่ยวแบบเน้นกลุ่มใหญ่ หรือที่เรียกว่าการท่องเที่ยวแบบมวลชน (Mass Tourism) ที่มุ่งตอบสนองทางด้านอุปสงค์ หรือความต้องการให้มีปริมาณนักท่องเที่ยวจำนวนมาก โดยละเลยอุปทาน หรือทรัพยากรและองค์ประกอบทางท่องเที่ยว เป็นผลให้การท่องเที่ยวกลายเป็นตัวเร่งให้เกิดการแข่งขันใช้ทรัพยากรที่ถูกใช้อยู่เป็นประจำอยู่แล้วให้มีอัตราการใช้เพิ่มมากขึ้น เช่น ที่ดิน น้ำดื่ม อาหาร พลังงาน ถนน ทางเดิน เป็นต้น (Teresa C.H. Tao and Geoffrey Wall, 2009) นำไปสู่ผลกระทบทางลบอย่างใหญ่หลวงต่อสภาพสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ในสถานที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ดังที่ PGX Management Committee (2000) (อ้างใน บุญยสุษฐ์ อเนกสุข, 2549) ได้กล่าวถึงผลกระทบทางลบจากการท่องเที่ยวแบบมวลชน โดยมีสาระสำคัญดังนี้

“ในประเทศโลกที่สามช่วงต้นทศวรรษที่ 1970 ส่วนใหญ่อพยพย้ายมาอาศัยอยู่หรือเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาประเทศอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้การไม่มีงานทำผนวกกับการเป็นหนี้สินของประชาชนในประเทศที่เพิ่มขึ้น ส่งผลให้รัฐบาลในประเทศโลกที่สามเล็งเห็นว่าการท่องเที่ยวเป็นแหล่งสำคัญในการรักษาดุลการชำระเงินระหว่างประเทศได้อีกทั้งยังเป็นแหล่งสำคัญของการลงทุนอันจะส่งผล

ต่อการมีงานทำของประชาชนอย่างรวดเร็ว เมื่อผนวกกับการสนับสนุนขององค์การสหประชาชาติ กองทุนการเงินระหว่างประเทศและธนาคารโลกที่วางยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวด้วยการลงทุนจากต่างประเทศเพื่อพัฒนาสาธารณูปโภค โรงแรม และรีสอร์ทแล้ว ย่อมส่งผลให้มีโครงการลงทุนทั้งทวิภาคีและพหุภาคีจากต่างประเทศเพื่อการดังกล่าวเป็นจำนวนมาก.....การวางนโยบายดังกล่าวก่อให้เกิดการเปิดรับการเข้ามาแสวงหาและช่วงชิงทรัพยากรธรรมชาติ สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมเพื่อตอบสนองการท่องเที่ยวอย่างไม่ลดละ...และทำให้ในที่สุดเกิดการใช้จ่ายต้นทุนเหล่านี้ซึ่งมีมาแต่เดิมและก่อให้เกิดหนี้ยางทางการเงินขึ้นแทน...ผลกระทบทางลบที่สำคัญของการท่องเที่ยวอันมีต่อประเทศและประชาชนในโลกที่สามซึ่งกำลังเกิดขึ้นในปัจจุบัน อาจเห็นได้จากกรการจัดการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ การหยุดยั้งความสัมพันธ์ทางสังคม การบ่อนทำลายวัฒนธรรม กระทั่งการถ่ายเทของเสียสู่สิ่งแวดล้อม”

คำกล่าวข้างต้น สอดคล้องกับผลการวิจัยอีกหลายชิ้นที่ทำการศึกษาในเวลาต่อมาที่พบว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่มีวิสัยทัศน์มุ่งหวังรายได้เป็นหลัก ซึ่งปราศจากการวางแผนและการจัดการที่ดี รวมทั้งขาดการให้ความสำคัญกับมิติทางสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ได้ก่อให้เกิดปัญหาตามมามากมายทั้งในการกระจายความเท่าเทียมกันของรายได้ ตลอดจนความเสื่อมโทรมของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น ชายหาดบางแสน เกาะช้าง เป็นต้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นการละเลยการปฏิบัติเพื่อให้เกิดการอนุรักษ์อย่างแท้จริง และมีได้ประเมินผลกระทบที่จะตามมา (ณชพงศ จันจุฬา, 2549) นอกจากนี้ยังพบว่า การท่องเที่ยวได้ทำให้ค่าครองชีพของประชาชนในท้องถิ่น เช่น ค่าอาหาร ค่าเดินทาง ปรับตัวเพิ่มสูงขึ้น (ประพันธ์พงษ์ ชิมพงษ์, 2551) รวมทั้งยังมีชุมชน บางแห่งที่ได้พยายาม ปรับแต่งวัฒนธรรมของตนเองตามความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวจนเสียความเป็นตัวตนที่แท้จริง รวมทั้งมีการแย่งชิงเพื่อใช้ทรัพยากร และปลดปล่อยของเสียโดยขาดระบบการจัดการที่เหมาะสม ทำให้เกิดมลพิษและสิ่งปฏิกูลในระบบนิเวศเพิ่มมากขึ้นจนสูญเสียความสมดุล และเสื่อมโทรมไปในที่สุด (Terisa C.H. Tao and Geoffrey wall, 2009, สินธุ์ สโรบล, 2546 และ เทิดชาย ช่วยบำรุง, 2552)

สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเสมือนดาบสองคมที่ด้านหนึ่งสามารถใช้เป็นเครื่องมือการพัฒนาได้เป็นอย่างดี หากแต่ถ้าขาดการวางแผนอย่างรอบคอบ ระเบิดระวางที่จะใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือการพัฒนาในแหล่งท่องเที่ยวใด ๆ แล้ว ผลกระทบทางลบอย่างใหญ่หลวงจะตามมา

ดังนั้นทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวนับจากนี้ไป จึงต้องเป็นการท่องเที่ยวที่มีการวางแผนการจัดที่ดี มุ่งสู่การเป็นการท่องเที่ยวแบบเน้นอุปทาน (Supply-Based Tourism) กล่าวคือ เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งให้ความสำคัญกับการดูแลฐานทรัพยากร และใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือที่ทำให้ชุมชนท้องถิ่นเกิดความเข้มแข็ง แล้วมีผลพลอยได้คือรายได้เสริมจากกิจกรรมการท่องเที่ยว (เทิดชาย ช่วยบำรุง, 2552) โดยนัยนี้ ชุมชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยว จึงต้องเข้ามามีบทบาทในการจัดการท่องเที่ยวมากขึ้นทั้งในด้านการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาและจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติ การให้ความรู้และการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งการจะบรรลุเป้าหมายดังกล่าวนี้ได้มีความจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนฐานคิดสำคัญ สองประการ ได้แก่ ฐานคิดเชิงอุตสาหกรรม โดยให้ความสำคัญกับการหวนกลับคืนสู่ธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น กับการรักษาความสมดุลระหว่างมูลค่าและคุณค่าทางการท่องเที่ยว และฐานคิดเชิงการบริหารจัดการ ที่คนในท้องถิ่นสามารถบริหารจัดการท่องเที่ยวได้ด้วยตนเองกับการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในภูมิภาคอย่างทั่วถึง (บุญยสุภษฎ์ เอนกสุข, 2549) และหากสามารถขับเคลื่อนกระบวนการที่นี้ได้สำเร็จก็จะทำให้ประเทศไทยสามารถรองรับรูปแบบการท่องเที่ยวที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคต ที่มีแนวโน้มทิศทางการเปลี่ยนแปลงเป็นการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวคุณภาพจะเพิ่มมากขึ้น โดย

เป็นการเดินทาง ท่องเที่ยวเน้นการเรียนรู้ สัมผัสกับชุมชนและชื่นชมความรื่นรมย์ของแหล่งท่องเที่ยว อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากกระแสของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนนั่นเอง (ณชพงศ จันจุฬา, 2549 และ วลัยพร รวีตระกูลไพบูลย์, 2551)

2.2 แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

ในขณะที่การท่องเที่ยวแบบมวลชนที่ได้ผูกติดอยู่กับแนวคิดการพัฒนากระแสหลักอยู่นั้น ในอีกด้านหนึ่งได้เกิดแนวคิดใหม่ อันเป็นทางเลือกในการพัฒนาจากการประชุมขององค์การสหประชาชาติ ซึ่งจัดขึ้นในปี ค.ศ. 1987 ณ เมืองบรันท์แลนด์ (Brundtland) ประเทศนอร์เวย์ ที่ได้เรียกร้องให้การพัฒนาพิจารณาถึงความสำคัญกับความยั่งยืนในทุกด้าน หรือดุลยภาพ ระหว่างการเติบโตได้ในระยะยาวทางเศรษฐกิจ ภายใต้ขีดความสามารถในการรองรับได้ทางด้านสิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นวิธีการพัฒนาที่มุ่งตอบสนองต่อความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ริดลอนความสามารถในการตอบสนองต่อความต้องการของคนรุ่นหลังด้วย (HwanSuk Chris Choi and Ercan Sirskaya, 2006) แนวคิดดังกล่าวนี้ได้กลายเป็นนิยามปฏิบัติการเรื่อง การพัฒนาที่ยั่งยืนในลำดับต่อมาและได้เป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญของการพัฒนาในทุกด้าน รวมถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวด้วย โดยได้มีการจัดประชุมนานาชาติด้านสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาแบบยั่งยืนขึ้นในวันที่ 15 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1990 ณ เมือง แวนคูเวอร์ ประเทศแคนาดา หรือที่เรียกกันว่า GLOBE'90 Conference การประชุมในครั้งนี้ได้ให้ความสำคัญกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนที่จะเชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Sustainable Tourism Development) โดยเป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งให้เกิดความสมดุลระหว่างวัตถุประสงค์ทางด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นได้อย่างต่อเนื่องระยะยาวสามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและ ผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน ในขณะที่เดียวกันก็สามารถปกป้องและสงวนรักษาโอกาสต่าง ๆ ของอนุชนรุ่นหลังไว้ได้ด้วย(GLOBE'90,1990) การท่องเที่ยวนี้จึงมีความหมายรวมถึงการจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และความงามทางสุนทรียภาพ ในขณะที่สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศให้คงอยู่จนถึงอนาคตด้วย

2.2.1 ประมวลความหมายของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

ความหมายของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนในด้านการบริหารจัดการนั้น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยซึ่งกำหนดทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศให้เป็นการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนไว้ว่า เป็นการบริหารจัดการด้านทรัพยากรทางการท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคมและสุนทรียภาพ โดยใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอันมีคุณค่าอย่างรอบคอบและชาญฉลาดสามารถรักษาเอกลักษณ์ดั้งเดิมได้ในระยะยาวนานที่สุด เกิดปัญหาผลกระทบน้อยที่สุด ขณะเดียวกันคุณภาพของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมจะต้องดีขึ้น แม้ว่านักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นก็ตาม (ศรชัย ไตรชมภู และคณะ.2548)

ในขณะที่มุมมองของ บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา(2548) ที่กล่าวว่า การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หมายถึง การท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่และกลุ่มเล็กที่มีการจัดการอย่างดีเยี่ยมเพื่อสามารถดำรงไว้ซึ่งทรัพยากรการท่องเที่ยวให้มีความดึงดูดใจอย่างไม่เสื่อมคลาย ธุรกิจท่องเที่ยวมีการปรับปรุงคุณภาพให้มีผลกำไรอย่างเป็นธรรม ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมได้รับประโยชน์ตอบแทนอย่างเหมาะสม โดยมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมเยือนสม่ำเสมอเพียงพอแต่มีผลกระทบทางลบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุดหรือไม่มีเลยอย่างยั่งยืนยาว

สำหรับความหมายของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนกับการสร้างความสมดุลของการพัฒนานั้น เป็นการกำหนดแนวทางการใช้ประโยชน์ และการพัฒนาการท่องเที่ยว รวมทั้งปัจจัยแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และสุนทรียภาพแก่สมาชิกของสังคมอย่างเสมอภาคกันทั้งในปัจจุบันและอนาคต โดยใช้ทรัพยากรที่เกี่ยวข้องอย่างชาญฉลาด ซึ่งจะต้องตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นภายใต้ขีดความสามารถของธรรมชาติที่จะรองรับได้ และตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชน วัฒนธรรมนิยมประเพณี ให้สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ระบบนิเวศ และสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นนั้นไว้ให้นานที่สุด เกิดผลกระทบน้อยที่สุด และใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป (สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว,2550)

ดังนั้นจึงสรุปความหมายของ การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนได้ว่า เป็นความสัมพันธ์กันของการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม นำไปสู่ความสมดุลระหว่างการเติบโตทางเศรษฐกิจ ที่ดำรงไว้ซึ่งโครงสร้าง ความสัมพันธ์ และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมหรือตัวตนที่แท้จริงของชุมชน ด้วยการปรับวิธีการจัดการให้เข้ากับยุคสมัยและการเปลี่ยนแปลงของกระแสโลก โดยมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคมวัฒนธรรม น้อยที่สุด

2.2.2 เป้าหมายของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2550) ได้กล่าวถึง เป้าหมายของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นสิ่งที่การพัฒนาการท่องเที่ยวในทุก ๆ ด้านต้องให้ความสำคัญ เพื่อให้เกิดความยั่งยืน ใน 3 ส่วนดังต่อไปนี้

1) ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม สถานการณ์สิ่งแวดล้อมในปัจจุบันนับได้ว่าอยู่ในขั้นวิกฤติอันเนื่องมาจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการพัฒนาในด้านต่าง ๆ โดยปราศจากการจัดการที่ดีพอ จึงส่งผลให้ทรัพยากรเกิดความเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจึงต้องร่วมมือกันอย่างเต็มที่รวมถึงการท่องเที่ยวที่จะต้องมีการวางแผนและการจัดการที่ดีพอที่จะไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมได้ อีกทั้งควรเร่งช่วยกันอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพทางธรรมชาติให้คงเดิมไว้ให้มากที่สุด

2) ความยั่งยืนของสังคมและวัฒนธรรม สังคมและวัฒนธรรมไทยท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน ได้รับผลกระทบจากกระแสวัฒนธรรมตะวันตกจนน่าเป็นห่วงว่า เอกลักษณ์ของศิลปวัฒนธรรมไทยจะเลือนหายไปมากที่สุด จึงเกิดความพยายามที่จะฟื้นฟู อนุรักษ์ และสืบสานให้คงอยู่ต่อไป จึงถือว่าเป็นเป้าหมายอีกด้านหนึ่งของการจัดการท่องเที่ยวเพื่อมุ่งสู่ความยั่งยืนต้องคำนึงถึง

3) ความยั่งยืนของเศรษฐกิจ เมื่อมีการจัดการเพื่อให้เกิดความยั่งยืนของธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สภาพสังคม และวัฒนธรรม สภาพของการพัฒนาทางเศรษฐกิจจะเกิดการพัฒนาขึ้นไปด้วย ถึงแม้ว่าจะไม่ส่งผลให้เกิดการพัฒนาที่รวดเร็ว หรือก้าวกระโดด แต่ก็สามารถเกิดการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจแบบค่อยเป็นค่อยไป ส่งผลต่อการพัฒนาอย่างมั่นคงและยั่งยืนมากกว่าการพัฒนาเศรษฐกิจในรูปแบบอื่น ๆ

จากเป้าหมาย 3 ส่วนสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนต้องคำนึงถึง จึงทำให้ลักษณะของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนนั้น มีข้อสังเกตที่สำคัญ 3 ประการคือ

ก) เป็นการท่องเที่ยวที่ คำนึงถึงคุณภาพ ได้แก่คุณภาพในการดำรงชีวิตของประชาชนในชุมชน คุณภาพของประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว และคุณภาพของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม

ข) เป็นการท่องเที่ยวที่ คำนึงถึงความต่อเนื่อง ในการจัดการท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวสม่ำเสมอ และความต่อเนื่องในการนำทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชนมาใช้ประโยชน์ได้อย่างยาวนาน

ค) เป็นการท่องเที่ยวที่ คำนึงถึงความสมดุล ระหว่างอุปสงค์ (Demand) หรือความต้องการของนักท่องเที่ยวและประชาชนในชุมชน กับอุปทาน (Supply) หรือทรัพยากรการท่องเที่ยว และศักยภาพของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการท่องเที่ยว

2.2.3 หลักการพัฒนาสู่การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

การพัฒนาจะต้องเปลี่ยนไปสู่สิ่งที่ดีขึ้น ไม่ใช่เปลี่ยนเพียงได้ชื่อว่า เปลี่ยน พัฒนาจึงไม่ใช่การเปลี่ยนไปจากเดิม แต่ต้องวางอยู่บนฐานของ ตัวตน ด้วยเหตุนี้ การท่องเที่ยวจึงต้องผ่านกระบวนการจัดการและพัฒนาองค์ประกอบทุกอย่างที่เกี่ยวข้อง โดยหน่วยงานสนับสนุนอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ต้องใช้องค์ความรู้จากศาสตร์ต่าง ๆ ในเชิงบูรณาการ ทั้งด้านกฎหมายเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การตลาด การเกษตร การจัดการ จิตวิทยา ภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อม เป็นต้น ซึ่งการดำเนินการต่าง ๆ ต้องมีทั้งเชิงรุก และเชิงรับ โดยกระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยวบนฐานของทรัพยากรที่มีอยู่และเกิดผลกระทบด้านลบต่อสังคม วิถีชีวิต และสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด ซึ่งเป็นหนทางสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (เทิดชายช่วยบำรุง, 2552) โดยมีแนวทางและหลักเกณฑ์ดังนี้

1) สมาชิกของชุมชนจะต้องควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดวิสัยทัศน์ด้านการท่องเที่ยวของชุมชน กำหนดแหล่งทรัพยากรที่จะต้องได้รับการทำนุบำรุงส่งเสริม รวมทั้งการร่วมกำหนดเป้าหมายและกลยุทธ์ในการพัฒนาและบริหารจัดการ นอกจากนี้สมาชิกของชุมชนจะต้องเข้าร่วมในการดำเนินการตามแนวทางและกลยุทธ์ที่ได้กำหนดขึ้น รวมทั้งการเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานด้านบริการการสาธารณสุขปลอดภัยและการอำนวยความสะดวกต่าง ๆ

2) การวางแผนระยะยาวเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้ประกอบการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นหลักประกันว่าพื้นที่นั้น ๆ จะไม่เสียหายจากการดำเนินกิจกรรมใด ๆ เพียงเพื่อประโยชน์ระยะสั้นและละทิ้งไปเมื่อนักท่องเที่ยวและนักธุรกิจหมดความสนใจและย้ายไปที่อื่น การวางแผนระยะยาวจะช่วยส่งเสริมให้มีการใช้กลยุทธ์ต่าง ๆ ในเชิงรุกเพื่อให้เกิดความยั่งยืนของพื้นที่และช่วยสร้างความสัมพันธ์เชื่อมโยงส่วนต่าง ๆ ของท้องถิ่น

3) กลยุทธ์และแผนด้านการท่องเที่ยวจะต้องได้รับการเชื่อมโยงเข้ากับแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับต่าง ๆ และ นวัตกรรมด้านการท่องเที่ยวที่พัฒนาขึ้นจากความร่วมมือของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่

4) ความร่วมมืออย่างใกล้ชิดระหว่างผู้กำหนดนโยบายและผู้ปฏิบัติในระดับต่าง ๆ ตลอดจนหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องมีความจำเป็นมาก โดยเฉพาะนโยบายด้านการท่องเที่ยวและนโยบายด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งผู้ให้บริการด้านต่าง ๆ ทั้งการขนส่ง ที่จอดรถ ความสามารถในการรองรับด้านน้ำดื่ม น้ำใช้ ความสามารถในการกำจัดของเสีย จะต้องได้รับการพิจารณาพร้อมกับแผนการท่องเที่ยวและการพัฒนาที่เกี่ยวข้อง

5) การวางแผนพัฒนาด้านการท่องเที่ยวจะต้องปรับเปลี่ยนจากแนวคิดเดิมที่เน้นการเติบโตของอุตสาหกรรมมาเป็นให้ความสำคัญกับโอกาสในการจ้างงานที่มีคุณภาพ พัฒนารายได้ รวมทั้งคุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่นนั้น การจัดหางานที่ดีและเหมาะสมกับคนในพื้นที่ควรเป็นส่วนหนึ่งของภาพรวมการพัฒนาการท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่ และหนึ่งในกระบวนการจ้างงานที่มีคุณภาพนั้น คือการให้โอกาสคนในท้องถิ่นเข้ามาร่วมบริหารจัดการ โครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยว เช่น โรงแรม ร้านอาหาร ร้านค้า ฯลฯ นอกจากนี้ การให้การศึกษา การฝึกอบรมกับคนในท้องถิ่น และการให้โอกาสในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนในการประกอบธุรกิจ เป็นส่วนสำคัญของนโยบายการพัฒนาประเภทนี้ด้วย

6) การกระจายประโยชน์จากการท่องเที่ยวควรเป็นไปอย่างกว้างขวางในแต่ละพื้นที่ มีการพัฒนาการท่องเที่ยว ความสัมพันธ์และการเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ตลอดจนการมีส่วนร่วมของ

สมาชิกชุมชนในการวางแผน การพัฒนาและการดำเนินงานบริหารทรัพยากรด้านการท่องเที่ยว ตลอดจน การบริการด้านต่าง ๆ เพื่อก่อให้เกิดความมั่นใจว่ามีการกระจายผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมกันระหว่าง สมาชิกชุมชน นักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการต่าง ๆ

7) การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจะต้องให้ความเสมอภาคระหว่างคนรุ่นต่าง ๆ การกระจาย ต้นทุนและผลประโยชน์จากการพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องเกิดขึ้นทั้งในคนรุ่นปัจจุบันและอนาคต เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมกับคนรุ่นต่อไป ดังนั้นการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนจะต้องหลีกเลี่ยงการใช้ทรัพยากร ที่ไม่สามารถนำกลับมาสู่สภาพเดิมได้

8) การประสานความร่วมมือระหว่างแหล่งท่องเที่ยว ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวเป็นสิ่งจำเป็นเนื่องจากแต่ละธุรกิจหรือการดำเนินงานด้านหนึ่งด้านใด ย่อมมีผลกระทบต่อประกอบการ หรือคุณภาพการทำงานของธุรกิจด้านอื่น ๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

9) การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยการพัฒนาการศึกษาและ หลักสูตรอบรมต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมความรู้ความเข้าใจให้กับสาธารณชน ตลอดจนส่งเสริมความสามารถทาง ธุรกิจ การประกอบอาชีพและความเชี่ยวชาญในสาขาอาชีพต่าง ๆ

10) การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน รวมถึงการส่งเสริมกิจกรรมและการดำเนินการที่จะ ช่วยส่งเสริมลักษณะเด่นของสภาพภูมิทัศน์และพื้นที่ในบริเวณนั้น ความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน และ โอกาสในการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ กิจกรรมต่าง ๆ ควรมุ่งให้เกิดประสบการณ์ที่มีคุณภาพ อันนำไปสู่ ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวขณะที่ยังยึดมั่นในหลักการอื่น ๆ ของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

11) การทำการตลาดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ควรให้ความสำคัญในเรื่องคุณภาพของ ประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวจะได้รับ โดยมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อและสะท้อนจริยธรรมของการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว

12) ความกลมกลืนเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องสร้างให้เกิดขึ้นระหว่างนักท่องเที่ยวสถานที่และ ชุมชน องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ การสนับสนุนอย่างกว้างขวางจากผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่และความสมดุล ระหว่างวัตถุประสงค์ด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมและมนุษย์ ตลอดจนการตระหนักถึงความสำคัญของการร่วมมือกันระหว่างรัฐบาล ชุมชนท้องถิ่นและอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ตลอดจนองค์กรไม่แสวงหา กำไรที่ดำเนินงานด้านการพัฒนาชุมชนและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

13) มีความจำเป็นที่จะต้องประเมินผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว ความสามารถในการรองรับได้ของพื้นที่ จะต้องได้รับการพิจารณาโดยครอบคลุมทั้งข้อจำกัด และการ พัฒนาด้านกายภาพ ธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรม จะต้องมีความสอดคล้องกับข้อจำกัดของท้องถิ่นและ สิ่งแวดล้อม แผนและการดำเนินงานใด ๆ ควรได้รับการประเมินผลอย่างสม่ำเสมอและมีการปรับปรุงแก้ไข ตามความเหมาะสม

14) ขนาดและประเภทของสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวจะต้องสะท้อนให้เห็นข้อจำกัดและขีดความสามารถในการรองรับของทรัพยากรในพื้นที่ โดยเน้นการส่งเสริมให้จัดสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการที่มีผลกระทบน้อย

15) กระบวนการบริหารจัดการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวจะต้องช่วยดำรงรักษาไว้ซึ่ง ทรัพยากรธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมา ทั้งนี้โดยใช้หลักเกณฑ์และมาตรฐานสากล

16) จะต้องมีการพัฒนาแนวทางหรือหลักเกณฑ์สำหรับการดำเนินการด้านการท่องเที่ยว รวมถึงการประเมินผลกระทบ นอกจากนี้ต้องมีการสร้างประมวลจรรยาบรรณในการปฏิบัติสำหรับการ ท่องเที่ยวทุกระดับ ทั้งในระดับชาติ ภูมิภาคและท้องถิ่น รวมทั้งพัฒนาดัชนีชี้วัดและขีดจำกัดสำหรับใช้ชี้

วัดผลกระทบและความสำเร็จของโครงการท่องเที่ยว กลยุทธ์สำหรับปกป้องและติดตามตรวจสอบเป็นสิ่งจำเป็น หากชุมชนต้องการปกป้องรักษาทรัพยากรซึ่งเป็นฐานสำคัญของสินค้าทางการท่องเที่ยวของพวกเขา

2.3 แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism)

แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism: CBT หรือ Host management) เป็นแนวคิดของการท่องเที่ยวทางเลือกใหม่ (Alternative Tourism) (Weaver, 2001 อ้างในอุมาพร มุณีแนม และ พูนทรัพย์ ศรีชู, 2552) ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ได้รับความคาดหวังว่าจะนำไปสู่การบรรลุผลสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งให้ความสำคัญกับคุณภาพ และเน้นการจัดการอุปทานหรือฐานทรัพยากรการท่องเที่ยว (Host management) เพื่อลดผลกระทบทางลบจากการท่องเที่ยวตามหลักการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน และมีหัวใจสำคัญที่สุดคือการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเป็นความต้องการที่แท้จริงของชุมชน และมีชุมชนเป็นผู้ดำเนินการจัดการอย่างมีส่วนร่วม ตั้งอยู่บนฐานคิดที่ว่าชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากรและเป็นผู้มีส่วนได้เสียจากการท่องเที่ยว นำเอาทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในท้องถิ่นทั้งในด้านธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี รวมทั้งวิถีชีวิตความเป็นอยู่และวิถีการผลิตของชุมชนมาใช้เป็นปัจจัยหรือต้นทุนสำคัญในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นนั้นทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม รวมทั้งมีการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพมีการบำรุงรักษาอย่างดีที่สุด เพื่อให้สามารถใช้ได้อย่างยั่งยืนไปถึงคนรุ่นลูกหลาน (สินธุ์ สโรบล, 2546)

2.3.1 ความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จากเอกสารทั้งในและต่างประเทศนั้นไม่แตกต่างกันมากนัก ซึ่งยกตัวอย่างพอสังเขปได้ดังนี้

The Responsible, Ecological, Social Tours Project หรือ REST (1997) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชนว่า หมายถึง การท่องเที่ยวที่คนในชุมชนร่วมกันเป็นเจ้าของ และดำเนินการจัดการเพื่อให้การท่องเที่ยวนั้นเกิดประโยชน์ต่อชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อมในด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยมีการเรียนรู้เป็นหัวใจสำคัญในการจัดการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวเข้าใจถึงวิถีท้องถิ่นอย่างแท้จริง (Peter Richards. 2009) สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism) ว่าเป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่มีลักษณะเป็นชุมชน พื้นฐานที่สำคัญคือการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวของพื้นที่ การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนช่วยในการกระตุ้นเศรษฐกิจของท้องถิ่นด้วยการสร้างงาน และกระจายรายได้ ขณะเดียวกันก็ช่วยในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชนซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะตน (สายรุ้ง ดินโคกสูง. 2549) นอกจากนี้สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้นิยามเชิงปฏิบัติการในงานการท่องเที่ยวโดยชุมชน หมายถึง ทางเลือกในการจัดการท่องเที่ยวที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางของการท่องเที่ยวบนฐานคิดที่ว่าชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากรและเป็นผู้มีส่วนได้เสียจากการท่องเที่ยว โดยการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตและวิถีการผลิต ของชุมชน มาใช้เป็นต้นทุนหรือปัจจัยในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม รวมทั้งมีการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถในการดำเนินงานตั้งแต่การตัดสินใจ การวางแผน การดำเนินงาน

การสรุปทเรียน โดยเน้นให้เกิดความยั่งยืนสู่คนรุ่นลูกหลาน และเกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น ตลอดจนคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของธรรมชาติเป็นสำคัญ

สรุปได้ว่า ความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การท่องเที่ยวที่เจ้าบ้าน (Hosts) คือประชาชนในชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่ายร่วมกันกำหนดทิศทางนำทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนด้านต่าง ๆ ทั้งทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตของชุมชน มากำหนดเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะที่เน้นการเรียนรู้ ให้แก่นักท่องเที่ยวและผู้มาเยือน (Guests) เข้าถึงวิถีท้องถิ่นอย่างแท้จริง ซึ่งจะช่วยสร้างเสริมความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์และวัฒนธรรมของชุมชนด้วยความเคารพในความแตกต่างทางวัฒนธรรม พร้อมกับเกิดการกระจายรายได้ หมุนเวียนอยู่ในชุมชนอย่างทั่วถึง และเป็นธรรม รวมถึงการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้สามารถจัดการท่องเที่ยวที่เน้นการฟื้นฟูบำรุงรักษา สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรที่นำมาใช้ในการจัดการท่องเที่ยวให้สามารถใช้ได้อย่างยาวนานจนถึงรุ่นลูกหลาน

2.3.2 ฐานคิดของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นการท่องเที่ยวที่ใช้ฐานทรัพยากรของชุมชนมาจัดการท่องเที่ยวขึ้นในชุมชน โดยสมาชิกชุมชนร่วมกันเป็นเจ้าของและจัดการการท่องเที่ยวในฐานะที่เป็นเจ้าของทรัพยากรนั้น ทั้งนี้เพื่อใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือพัฒนาท้องถิ่น รวมทั้งสร้างความเข้มแข็งให้องค์กรชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาตลอดจนได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวอย่างเป็นธรรม ทั้งนี้เมื่อพิจารณาในภาพรวมของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวแล้ว นับได้ว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นคุณภาพใหม่ทางการท่องเที่ยวที่เน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นมากกว่า ความสนุกสนานและความบันเทิง ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติด้านการท่องเที่ยวที่มุ่งให้การท่องเที่ยวเป็น การท่องเที่ยวที่ไร้ความเร่งรีบ กล่าวคือเป็นการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวมีวันพักอาศัยอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น โดยนำฐานทุนเดิมในชุมชนมาสร้างเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ให้ประสบการณ์ที่ทรงคุณค่าแก่นักท่องเที่ยว อันจะนำไปสู่การใช้จ่ายจากนักท่องเที่ยวที่เพิ่มมากขึ้น ช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจของชุมชนได้อย่างทั่วถึง ตลอดจนเป็นการสร้างดุลยภาพระหว่างคุณค่าและมูลค่าทางการท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพอีกด้วย

สำหรับฐานคิดสำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้นแบ่งออกเป็นประเด็นสำคัญดังนี้

- 1) การท่องเที่ยวโดยชุมชน เน้นพัฒนาคนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ทั้งคนในชุมชนที่รู้จักตนเอง และภาคภูมิใจตัวตนของตนเอง รวมทั้งการเรียนรู้ของคนนอกหรือผู้มาท่องเที่ยวให้เข้าใจถึงความสัมพันธ์ของคนและสิ่งแวดล้อมผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยว (สินธุ์ สโรบล, 2546) Terisa C.H. Tao and Geoffrey wall (2009) ได้อธิบายผลการพัฒนา คน ด้วยการใช่งานท่องเที่ยวสร้างความมั่นคงในการดำรงชีวิต ตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน ในการนี้กิจกรรมการท่องเที่ยว จะมีส่วนช่วยสนับสนุนให้เกิดความมั่นคงในการดำรงชีวิตในระดับบุคคล ซึ่งจะนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน อันจะเป็นรากฐานของความมั่นคงในระดับประเทศได้เป็นอย่างดี โดยนัยนี้ การท่องเที่ยวจะมีบทบาทมากกว่าการมีส่วนช่วยกระตุ้นให้เกิดการจ้างงาน สร้างอาชีพ แต่ยังคงรวมถึงการสนับสนุนให้เกิดการเข้าถึงสิทธิในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น ทั้งทรัพยากรที่เป็นธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมไปถึง ทรัพยากรที่เป็นฐานทุนทางสังคม วัฒนธรรมของชุมชน นำมาดำเนินการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวแล้วผลจากการท่องเที่ยวนั้นช่วยเสริมสร้างคุณค่า สนับสนุนให้เกิดความภาคภูมิใจในตัวตนของคนในชุมชน เกิดเป็นทางเลือกใหม่ในการประกอบอาชีพ พบปะถามไถ่ สารทุกข์ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน จะทำให้ให้คุณภาพชีวิตของคน

ได้รับการพัฒนาขึ้นครบทุกมิติ ครอบคลุมทั้งในด้านความสามารถในการประกอบอาชีพการรองรับได้ต่อความเครียด แรงกดดัน การฟื้นฟูสภาพจิตใจทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

2) การท่องเที่ยวโดยชุมชนเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน เนื่องจากการมีส่วนร่วมเป็นหัวใจสำคัญของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งเป็นการมุ่งเน้นพัฒนาขีดความสามารถของชุมชนในการจัดการ ควบคุมการใช้และกระจายทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนปัจจัยการผลิตในสังคม เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจ สังคม การมีส่วนร่วมในความหมายนี้ จึงเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนวทางการปกครองในระบบประชาธิปไตย ซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนพัฒนาการรับรู้สติปัญญา และความสามารถในการตัดสินใจ กำหนดชีวิตด้วยตนเอง ดังนั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นทั้งวิธีการและเป้าหมายในเวลาเดียวกัน (กองพัฒนาเกษตรที่สูง, 2545) ในขณะที่ เทิดชาย ช่วยบำรุง (2552) ได้ขยายความของการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวไว้ว่า เป็นการคำนึงถึงความสำคัญในการมีส่วนร่วมของชุมชน ประชาชนและผู้มีส่วนได้เสีย ตั้งแต่เริ่มต้นร่วมกันเป็นเจ้าของ มีการแบ่งงาน แบ่งกิจกรรม และความรับผิดชอบไปจนถึงสิ้นสุดกระบวนการที่มีการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต การบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย ซึ่งแบ่งเป็น 5 องค์ประกอบ ดังนี้

2.1) ร่วมกันวางแผน

เป็นการร่วมกันคิดร่วมวางแผนจัดการเตรียมความพร้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกในชุมชน ร่วมประชุม เสนอแนะและให้ความเห็นต่อแผนพัฒนาการท่องเที่ยว ในขณะที่ท้องถิ่นใดที่ยังไม่มีการท่องเที่ยวแต่ต้องการให้เกิดขึ้น ก็ต้องร่วมกันคิดว่าชุมชนตน มีจุดเด่นอะไรที่แตกต่างจากชุมชนอื่น ๆ มีทรัพยากรอะไรที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวได้บ้าง จากนั้นจึงร่วมกันวางแผนบริหารจัดการและแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ กันกำหนดกฎระเบียบต่าง ๆ ของราคาของสินค้าและบริการอย่างได้มาตรฐาน รวมไปถึงงานร่วมกันจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อป้องกันการเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว

2.2) ร่วมกันปฏิบัติตามแผน ประชาชนในท้องถิ่นต้องร่วมกันปฏิบัติหน้าที่ที่วางไว้ตามแผนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของแผนที่วางไว้

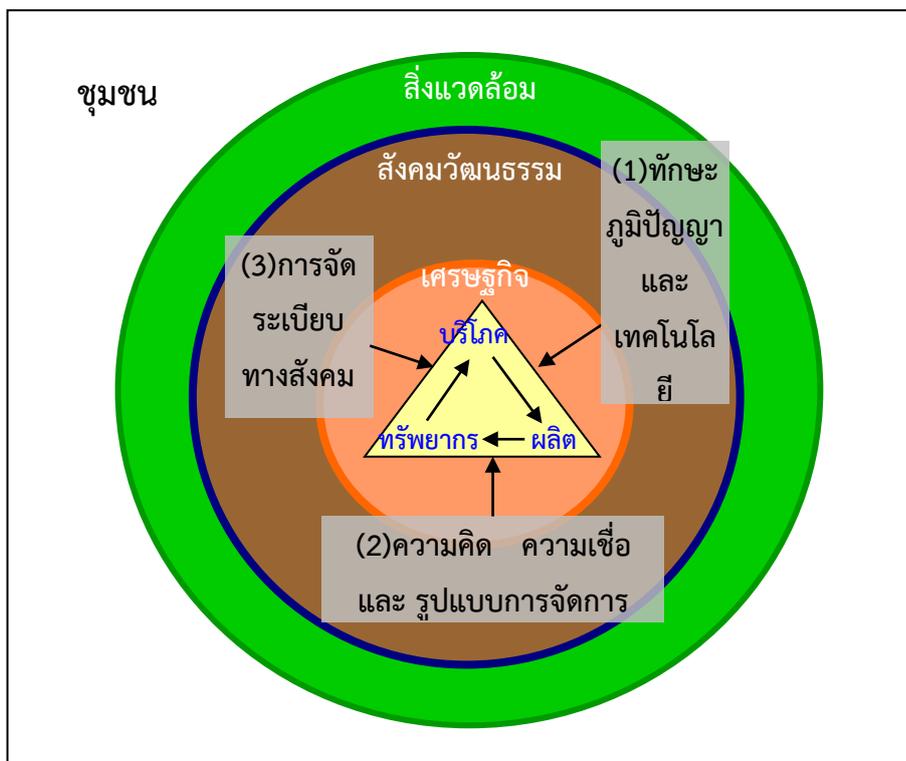
2.3) ร่วมกันใช้ประโยชน์ ประชาชนในท้องถิ่นมีสิทธิ์ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรการท่องเที่ยวในท้องถิ่น ด้วยความตระหนักและห่วงแหน จึงต้องแบ่งปันผลประโยชน์อย่างยุติธรรมและทั่วถึง เพื่อสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ อันจะกระตุ้นให้กิจกรรมการท่องเที่ยวในท้องถิ่นดำเนินต่อไปได้อย่างยั่งยืน

2.4) ร่วมกันติดตามและประเมินผล การติดตามประเมินผลเป็นการตรวจสอบและควบคุมให้การดำเนินการบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ ทั้งนี้หากพบปัญหาหรืออุปสรรคก็สามารถแก้ไขได้ทันที ซึ่งขั้นตอนนี้อาจพบทเรียนหรือวิธีการใหม่ ๆ ที่เป็นแนวทางในการดำเนินงานต่อไปได้

2.5) ร่วมกันบำรุงรักษา เมื่อมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรการท่องเที่ยวแล้ว จะต้องร่วมกันบำรุงรักษา เพื่อให้คงอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ สามารถรองรับนักท่องเที่ยว และเป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวต่อไป

3) การท่องเที่ยวโดยชุมชนเน้นการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชนและมุ่งจัดการท่องเที่ยวบนฐานอัตลักษณ์ของชุมชน ซึ่งจะทำการท่องเที่ยวมีลักษณะเฉพาะที่ทำให้ผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวของแต่ละชุมชนมีความแตกต่างกัน ปัจจัยสำคัญของลักษณะเฉพาะนี้ จะขึ้นอยู่กับ อัตลักษณ์ของแต่ละชุมชน สำหรับความหมายของคำว่า “อัตลักษณ์” นั้นหมายถึง ความรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน (Self-Ascription) เป็นความพยายามที่จะสร้างขอบเขตที่ชัดเจนของบุคคล อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่ไม่ตายตัว เพราะสามารถเปลี่ยนแปลงหรือสร้างอัตลักษณ์ได้ตลอดเวลา การศึกษาเกี่ยวกับ “อัตลักษณ์” (Identity) เพื่อบ่งบอกถึงความรู้สึกนึกคิดที่บุคคลมีต่อตนเองว่า “ฉันคือใคร” นับเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการปฏิสังสรรค์

ระหว่างตัวเรากับคนอื่น โดยผ่านการมองตนเองและคนอื่นมองเรา กล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า “อัตลักษณ์” (Identity) คือการจำแนกว่าสิ่งไหนที่เหมือนกันหรือต่างกัน ความเหมือนอาจเกิดจากวัฒนธรรมที่ได้รับ การสั่งสมถ่ายทอดมา โดยที่จะมีความสำคัญกว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นอัตลักษณ์หรือลักษณะเฉพาะของกลุ่มตน เพียงอย่างเดียว ซึ่งเหมือนเฉพาะกลุ่มนี้ก็ทำให้เกิดการแบ่งแยกความแตกต่างไปจากกลุ่มอื่น ๆ หรือ ลักษณะอื่น ๆ ของกลุ่มอื่น สังคมอื่น เป็นต้น เพื่อทำความเข้าใจความหมายในมุมของ อัตลักษณ์ชุมชน ตามแนวคิดของนักวิชาการคนอื่น ๆ พบว่า อัตลักษณ์ โดยทั่วไปแล้วมักจะเข้าใจว่าเป็นลักษณะเฉพาะที่ แสดงถึงความเป็นตัวตน (เสกสรร สรรสรพิสุทธิ์.2546) จึงทำให้มีความรู้สึกโดยสามัญสำนึกว่าอัตลักษณ์ และเอกลักษณ์มีความคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ คำว่า เอกลักษณ์ หมายถึง ลักษณะเฉพาะของบุคคลหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง และทำให้สิ่งนั้นโดดเด่นขึ้นมาแตกต่างจากสิ่งอื่น ๆ

แผนภาพที่ 2.1 แสดงอัตลักษณ์ชุมชน

ในขณะที่อัตลักษณ์นั้น อภิญา เฟื่องฟูสกุล (2546) ได้กล่าวว่า อัตลักษณ์เป็นการเข้าถึงความจริง หรือ แก่นแกนของลักษณะเฉพาะหรือคุณสมบัติของบุคคลหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ที่สามารถเลื่อนไหลเปลี่ยนแปลงไปตามบริบท จึงทำให้อัตลักษณ์มีลักษณะไม่หยุดนิ่ง แต่มีพลวัตรที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น อัตลักษณ์ชุมชน จึงมีนัยที่เป็นการเข้าถึงความจริง หรือ แก่นแกน ความเป็นชุมชนนั้น ๆ ซึ่งมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันระหว่าง เศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ที่เปลี่ยนแปลงได้ตามยุคสมัยและเงื่อนไขขององค์ประกอบที่แปรเปลี่ยนไป เมื่อนำแนวคิดข้างต้นมาผสานเข้ากับแนวคิดเรื่องแนวคิดเรื่องการศึกษาวัตถุทางวัฒนธรรมของกลุ่มโบราณคดีใหม่ (New-Archaeology) การศึกษาวัฒนธรรมแบบองค์รวมที่เรียกว่า “ระบบองค์รวมทางวัฒนธรรม” (Cultural holistic) ที่หมายถึง ระบบต่าง ๆ ที่ประกอบกันเป็นรูปแบบวัฒนธรรมประกอบด้วย (1) ระบบความเชื่อ (2) ระบบการตั้งถิ่นฐาน (3)

ระบบเทคโนโลยี (4) ระบบการจัดระเบียบทางสังคม และ (5) ระบบการดำรงชีพ ที่มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันระหว่างเศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรม โดยมีสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติเป็นฐาน(ดุจ ฤดี คงสุวรรณ และภัทรพันธ์ พันธุ,2552) อธิบายได้ว่า โดยทั่วไปแล้วการรวมตัวอยู่ร่วมกันของคนเป็นชุมชนนั้นก็เพื่อดำรงชีพให้อยู่รอดร่วมกัน มีความต้องการในการบริโภคเป็นตัวกำหนดให้เกิดการผลิต โดยใช้ประโยชน์จากทรัพยากร และกระจายผลผลิตนำไปบริโภคร่วมกัน เป็นวงจรเศรษฐกิจ หรือกิจกรรมการทำมาหาเชื่อมโยงสัมพันธ์กับสังคมวัฒนธรรม ได้แก่ (1) ทักษะ ภูมิปัญญา และเทคโนโลยี จะมีผลต่อรูปแบบการผลิต ในขณะที่ (2) ความคิดความเชื่อ และรูปแบบการจัดการทรัพยากรจะมีผลต่อการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร พร้อมกันนี้ (3) การจัดระเบียบทางสังคมก็จะผลต่อการอยู่ร่วมกันอย่างผาสุกภายใต้สิ่งแวดล้อมใด ๆ ที่จะป็นทั้งฐานทรัพยากร และปัจจัยกำหนดลักษณะการตั้งถิ่น ความคิดความเชื่อ ทักษะ และภูมิปัญญา ตลอดจนการจัดระเบียบทางสังคมของชุมชน ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ จึงเป็นแก่นแกนของชุมชน หรืออัตลักษณ์ชุมชนดังภาพที่ 2

4) การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องหนุนเสริมระบบเศรษฐกิจชุมชน กล่าวคือการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่นอกจากจะเน้นพัฒนาคน และการมีส่วนร่วม ในการกำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยวซึ่งอยู่ภายใต้รูปแบบการผลิต การบริโภคแบบเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งอธิบายได้ว่า ครอบครัวและชุมชนเป็นหน่วยการผลิต เป้าหมายของการผลิตคือ การดำรงอยู่ การรักษาตัวให้อยู่รอดของครอบครัวและชุมชน ให้สามารถเลี้ยงตัวเองได้และผลิตซ้ำในครอบครัวและชุมชนได้ การผลิตจึงมีลักษณะเพื่อบริโภคภายในครัวเรือน ผลิตเพื่อขายก็ได้ แต่เพื่อให้ได้เงินมาเพื่อซื้อสินค้าให้ครอบครัวดำรงอยู่ได้และเลี้ยงดูบุตรได้มากกว่าที่จะคิดขยายการผลิตให้ใหญ่โต ให้มีกำไรสูงสุด ให้ร่ำรวย ครัวเรือนมีลักษณะเป็นผู้ผลิตเล็กอิสระขายสินค้า ไม่ใช่ขายแรงงาน วิธีการผลิตหลักคือ ผู้ผลิตเล็กอิสระใช้แรงงานของสมาชิกของครอบครัว เพราะเป็นสิ่งที่ครอบครัวมีอยู่แล้วโดยธรรมชาติ จุดสำคัญของเศรษฐกิจชุมชนคือ ยึดชุมชนเป็นหลัก ประชาชนต้องสามัคคี ร่วมมือกัน ช่วยเหลือกัน พึ่งตนเอง และสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งเป็นเสมือนทุนทางสังคม ซึ่งต้องเน้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนเป็นหลัก กิจกรรมทางเศรษฐกิจจะเป็นเครื่องมือ เป็นปัจจัยที่จะเชื่อมความสัมพันธ์ของสมาชิก เพราะกิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งที่สมาชิกเห็นประโยชน์เป็นรูปธรรม เช่น กลุ่มผลิต กลุ่มระดมทุน กลุ่มแปรรูปการผลิต เป็นต้น (ทรงจิต พูลลาภ และคณะ, 2547) อาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า เศรษฐกิจชุมชน คือเศรษฐศาสตร์บนรากฐานทางวัฒนธรรม คือเศรษฐศาสตร์ที่ไปด้วยกันกับชีวิตจิตใจ คุณค่าและปัญญา นอกจากนี้ เศรษฐกิจชุมชนยังเป็นเศรษฐกิจที่กระจาย ไม่กระจุก ความเจริญจะกระจาย การติดต่อจะเป็นตามแนวนอน ระบบตลาดไม่มีการผูกขาด อาจมีการช่วยเหลือกันเป็นเครือข่ายแทนการแข่งขัน (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2548) กล่าวโดยสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีรูปแบบที่สัมพันธ์กันกับระบบเศรษฐกิจชุมชน โดยเป็นกิจกรรมการทำมาหากินของคนในแหล่งชุมชนหนึ่ง ๆ ที่มีความเป็นตัวของตัวเอง และมีพลวัตของตัวเอง มีความสามารถที่จะอยู่รอดด้วยตัวเอง ทั้งนี้ลักษณะสำคัญของเศรษฐกิจชุมชน คือ มีครอบครัวเป็นหน่วยการผลิต โดยอาศัยแรงงานที่เป็นสมาชิกของครอบครัว พึ่งพาทรัพยากรในท้องถิ่น เน้นความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่นมากกว่าการผูกขาดและการแข่งขัน อันเป็นที่มาของคำว่า การพึ่งตนเองได้

5) การท่องเที่ยวโดยชุมชนจะต้องอยู่ภายใต้ขีดความสามารถในการรองรับได้ ของพื้นที่ ซึ่งจะต้องมีการกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้าไปเที่ยวต่อวัน โดยต้องคำนึงถึงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นสำคัญ และควรตระหนักถึงกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีผลกระทบต่อทั้งทางบวกและลบต่อชุมชน ในด้านขนมธรรมเนียม วัฒนธรรมประเพณี และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน รวมทั้งต้องเน้นการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกิจกรรมการท่องเที่ยว ทั้งที่เป็นพันธมิตรและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่ง

จะต้องประสานการจัดการร่วมกัน (สถาบันวิจัยทางสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2548) อารีรัตน์ ภาคพิชเจริญ (2548) ได้เรียบเรียงแนวคิดขีดความสามารถในการรองรับได้ของแหล่งท่องเที่ยว จากนักวิชาการในด้านนี้ สรุปสาระสำคัญพอสังเขปได้ว่า การจัดการท่องเที่ยวที่เริ่มต้นด้วยการประเมินขีดความสามารถในการรองรับได้ของแหล่งท่องเที่ยวเป็นจุดเริ่มต้นที่จะก่อให้เกิดความยั่งยืนของทรัพยากรการท่องเที่ยว และเป็นการบูรณาการจัดการวางแผนในอนาคตให้เกิดความพร้อมกับชุมชน และเข้าใจในคุณค่าของทรัพยากรการท่องเที่ยวในท้องถิ่นของตน ดังนั้นเมื่อการท่องเที่ยวเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาพื้นที่ชุมชน จึงจำเป็นต้องมีการควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวให้พอเหมาะที่จะไม่แหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรมเร็วเกินไป ทั้งนี้ ความหมายของขีดความสามารถในการรองรับได้ทางการท่องเที่ยวตามแนวคิดของ Wagar (1964) คือ ระดับการใช้ประโยชน์ที่พื้นที่สามารถรองรับได้โดยที่ยังคงสนองตอบซึ่งการนั้นหนาการณ์ที่มีคุณภาพต่อไปได้ โดยคำจำกัดความนี้แสดงให้เห็นจุดเน้นทางด้านองค์ประกอบทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม และคุณภาพของประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวได้รับเป็นสำคัญ ขีดความสามารถในการรองรับได้ทางการท่องเที่ยวนี้วัดได้ด้วยปริมาณนักท่องเที่ยวสูงสุดที่สามารถอยู่ได้ในทุกเวลาในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวหนึ่ง ๆ ในปริมาณที่จะทำให้สภาพแวดล้อมถูกทำลายน้อยที่สุด ยังคงรักษาสภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ดีไว้มากที่สุด โดยนักท่องเที่ยวมีความพอใจและรับส่งอำนวยความสะดวกอย่างเหมาะสม ทั้งนี้ การพัฒนาจะต้องไม่กระทบต่อความจำเป็นพื้นฐานและความรู้สึกนึกคิดของประชาชนในท้องถิ่นด้วย (ชุมพล, 2526 อ้างใน อารีรัตน์ ภาคพิชเจริญ, 2548) อารีรัตน์ ภาคพิชเจริญ (2548) ยังได้กล่าวถึงประเภทขีดความสามารถในการรองรับได้ด้านการท่องเที่ยว สามารถแบ่งออกได้เป็น 5 ประเภท (ตามแนวคิดของ Shelby and Heberlain, 1996) ประกอบด้วย

5.1) ขีดความสามารถในการรองรับได้ทางการท่องเที่ยวด้านชีวภาพ หรือด้านนิเวศ (Bio-physical or Ecological Carrying Capacity: ECC) เป็นขีดความสามารถในการรองรับได้ทางการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับทรัพยากร ธรรมชาติ โดยคำนึงว่าไม่มีระบบสิ่งแวดล้อมใดที่จะคงทนต่อการใช้ประโยชน์อย่างไม่จำกัด ดังนั้น จึงจำเป็นต้องจำกัดผลกระทบจากกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวภายใต้ขีดสูงสุดที่ระบบนิเวศหรือสิ่งแวดล้อมจะสามารถคงทนได้โดยไม่เสื่อมโทรมจนยากจะแก้ไข หรือฟื้นฟูขึ้นมาได้ ด้วยเหตุนี้ ความเปราะบางและความคงทนของระบบนิเวศและระบบสิ่งแวดล้อมจึงเป็นสิ่งสำคัญในการกำหนดขีดความสามารถประเภทนี้

5.2) ขีดความสามารถในการรองรับได้ทางการท่องเที่ยวด้านสังคมจิตวิทยา (Social-Psychological Carrying Capacity: SPCC) เป็นความสามารถในการรองรับจำนวนนักท่องเที่ยวสูงสุดในแหล่งท่องเที่ยวในช่วงเวลาหนึ่ง ที่ยังคงให้ประสบการณ์ท่องเที่ยวที่มีคุณภาพแก่นักท่องเที่ยวได้ ในการหาระดับการใช้ประโยชน์สูงสุดในช่วงเวลาหนึ่งที่ยังไม่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพของประสบการณ์ท่องเที่ยว ต้องกำหนดเกณฑ์ในการตัดสินใจว่าควรจะเป็นเท่าไรจึงจะคงไว้ซึ่งประสบการณ์ท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ โดยปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อขีดความสามารถในด้านนี้ ประกอบด้วย จำนวนคนที่พบเห็น ประเภทหรือลักษณะพฤติกรรมของผู้คนที่ได้พบเห็น และบริเวณที่พบปะผู้คนกลุ่มอื่น ๆ เช่น ในแหล่งท่องเที่ยวที่ให้ประสบการณ์ประเภทธรรมชาติสันโดษย่อมรองรับจำนวนนักท่องเที่ยวต่อหน่วยพื้นที่ต่อช่วงเวลาได้น้อยกว่าพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวประเภทเมืองแม้ว่าจะมีขนาดเนื้อที่ของแหล่งท่องเที่ยวเท่ากัน เป็นต้น

5.3) ขีดความสามารถในการรองรับได้ทางการท่องเที่ยวด้านการจัดการหรือสิ่งอำนวยความสะดวก (Managerial or Facility Carrying Capacity: FCC) เป็นขีดความสามารถที่รองรับจำนวนนักท่องเที่ยวสูงสุดที่องค์กรผู้รับผิดชอบสามารถจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในด้านนี้ เช่น จำนวนบุคลากร ช่วงเวลาเปิดทำการ ขนาดเนื้อที่ของแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น ส่วนขีด

ความสามารถของสิ่งอำนวยความสะดวกนั้น จะหมายถึง ถนน ที่จอดรถ บ้านพัก เป็นต้น ซึ่งการพัฒนาขีดความสามารถในด้านนี้จำเป็นต้องคำนึงขีดความสามารถด้านประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวและด้านนิเวศไปพร้อมกันด้วย

5.4) ขีดความสามารถในการรองรับได้ทางการท่องเที่ยวด้านกายภาพ (Physical Carrying Capacity: PCC) เป็นขีดความสามารถในการรองรับจำนวนนักท่องเที่ยวสูงสุดที่เนื้อที่ หรือพื้นที่สามารถรองรับการใช้ประโยชน์ โดยยังสามารถเอื้อให้เกิดกิจกรรมนันทนาการตามต้องการได้

5.5) ขีดความสามารถในการรองรับได้ทางการท่องเที่ยวด้านสังคมวัฒนธรรม (Social and Cultural Carrying Capacity: SCC) เป็นขีดความสามารถในการรองรับจำนวนนักท่องเที่ยวสูงสุดต่อช่วงเวลา ที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบด้านลบต่อสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวจนยอมรับไม่ได้

6) การท่องเที่ยวโดยชุมชนมุ่งจัดการความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าบ้านกับผู้มาเยือนซึ่งเป็นตามแนวคิดที่คิดค้นขึ้นโดย Smith (1978) ที่กล่าวถึงความตระหนักถึงความสัมพันธ์ในลักษณะของการเผชิญหน้ากันระหว่างประชาชนในท้องถิ่น หรือ ผู้เป็นเจ้าบ้าน กับนักท่องเที่ยว หรือ ผู้มาเยือน ซึ่งแนวคิดนี้ได้รับการพัฒนาเรื่อยมาเป็นลำดับ (Darlene McNaughton, 2006) ตามแนวคิดนี้ McIntosh and Goeldner (1990 อ้างใน สิริญา วัฒนสุขชัย, 2545) ให้คำนิยามของนักท่องเที่ยว คือ ผู้มาเยือนที่ใช้เวลาอย่างน้อย 24 ชั่วโมงในพื้นที่ที่เดินทางไปถึงเพื่อจุดประสงค์ของการพักผ่อน สันทนาการ และวันหยุด ส่วนเจ้าบ้าน คือ เจ้าของพื้นที่ ที่เป็นจุดหมายของการเดินทาง ทั้งผู้ที่ได้รับผลประโยชน์ทางตรงและทางอ้อมจากการท่องเที่ยว และรวมถึงผู้ให้บริการในการท่องเที่ยวด้วย สิริญา วัฒนสุขชัย (2545) ยังได้ศึกษาลักษณะของผู้มาเยือนในแหล่งท่องเที่ยวที่เลือกจุดหมายทางการท่องเที่ยวแบบการเที่ยวชมในหมู่บ้าน ว่ามี 2 ลักษณะ คือ

- ผู้มาเยือนที่โหยหาอดีต (Nostalgia) ซึ่งเป็นลักษณะผู้มาเยือนที่สอดคล้องกับแนวคิดของ Rosaldo (1989) โดยเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้ซึ่งมีอดีตที่เคยสัมผัสกับวิถีชีวิตในแบบที่หมู่บ้านนี้ได้นำเสนอให้กับนักท่องเที่ยว และในปัจจุบันพวกเขาไม่ได้มีชีวิตในรูปแบบดังกล่าวอีกต่อไป เป็นลักษณะอาการของผู้กลับมาที่หมู่บ้านแห่งนี้ด้วยความโหยหาอดีต ผู้มาเยือนกลุ่มนี้เป็นได้ทั้ง นักศึกษา อาจารย์ นักวิจัย และนักท่องเที่ยวที่เคยสัมผัสกับธรรมชาติ สภาพแวดล้อมความเป็นอยู่ที่คล้ายกับหมู่บ้านแห่งนี้

- ผู้มาเยือนที่มาค้นหาความเป็นของแท้ (Authenticity) เป็นลักษณะผู้มาเยือนที่สอดคล้องกับแนวคิดของ Macannell (1976) ซึ่งเป็นผู้มาเยือนที่เป็นผู้คนในสังคมสมัยใหม่ที่เชื่อว่าความจริง (Reality) และความเป็นของแท้ (Authenticity) นั้นมีอยู่แต่ในที่อื่น อยู่ในสังคม วัฒนธรรมอื่น อยู่ในช่วงเวลา ในประวัติศาสตร์ที่บริสุทธิ์กว่า หรือในวิถีชีวิตที่เรียบง่าย หรือแห่งหนใดก็ตามที่ไม่ใช่สังคมของพวกเขา เวลาของพวกเขาที่ซับซ้อนและยุ่งยาก คนสมัยใหม่มักจะไม่มีความสัมพันธ์กับครอบครัว ชุมชน และสังคมของตนเอง แต่ในทางตรงกันข้าม พวกเขา กลับเริ่มสนใจ “ชีวิตจริง” (Real life) ของคนอื่น เพราะฉะนั้นผู้มาเยือนจึงมักจะสนใจชีวิตความเป็นอยู่ รวมไปถึงการทำงานของชาวบ้านในหมู่บ้านอยู่เสมอ และพวกเขาก็จะรู้สึกมีความสุขที่ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมและชีวิตประจำวันของชาวบ้าน เพราะการได้จับต้องสิ่งของย่อมให้ความรู้สึกที่ลึกซึ้งกว่าการยื่นสังเกตการณ์เพียงอย่างเดียว

สำหรับ เจ้าบ้านในแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นชุมชนหมู่บ้านนั้น แบ่งออกได้เป็น 3 ส่วนได้แก่ เจ้าบ้านผู้มีรายได้จากการท่องเที่ยว กับเจ้าบ้านที่ไม่ได้รายได้จากการท่องเที่ยว ซึ่งตรงกับแนวคิดของ Nettekoven (1979) ที่ได้แยกประเภทเจ้าบ้านไว้ว่าประกอบด้วยเจ้าบ้านมืออาชีพ (Professional host) ซึ่งหมายถึงผู้ที่ได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว และ เจ้าบ้าน (Host) ที่เป็นผู้คนในท้องถิ่นแต่ไม่ได้รับ

ผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว ทั้งนี้จากเจ้าบ้านทั้ง 2 ส่วนที่กล่าวมาแล้วนั้น ยังมีเจ้าบ้านที่สำคัญอีกกลุ่มหนึ่งคือ สิ่งมีชีวิตประจำถิ่น อันได้แก่ พืช และ สัตว์ในท้องถิ่น ที่ได้รับผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมจากการท่องเที่ยว กรณีตัวอย่างที่ชัดเจน คือ หิงห้อย ในแหล่งท่องเที่ยวในอำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นต้น เมื่อพิจารณาตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน ประเด็นที่ต้องคำนึงถึงในแนวคิดนี้ Erick T. Byrd (2007) ได้เสนอแนวคิดการจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ต้องให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าบ้านกับผู้มาเยือน ใน 4 ประเด็น คือ

6.1) เจ้าบ้านปัจจุบัน คือต้องทราบว่าใครบ้างที่มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งทางตรงกับทางอ้อมต่อการจัดการท่องเที่ยวในปัจจุบัน และควรให้เจ้าบ้านเข้ามามีส่วนในการกำหนดแนวทางการท่องเที่ยวอย่างไร

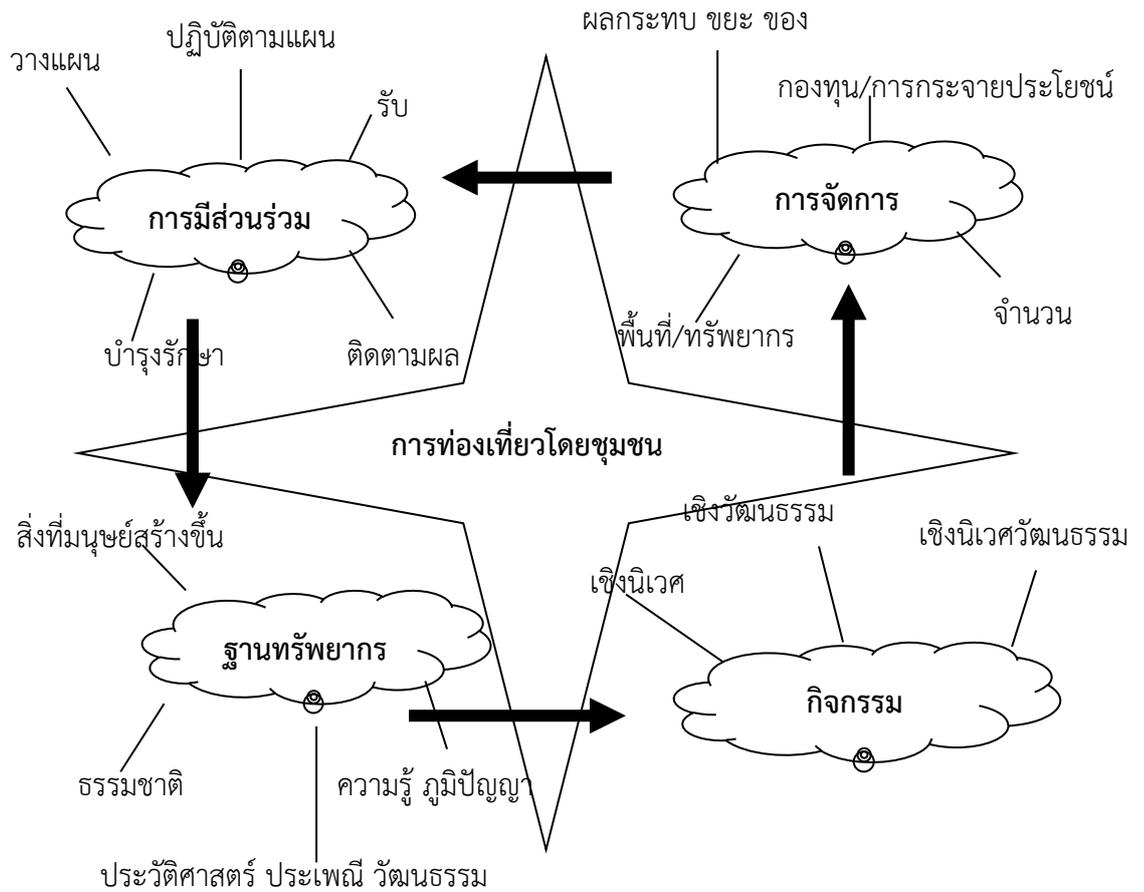
6.2) เจ้าบ้านในอนาคต คือ ภายหลังจากเกิดการท่องเที่ยวขึ้นแล้ว เมื่อมีการจ้างงานสร้างอาชีพก็จะเกิดผู้เป็นเจ้าบ้านรายใหม่เกิดขึ้น อีกทั้งยังรวมถึงเด็กและเยาวชนที่จะต้องทำหน้าที่เจ้าบ้านสืบต่อไปในอนาคต จึงควรมีแนวทางการจัดการว่าจะให้เจ้าบ้านในอนาคตเหล่านั้น มีส่วนต่อการจัดการท่องเที่ยวอย่างไรด้วยเช่นกัน

6.3) ผู้มาเยือนปัจจุบัน คือผู้ที่เข้ามาท่องเที่ยวตามกิจกรรมการท่องเที่ยวที่จัดขึ้น ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงคุณภาพของประสบการณ์และความพึงพอใจสูงสุดที่นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือนเหล่านั้น ควรจะได้รับ

6.4) ผู้มาเยือนในอนาคต การดำเนินการท่องเที่ยวจำเป็นต้องคำนึงถึงผู้ที่จะมาเยือนในอนาคต ทั้งที่เป็นการกลับมาเที่ยวซ้ำของนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน รวมถึงนักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือนรายใหม่ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งควรได้รับคุณภาพและความพึงพอใจสูงสุดในการมาเยือนด้วยเช่นกัน

นอกจากนี้ เทิตชาย ช่วยบำรุง (2552) ยังได้อธิบายถึงแนวคิดของการมุ่งเน้นให้เกิดความสมดุลกันระหว่างเจ้าบ้าน (Host) และผู้มาเยือน (Guest) ว่า แผนการจัดการและพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวและแผนการตลาดทางการท่องเที่ยวจะต้องมีความสอดคล้องและสัมพันธ์กันโดยแผนการจัดการและพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว มีประเด็นย่อยที่ต้องพิจารณา ได้แก่ การเพิ่มขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวในด้านต่างๆ รวมไปถึงการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว การพัฒนาและจัดการพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนาเส้นทางในการเดินทาง – ทางเท้าและการพัฒนาสุนทรียศาสตร์ทางการท่องเที่ยว การบริการด้านต่างๆ ที่เหมาะสมและเพียงพอ และประเด็นที่สำคัญอีกประเด็นหนึ่ง ก็คือ การพัฒนากิจกรรมและระบบฐานข้อมูลที่ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงสารสนเทศที่ต้องการได้อย่างรวดเร็วและถูกต้อง ส่วนแผนการตลาดทางการท่องเที่ยว นั้นก็ประกอบด้วย การตั้งราคาสินค้าและบริการที่เป็นธรรม การเพิ่มช่องทางการจำหน่ายสินค้าและบริการที่หลากหลายและมีประสิทธิภาพ การผลิตผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพระดับสากล รวมไปถึงการส่งเสริมการตลาดอย่างต่อเนื่อง การส่งเสริมจิตวิทยบริการ การปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ทางการตลาดที่เหมาะสมกับสภาพการณ์ การจัดแพคเกจทัวร์ที่หลากหลายเพื่อเสนอทางเลือกแก่ผู้บริโภค และควรจะมีการสร้างพันธมิตรทางธุรกิจที่กว้างขวางและครอบคลุม นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยอื่นๆ อีกหลายประการที่ต้องพัฒนาควบคู่กันไป เพื่อนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลอย่างแท้จริงอีกหลายประเด็น ได้แก่ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพและศักยภาพที่เพียงพอสำหรับรองรับการขยายตัวทางการท่องเที่ยวและการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาด้านการท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังจะต้องมีการจัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน รวมไปถึงการวิเคราะห์ผลกระทบ

ทางเศรษฐกิจทางการท่องเที่ยวทั้งทางบกและทางลพ การศึกษากฎหมายการท่องเที่ยวและแก้ไขกฎหมายบางส่วนเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคม และเป็นธรรมแก่ทั้งเจ้าบ้าน (Host) และผู้มาเยือน (Guest) การเพิ่มความสะดวกในการเดินทาง เช่น ระบบการตรวจคนเข้าเมือง การขอวีซ่า และระบบการรักษาความปลอดภัยและให้ความคุ้มครองในการเดินทาง การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน เช่น รถรับส่ง ถนนหนทาง ร้านอาหาร และศูนย์ข้อมูลข่าวสารสำหรับนักท่องเที่ยว รวมไปถึงการส่งเสริมการลงทุน การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในด้านต่างๆ ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติและระดับนานาชาติ และการพัฒนาและเพิ่มบทบาทหน้าที่ขององค์กรด้านการท่องเที่ยวให้มีความครอบคลุมในทุกระดับ

แผนภาพที่ 2.2 แสดงองค์ประกอบที่เป็นฐานคิดสำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

สำหรับหลักการที่เป็นฐานคิดสำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่กล่าวมาข้างต้นนั้น สอดคล้องกับบทเรียนและประสบการณ์ พื้นที่ภาคเหนือที่สินธุ์ สโรบล (2546) สรุปไว้ว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นทักษะในการจัดการทรัพยากรที่เป็นฐานทุนเดิมของชุมชน เพื่อนำทรัพยากรเหล่านั้นมาใช้ประโยชน์และมีการจัดการให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างยาวนาน กล่าวคือ จะต้องมีการปกป้อง ฟื้นฟูและบำรุงรักษาให้ทรัพยากรเหล่านั้นเพียงพอกับการใช้ประโยชน์ได้อย่างต่อเนื่อง ทักษะในการปฏิบัตินั้นสามารถแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ 1) ต้องเริ่มจากการมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่งถือได้ว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดอันจะส่งผลต่อความสำเร็จและล้มเหลวในการดำเนินการท่องเที่ยว รวมทั้งยังเป็นตัวแปรที่ทำให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีความแตกต่างจากการท่องเที่ยวแบบมวลชน กล่าวได้ว่า การท่องเที่ยวโดย

ชุมชนเป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความสำคัญในการมีส่วนร่วมของชุมชน ประชาชนและผู้มีส่วนได้เสีย ตั้งแต่เริ่มต้นร่วมกันเป็นเจ้าของ มีการแบ่งงาน แบ่งกิจกรรม และความรับผิดชอบไปจนสิ้นสุด กระบวนการที่มีการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต การบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยว

2) การศึกษาฐานทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ทั้งในด้านธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ ประเพณีวัฒนธรรม วิถีชีวิต และการผลิตของชุมชน เพื่อนำมาเป็นปัจจัยต้นทุนในการกำหนดเป็นกิจกรรมหรือโปรแกรมการท่องเที่ยว

3) การกำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนจากฐานทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้เป็นกิจกรรมที่เน้นให้มีการสร้างระบบการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อการเรียนรู้ให้เข้าถึงวิถีท้องถิ่นอย่างแท้จริง สร้างประสบการณ์ที่มีคุณภาพให้นักท่องเที่ยว ซึ่งที่พบส่วนใหญ่ในสังคมไทยแบ่งออกได้เป็น 3 รูปแบบ คือ รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม ทั้งนี้กิจกรรมท่องเที่ยวดังกล่าวมานี้ขึ้นอยู่กับความร่วมมือกันกำหนดทิศทางว่าชุมชนจะดำเนินการกิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปแบบใดที่สอดคล้องกับสภาพบริบท ทุนทรัพยากรและสะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนได้มากที่สุด และ 4) การจัดการการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยมุ่งจัดการความสัมพันธ์ระหว่างผู้เจ้าบ้านกับผู้มาเยือน มุ่งเข้าถึงกลุ่มลูกค้าที่มีคุณภาพ พร้อมกับความพยายามที่จะต้องลดผลกระทบทางลบจากการท่องเที่ยวในด้านการใช้ทรัพยากร พื้นที่ จำนวนนักท่องเที่ยว การตลาด ขยะของเสีย ตลอดจนจะต้องกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวภายในชุมชนอย่างเป็นธรรม ซึ่งจะนำไปสู่การขับเคลื่อนให้การท่องเที่ยวเกิดพลังเป็นเครื่องมือการพัฒนาท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม ดังแสดงในภาพที่ 3

2.4 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research)

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เป็นกระบวนการวิจัยประเภทหนึ่งที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นเครื่องมือที่มีศักยภาพในการค้นคว้าหาคำตอบสำหรับการแก้ปัญหา พัฒนาและสร้างองค์ความรู้ในชุมชน ตามบริบทที่แท้จริงของชุมชน โดยมีผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินการกระบวนการนี้อย่างน้อย 3 ฝ่าย ได้แก่ 1) ชาวบ้าน ที่เป็นแกนนำ และกลุ่มสมาชิกในชุมชน 2) นักพัฒนาที่มีภารกิจในชุมชน ทั้งที่มาจากหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานพัฒนาเอกชน หรือ องค์กรศาสนา และฝ่ายที่ 3) นักวิชาการหรือ นักวิจัยผู้ต้องการแสวงหาองค์ความรู้แบบใหม่ เพื่อแก้ปัญหา พัฒนาชุมชน โดยมีกระบวนการที่เฉพาะเจาะจง (Specific Paradigm)

เหตุผลสนับสนุนที่จำทำให้เกิดความเชื่อมั่นว่า กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีศักยภาพดังกล่าวข้างต้น คือ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นวิธีการที่มีความเหมาะสมที่จะประยุกต์ใช้กับปัญหาและสถานการณ์ที่แตกต่างกัน เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดผลกระทบต่อบทบาทของนักวิชาการให้กลายเป็นเพียงผู้ให้คำปรึกษาที่คอยกระตุ้น/แนะนำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขององค์กรซึ่งไม่เพียงแต่สามารถสร้างผลสำเร็จของงานพัฒนาเท่านั้น แต่ยังสามารถนำไปสู่การคิดใหม่ (Rethinking) และการปรับโครงสร้าง (Restructuring) ของความสัมพันธ์ในชุมชน/องค์กรด้วย

สิทธิณัฐ ประพุทธนิติสาร (2546) ได้รวบรวมแนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ไว้ดังนี้

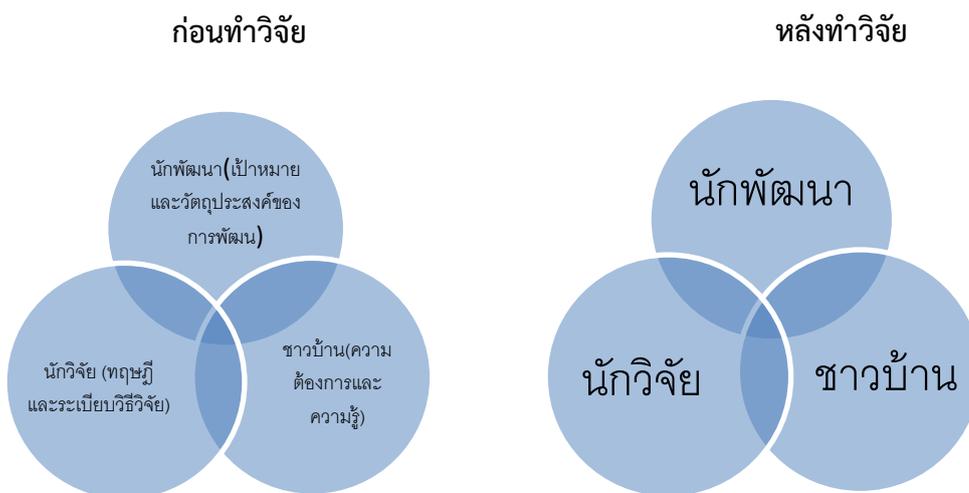
1) วิวัฒนาการของแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

สืบเนื่องจากข้อเรียกร้องในงานวิจัยที่ประสงค์ให้องค์ความรู้จากการวิจัยถูกเชื่อมโยงไปสู่การปฏิบัติมากขึ้น จึงได้เกิดรูปแบบการวิจัยที่เรียกว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ขึ้น เพื่อเป็นยุทธวิธีที่ใช้วิธีทางวิทยาศาสตร์แก้ปัญหาของการปฏิบัติในการเข้าถึงความรู้และทฤษฎี ซึ่งการวิจัยแบบนี้ยังมีข้อจำกัดในเรื่องความไม่ยืดหยุ่นและต้องอาศัยบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมนำผลที่ได้จากการวิจัยไป

ปฏิบัติ ภายหลังจากจึงมีการปรับปรุงวิธีการวิจัยรูปแบบใหม่ โดยมุ่งให้บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วม ตั้งแต่ต้น โดยเรียกงานวิจัยแบบนี้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) โดยเป็นงานวิจัยที่เน้นการเรียนรู้ เป็นการเก็บข้อมูลร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับชาวบ้านและนักพัฒนา เพื่อนำผลวิจัยมาใช้ในการแก้ปัญหา หรือใช้ในชุมชนทันทีทันใด และต้องทำร่วมกันเป็นหมู่คณะ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จึงเป็นกระบวนการที่ผู้คนจำนวนหนึ่งในองค์กรหรือชุมชน เข้ามา ร่วมกันศึกษาปัญหาโดยกระทำร่วมกันกับนักวิจัย ผ่านกระบวนการวิจัยตั้งแต่ต้นจนกระทั่งเสร็จสิ้นการ เสนอผลและอภิปรายผลการวิจัย การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นแนวทางการวิจัยที่ต่างไปจาก การวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ หรือทางสังคมศาสตร์ที่ยึดถือปฏิบัติมา ตั้งแต่การเริ่มต้นของผู้คนที่อยู่ กับปัญหา มุ่งค้นหาปัญหาที่ตนเองมีอยู่ ร่วมกับนักวิชาการ ที่เน้นการยอมรับหรือความเห็นพ้องจากฝ่าย ชาวบ้าน จึงเป็นกระบวนการที่ผู้คนในองค์กรหรือชุมชนมิใช่ผู้ถูกระทำ แต่เป็นผู้กระทำการ ที่มีส่วนร่วม อย่างกระตือรือร้น และมีอำนาจร่วมกันในการวิจัย

2) ประชญาของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เชื่อในปรัชญาว่า ชาวบ้านเป็นผู้ที่อยู่กับข้อมูล อยู่กับ ความจริง เป็นผู้ที่ดีเท่ากับผู้วิจัย หรืออาจจะมากกว่าด้วยซ้ำไป ปัญหาของการวิจัยจึงต้องเริ่มจาก ชาวบ้านด้วย ไม่ใช่จากสมมุติฐานของผู้วิจัย หรือนักพัฒนาแต่ฝ่ายเดียว และเห็นว่า ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอย่าง น้อย 3 ฝ่าย ทั้งชาวบ้าน นักวิจัย และนักพัฒนา ควรมีบทบาทในการร่วมกันกำหนดปัญหาและเลือก แนวทางในการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและพัฒนาบทบาทของทั้ง 3 ฝ่ายอย่างเท่าเทียมกัน การ วิจัยแบบนี้จึงเน้นการเรียนรู้ผสมผสานระหว่างความรู้เชิงทฤษฎี และระเบียบวิธีวิจัย เป้าหมายและ วัตถุประสงค์ของนักพัฒนา รวมทั้งความต้องการกับความรู้ของชาวบ้าน ซึ่งมีส่วนร่วมในการทำวิจัยตลอด กระบวนการ ในการวิจัยแบบนี้สิ่งที่นักวิชาการหรือนักวิจัยต้องคำนึงถึงเป็นอย่างมาก คือ ความสัมพันธ์ ระหว่างผู้วิจัยกับชาวบ้าน รวมทั้งจะต้องทบทวนวัตถุประสงค์ของการวิจัยเป็นครั้งคราว เพื่อให้สอดคล้อง กับความคิดเห็นของชาวบ้านอันจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของ ชุมชน

แผนภาพที่ 2.3 เปรียบเทียบผลกระทบก่อนและหลังการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

2.4.1 เทคนิคกระบวนการการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม สามารถประยุกต์ใช้วิธีวิจัยได้หลากหลายวิธี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบท ข้อจำกัดของชุมชนพื้นที่วิจัย วิธีการที่พบเป็นประจำ เช่น กระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วม (A-I-C) และการประชุมความคิดเห็นเพื่อสร้างอนาคตร่วมกัน (FSC) เป็นต้น

1) กระบวนการวางแผนอย่างสร้างสรรค์ (A-I-C)

กระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วม หรือกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ (Appreciation Influence Control) มีชื่อเรียกที่เป็นตัวย่อว่า A-I-C เป็นกระบวนการที่คิดค้นขึ้นโดย ดร. วิลเลียม อี สมิธ (Dr. William E. Smith) และนางทูริต ซาโต้ (Ms. Turid Sato) แห่ง สถาบัน ODII (Organizing for Development, International Institute) ซึ่งเป็นกระบวนการที่คิดค้นขึ้นโดย ดร. วิลเลียม อี สมิธ (Dr. William E. Smith) และนางทูริต ซาโต้ (Ms. Turid Sato) แห่ง สถาบัน ODII (Organizing for Development, International Institute) ซึ่งเป็นกระบวนการที่คิดค้นขึ้นโดย ดร. วิลเลียม อี สมิธ (Dr. William E. Smith) และนางทูริต ซาโต้ (Ms. Turid Sato) แห่ง สถาบัน ODII (Organizing for Development, International Institute) ซึ่งเป็นการพัฒนาที่เชื่อว่า ทุกคนมีพลังสร้างสรรค์ในตัว ดังนั้นการเห็นคุณค่า (Appreciation) ของความคิดซึ่งกันและกัน จะนำไปสู่การเรียนรู้และสร้างสรรค์ร่วมกันอย่างมีพลังเพียงพอที่จะเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีได้ ภายใต้การคำนึงถึง มิติทางสังคม จิตใจ วิทยาศาสตร์ และการบริหารจัดการ ซึ่งกระบวนการ A-I-C นี้ปรากฏหลักฐานว่าถูกนำเข้ามาใช้ในประเทศไทยในปี พ.ศ. 2533 โดยมีวัตถุประสงค์นำมาศึกษาบทบาทสตรีในการจัดงานพัฒนาหมู่บ้าน ต่อมาในปี พ.ศ. 2535 สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย ได้ร่วมกับสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน และกองฝึกอบรม กรมพัฒนาชุมชนได้นำแนวคิดของเทคนิค A-I-C ไปดัดแปลงและฝึกปฏิบัติในการประชุมเพื่อระดมความคิดเห็นในการพัฒนาระดับหมู่บ้านและตำบล โดยมีหลักการ 3 ขั้นตอนคือ ให้คิด-วิเคราะห์-เลือกตัดสินใจอย่างสร้างสรรค์ (ทีปกร เกิดเกล้า, 2549 , ประดิษฐ์ ศิริสอน, 2551 และ อุตม กสิบุตร, 2545)

1.1) ความหมายของกระบวนการวางแผนอย่างสร้างสรรค์ออร์พินท์ สฟโชคชัย (2537

อ้างใน ทีปกร เกิดเกล้า, 2549 และประดิษฐ์ ศิริสอน, 2551) กล่าวว่า กระบวนการ A-I-C เป็นการประชุมที่มีวิธีการและขั้นตอนที่เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้สื่อสาร แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ รวมทั้งข้อมูลข่าวสาร ที่ทำให้เกิดความเข้าใจสภาพปัญหา ข้อจำกัด ความต้องการ และศักยภาพของผู้ที่เกี่ยวข้อง เป็นวิธีการจัดการประชุมโดยวิธีการระดมพลังสมอง เพื่อแก้ไขปัญหาและแนวทางในการพัฒนาเชิงสร้างสรรค์ อย่างเป็นขั้นเป็นตอน ทำให้ผลที่ได้มาจากความคิดของผู้เข้าร่วมประชุมทุกคน

จากความหมายข้างต้น ทีปกร เกิดเกล้า (2549) ได้กล่าวเสริมว่า กระบวนการ A-I-C เป็นกระบวนการที่เกิดโอกาสให้กลุ่มคน หรือประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนรู้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ร่วมกัน ซึ่งจะนำไปสู่การระดมความคิดเห็นในการพัฒนาและวางแผน หาแนวทางแก้ไขในเชิงสร้างสรรค์ การมีส่วนร่วมตั้งแต่ ร่วมคิด ร่วมวิเคราะห์ ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน และร่วมรับผิดชอบ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ จำเป็นต้องคำนึงถึงการปฏิบัติร่วมกันโดยต้องเป็นไปด้วยการยอมรับ ความเข้าใจ การเห็นคุณค่าซึ่งกันและกัน เพื่อให้เกิดบรรยากาศที่เป็นมิตร และการให้สมาชิกกลุ่มได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ ทำให้เกิดความคิดหลากหลายและตรงกับความต้องการ ซึ่งจะนำไปสู่การตัดสินใจเลือกแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ทุกคนต้องการ และดำเนินการต่อไปได้

ซึ่งสอดคล้องกับที่ ประดิษฐ์ ศิริสอน (2551) ได้ศึกษาความหมายของ กระบวนการ A-I-C จากที่ผู้รู้และนักวิชาการหลายท่านกล่าวเอาไว้ โดยสรุปใจความสำคัญไว้ว่า กระบวนการ A-I-C เป็นกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ หรือกระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วม โดยมีองค์ประกอบ 3 ส่วนสำคัญ คือ

A- Appreciation คือการยอมรับชื่นชม (Appreciate) ความคิดเห็น ความรู้สึกของเพื่อนสมาชิกในกลุ่มด้วยความเข้าใจในประสบการณ์ สภาพ และขีดจำกัดของเพื่อสมาชิกแต่ละคน จึงไม่

รู้สึกต่อต้านหรือวิจารณ์เชิงลบในความคิดเห็นของเพื่อสมาชิก ทุกคนในกลุ่มมีโอกาสที่จะให้ข้อมูล ข้อเท็จจริง เหตุผล ความรู้สึก และการแสดงออกตามที่เป็นจริง เกิดการยอมรับซึ่งกันและกัน มีความรู้สึกที่ดี มีเมตตาต่อกัน เกิดพลังร่วมกัน และความรู้สึกเป็นเครือข่าย เป็นประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

I- Influence คือการใช้ประสบการณ์ / ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ของแต่ละคนที่มีอยู่ มาช่วยกันกำหนดวิธีการ / ยุทธศาสตร์เพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์ / อุดมการณ์ร่วมกัน สมาชิกในกลุ่มจะมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน มีการถกเถียงด้วยเหตุผลทั้งในประเด็นที่เห็นด้วยและขัดแย้งจนได้วิธีการที่กลุ่มเห็นร่วมกัน

C- Control คือ การนำยุทธศาสตร์ / วิธีสำคัญ มากำหนดแผนปฏิบัติการ โดยละเอียด สมาชิกจะเลือกกว่าตนเองสามารถรับผิดชอบในเรื่องใดด้วยความสมัครใจ ทำให้เกิดพันธะสัญญาผูกพัน (Commitment) แก่ตนเองเพื่อควบคุมตน (Control) ให้ปฏิบัติจนบรรลุผลตามเป้าหมายร่วมของกลุ่ม

เมื่อสามหลักการทั้ง 3 ส่วนเข้าด้วยกันแล้ว กระบวนการ A-I-C จึงเป็นการประชุมเชิงปฏิบัติการที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการวางแผนและตัดสินใจในการกำหนดทิศทางพัฒนา เพื่อให้บรรลุเป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่งที่ยั่งยืน หรือกลุ่มต้องการ มีการดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอน เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้ระดมความคิด มีการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ ข้อมูลข่าวสารที่ก่อให้เกิดความเข้าใจ สภาพปัญหา ข้อจำกัด ความต้องการและศักยภาพผู้ที่เกี่ยวข้อง ในเรื่องนั้น ๆ ด้วยการเปิดกว้างแบบประชาธิปไตยทุกคนสามารถแสดงความคิดเห็นที่เท่าเทียม เพื่อวิเคราะห์พัฒนาทางเลือก เกิดการตัดสินใจร่วมกัน ในการแก้ไขปัญหา พัฒนาอย่างเป็นขั้นตอนและได้แผนปฏิบัติการร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรม ได้รับการยอมรับจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า กระบวนการ A-I-C เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมรูปแบบหนึ่งที่อาศัยกระบวนการเชิงสร้างสรรค์ และการมีส่วนร่วมอย่างเป็นขั้นเป็นตอน ตั้งแต่ ร่วมคิดร่วมวิเคราะห์ ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน และร่วมรับผิดชอบ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้โดยตลอดทั้งกระบวนการจะให้ความสำคัญกับคุณค่าของความคิด ประสบการณ์ ความริเริ่มสร้างสรรค์ (A-Appreciation) ของผู้เข้าร่วมกระบวนการแต่ละคน อันเป็นการสร้าง กำหนดวิธีการ หรือ ยุทธศาสตร์การพัฒนา ค้นหาความรู้ รวมไปถึงการขับเคลื่อนให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ (I- Influence) อย่างมีพลังและความรับผิดชอบ ที่เกิดขึ้นจากสัญญาข้อผูกพัน และความตระหนักของผู้เข้าร่วมกิจกรรมแต่ละบุคคลที่จะกำหนดบทบาทและควบคุมตนเอง(C- Control) ให้ปฏิบัติงานจนบรรลุเป้าหมายของกลุ่มที่กำหนดไว้

1.2) ขั้นตอนกระบวนการวางแผนอย่างสร้างสรรค์

ขั้นตอนการดำเนินการกระบวนการวางแผนอย่างสร้างสรรค์ จำเป็นต้องดำเนินการอย่างเป็นขั้น เป็นตอนและต่อเนื่อง ข้ามขั้นตอนทั้ง 3 ส่วนไม่ได้ (A-I-C) แต่อาจจะมีการละเอียดในขั้นตอนย่อยใน 3 ส่วนที่แตกต่างกันไปตามข้อจำกัดและสถานการณ์แต่ละพื้นที่ โดยเทคนิคที่ก่อให้เกิดความสร้างสรรค์ในการระดมความคิดที่ถูกนำมาใช้ในกระบวนการวางแผนอย่างสร้างสรรค์อย่างแพร่หลาย คือ การวาดภาพ เพื่อสะท้อนประสบการณ์ในอดีต สภาพปัจจุบันกับจินตนาการถึงความมุ่งหวังในอนาคตของสมาชิกทุกคน โดยให้แต่ละคนวาดภาพของตนเองก่อน จากนั้นจึงนำภาพของทุกคนมาวางรวมกันบนกระดาษแผ่นใหญ่ แล้วจึงต่อเติมรวมภาพของแต่ละคนให้กลมกลืนเป็นภาพใหญ่ของกลุ่มเพียงภาพเดียว การวาดภาพเป็นการกระตุ้นให้สมาชิกสะท้อนสิ่งที่อยู่ภายในจิตใจออกมาอย่างแท้จริง บางเรื่องราวที่ไม่สะดวกที่จะพูด โดยเปิดเผยก็สามารถสะท้อนออกมาเป็นรูปภาพหรือสัญลักษณ์ รูปทรง / สี แทนการพูด / เขียนหนังสือ เปิดโอกาสให้ผู้อื่นสามารถซักถามข้อมูลความหมายจากภาพได้อย่างละเอียดลึกซึ้ง ใช้เป็นสื่อ

กระตุ้นให้สมาชิกที่ไม่ค่อยกล้าพูดได้ร่วมอธิบายความคิด / ประสบการณ์ของตน การวาดภาพช่วยสร้างบรรยากาศความเป็นกันเองอีกด้วย

1.3) ขั้นตอนกระบวนการ A-I-C

1.3.1) ชั้น A เป็นการทำความเข้าใจ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ก่อให้เกิดความผูกพันทางความรู้สึก จิตวิญญาณระหว่างกัน

A-1 แบ่งผู้เข้าร่วมกิจกรรมออกเป็นกลุ่ม แล้วจึงกำหนดประเด็นที่จะให้ร่วมคิดว่า อยากให้เป็นไปได้ดีที่สุด ควรเป็นอย่างไร ทุกคนเขียนภาพ สัญลักษณ์ เช่น หมูบ้าน ก อยากให้เด็กและเยาวชนมีความสมบูรณ์ ต้องมีลักษณะอย่างไร จากนั้นผู้ดำเนินกระบวนการ สรุปสถานการณ์ ปัญหา แนวทางแก้ไขให้ทุกคนได้เห็นภาพรวมของประเด็น

A-2 นำภาพ สัญลักษณ์ ที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมแต่ละคนเขียนขึ้นมาวางรวมกันในกระดาษแผ่นใหญ่ แล้วร่วมกันอภิปราย ซักถามอย่างละเอียด เพื่อสร้างอารมณ์ร่วม ความผูกพันทางความรู้สึก และสนุกกับความใฝ่ฝัน

1.3.2) ชั้น I เป็นการปฏิสัมพันธ์และแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อทำภาพฝันในชั้น A ให้สำเร็จ

I-1 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมในกลุ่มเล็กทุกคนเขียนกิจกรรม ลงบนกระดาษแผ่นเล็ก ในประเด็นร่วมกันว่า ต้องทำกิจกรรมอะไรบ้าง จึงจะได้ผลตามภาพที่เลือกไว้ใน ชั้น A จากนั้นจึงจัดกลุ่มกิจกรรมที่เหมือนและแตกต่างกัน นำเสนอต่อกลุ่มใหญ่ ร่วมกันอภิปราย วิเคราะห์ และหาข้อสรุปร่วมกัน

I-2 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมในแต่ละกลุ่ม ช่วยกันเลือกข้อเสนอ ที่เป็นข้อสรุปร่วมกัน โดยจัดหมวดหมู่ให้เป็นกิจกรรม ใน 3 ประเภทคือ

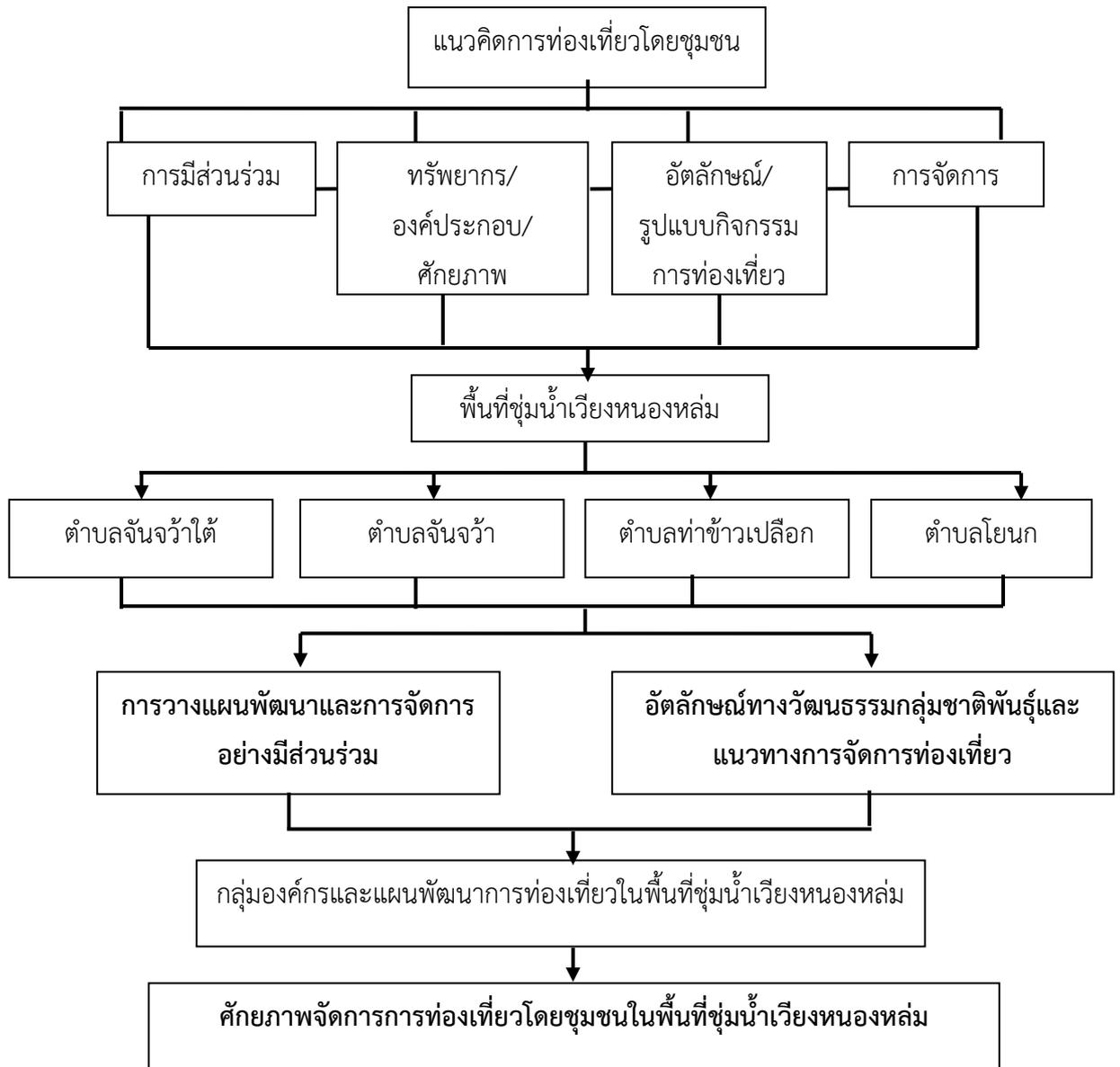
- ก) กิจกรรมที่จะทำได้เอง
- ข) กิจกรรมที่ต้องขอให้ผู้อื่นช่วยทำด้วย
- ค) กิจกรรมที่ต้องขอให้ผู้อื่นทำให้

1.3.3) ชั้น C เป็นขั้นตอนที่นำกิจกรรมที่เป็นข้อสรุป หรือเป็นที่ยอมรับร่วมกันมาสร้างเป็นแผนปฏิบัติงาน

C-1 ผู้เข้าร่วมกิจกรรม นำโครงการ หรือกิจกรรมที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรม กำหนดว่าจะทำเอง มาพิจารณาอธิบายภารกิจ เปิดโอกาสให้ทุกคนได้เลือกกิจกรรม ที่ตนเองสนใจ หรือองค์กรนั้น ๆ สนใจ โดยลงชื่อต่อท้ายโครงการ หรือ กิจกรรมที่ติดอยู่บนกระดาน แบ่งกลุ่มย่อยตามที่สมาชิกหรือองค์กรสนใจ แล้วร่วมกันทำแผน

C-2 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมที่แบ่งกลุ่มไปทำแผน ร่วมกันเขียนแผนปฏิบัติงานให้ชัดเจนว่า กิจกรรมนั้น ๆ ต้องทำอย่างไร ทำที่ไหน ทำเมื่อใด ใครเป็นคนทำ ต้องการอะไรจากใคร รวมทั้งแนวทางการติดตามประเมินผล เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ในขั้นตอน A-2

2.5 กรอบแนวคิดการวิจัย

แผนภาพที่ 2.4 แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย

2.6 กลยุทธ์การวิจัย

ตารางที่ 2.2 แสดงกลยุทธ์ของการวิจัย

วัตถุประสงค์	ระเบียบวิธีวิจัย	ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	การวิเคราะห์ข้อมูล	ทฤษฎีและแนวคิด	หมายเหตุ
1. การวางแผนพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชนแบบยั่งยืนเพื่อรองรับการรวมกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนด้วยกระบวนการวางแผนเชิงสร้างสรรค์ (AIC) อย่างมีส่วนร่วมของภาครัฐ ประชาชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น: กรณีศึกษาพื้นที่ชุมชนน้ำเวียงหนองหล่ม อำเภอแม่จัน และอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย	- เอกสาร (Documentary) - ระบบออนไลน์ - สังเกตการณ์ - สัมภาษณ์เจาะลึก - ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า	- ผู้บริหาร ภาครัฐและเอกชน - ผู้ประกอบการ ธุรกิจการท่องเที่ยวในชุมชน - ผู้นำชุมชน - ประชาชน	- การวิเคราะห์เนื้อหา (Contents Analysis)	- แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในชุมชน	- ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ
2. การศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวรองรับการรวมกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน: กรณีศึกษาพื้นที่ชุมชนน้ำเวียงหนองหล่ม อำเภอแม่จัน และอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย	- เอกสาร (Documentary) - ระบบออนไลน์ - สังเกตการณ์ - สัมภาษณ์เจาะลึก - ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า - แบบสำรวจความพร้อมด้านอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม	- ผู้บริหาร ภาครัฐและเอกชน - ผู้นำชุมชน - เจ้าอาวาสและมัคทายก - ประชาชน	- การวิเคราะห์เนื้อหา (Contents Analysis) - โปรแกรมสถิติ Excel	- แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในชุมชน	- ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสม
3. การเสริมสร้างศักยภาพการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบยั่งยืนรองรับประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน: พื้นที่ชุมชนน้ำเวียงหนองหล่ม อำเภอแม่จัน และอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย	- เอกสาร (Documentary) - ระบบออนไลน์ - สังเกตการณ์ - สัมภาษณ์เจาะลึก - แบบประเมินศักยภาพ	- ผู้บริหาร ภาครัฐและเอกชน - ผู้ประกอบการ ธุรกิจการท่องเที่ยวในชุมชน - ประชาชน	- การวิเคราะห์เนื้อหา (Contents Analysis) - โปรแกรมสถิติ Excel	- แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในชุมชน	- ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสม

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์หลัก 3 ประการ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาแนวทางการวางแผนการสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวและการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคประชาชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม 2) ศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวยอง ลื้อ อาข่า ชาวไทยอีสาน และชาวพื้นเมืองภาคเหนือ ในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม และจะมีแนวทางนำมาจัดการท่องเที่ยวรองรับการรวมกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนแบบยั่งยืนและ 3) ศึกษาแนวทางการเตรียมความพร้อมให้ชุมชนท้องถิ่นที่มีความสนใจในการจัดการท่องเที่ยวมีความรู้ ทักษะ ความสามารถทั้งในด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยว การสื่อสารกับนักท่องเที่ยว อย่างมีประสิทธิภาพในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มซึ่งประกอบด้วยตำบลจันจว้า ตำบลจันจว้าใต้และตำบลท่าข้าวเปลือก(อำเภอแม่จัน) รวมทั้งตำบลโยนก (อำเภอเชียงแสน) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

3.1 โครงการย่อยที่ 1 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการวางแผนการสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวและการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคประชาชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม

ทีมวิจัยได้เลือกใช้วิธีการสนทนากลุ่ม (Focus group) และกระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วมหรือกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ (Appreciation Influence Control) มาเป็นกระบวนการวิจัยที่แบ่งออกเป็นขั้นตอนดังนี้

3.1.1 เวทีวิจัยครั้งที่ 1 ทบทวนสถานการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มและชี้แจงแนวทางการวิจัยให้กับหน่วยงานในท้องถิ่นและตัวแทนกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องรับทราบนัดหมายการดำเนินการวิจัยตลอดกระบวนการ

3.1.2 เวทีวิจัยครั้งที่ 2 การสนทนากลุ่ม (Focus group)

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ทีมวิจัยเลือกใช้กระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus group) เป็นเครื่องมือในการทบทวนฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวที่พบในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มและศักยภาพของชุมชนในการท่องเที่ยว โดยมีขั้นตอนในการจัดกระบวนการสนทนากลุ่ม ดังนี้

1) กำหนดปัญหาหรือหัวข้อ รวมทั้งคำถามและวัตถุประสงค์ของการวิจัยในครั้งนี้ โดยนำประเด็นที่เกี่ยวข้องกับและบริบททางสังคมวัฒนธรรม ในด้านลักษณะทางกายภาพ ลักษณะทางเศรษฐกิจ ลักษณะทางการเมือง ลักษณะทางวัฒนธรรมแบบการดำรงชีวิต ความคิดความเชื่อ และลักษณะทางเทคโนโลยีหรือภูมิปัญญา ทรัพยากรการท่องเที่ยว 4 ประเภท องค์ประกอบการท่องเที่ยว 6 ด้าน ศักยภาพของชุมชนในด้าน จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และ อุปสรรค และศักยภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยวในด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว ที่เป็นสิ่งดึงดูดใจแก่นักท่องเที่ยว เป็นสิ่งสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยวและสิ่งตอบสนองความสนใจหรือความต้องการของนักท่องเที่ยว รวมทั้งความพร้อมของ

แหล่งท่องเที่ยวทั้งหมด 5 ลักษณะ ได้แก่ สภาพการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก สภาพแวดล้อม ความปลอดภัย และฤดูกาลในการรองรับการท่องเที่ยว มากำหนดเป็นประเด็นคำถามสำหรับการจัดสนทนากลุ่ม

2) กำหนดประชากรเป้าหมายและกลุ่มตัวอย่างในการสนทนากลุ่ม (Focus group) โดยประชากรเป้าหมายของการสนทนาในครั้งนี้ คือ กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม จำนวน 4 ตำบล ได้แก่ 1) ผู้แทนผู้บริหารท้องถิ่น 2) เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 3) กลุ่มอาชีพในชุมชน 4) กลุ่มแม่บ้าน 5) กลุ่มเยาวชน 6) กลุ่มผู้สูงอายุ 7) ประชาชนทั่วไป และ 8) องค์กรชุมชน หรือองค์กรพัฒนา/องค์กรเอกชน โดยใช้ตัวอย่างในการสนทนากับกลุ่มเป้าหมายในแต่ละกลุ่ม ๆ ละ 8 คน รวมทั้งสิ้น 10 กลุ่ม ใช้กลุ่มตัวอย่างแต่ละตำบล 80 คน รวม 320 คนใน 4 ตำบล

3) สร้างแนวคำถามในลักษณะปลายเปิด ประกอบด้วย 3 ส่วนสำคัญ ได้แก่ แกมโนทัศน์/ประเด็นศึกษา ประเด็นสนทนา และประเด็นซักถามต่อเนื่อง ในการนี้ทีมวิจัยได้กำหนดให้มีผู้ช่วยวิจัยดำเนินการจัดสนทนากลุ่ม ๆ ละ 2 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 20 คน ซึ่งคัดเลือกจากครู นักวิชาการ ผู้ปฏิบัติงานในองค์กรท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่องค์กรเอกชนในชุมชน โดยพัฒนาทักษะทีมผู้ช่วยวิจัยจัดสนทนากลุ่มทั้ง 20 คน ด้วยการทดลองปฏิบัติการซักถามร่วมกันก่อนดำเนินการจริง

4) ประสานงาน นัดหมาย/เชิญกลุ่มตัวอย่างเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม

5) ดำเนินการจัดการสนทนากลุ่ม โดยเชิญกลุ่มตัวอย่างจากประชากรกลุ่มเป้าหมายเข้าสนทนากลุ่มร่วมกัน กลุ่มละ 8 คน รวมทั้งสิ้น 10 กลุ่มแต่ละกลุ่มมีทีมผู้ช่วยวิจัยจัดการสนทนากลุ่ม ๆ ละ 2 คน ใช้กลุ่มตัวอย่างแต่ละตำบล 80 คน รวม 320 คนใน 4 ตำบล โดยการดำเนินการสนทนากลุ่มในแต่ละตำบลใช้เวลาดำเนินการตำบลละ 1 ครั้ง แบ่งเป็นภาคเช้าและภาคบ่ายดังนี้

5.1) การสนทนากลุ่มภาคเช้า รวบรวมบริบททางสังคมวัฒนธรรม ทรัพยากรการท่องเที่ยวและองค์ประกอบการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม ตำบลจันจว้า ตำบลจันจว้าใต้ ตำบลท่าข้าวเปลือก และตำบลโยนก

5.2) การสนทนากลุ่มภาคบ่าย รวบรวมศักยภาพชุมชน (จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรค) และศักยภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยวด้านด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว ที่เป็นสิ่งดึงดูดใจแก่นักท่องเที่ยว เป็นสิ่งสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยวและสิ่งที่ตอบสนองความสนใจหรือความต้องการของนักท่องเที่ยว รวมทั้งความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวทั้งหมด 5 ลักษณะ ได้แก่ สภาพการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก สภาพแวดล้อม ความปลอดภัย และฤดูกาลในการรองรับการท่องเที่ยวของพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม ตำบลจันจว้า ตำบลจันจว้าใต้ ตำบลท่าข้าวเปลือก และตำบลโยนก

6) จัดการข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และจัดทำเป็นข้อมูลพื้นฐานในกระบวนการวิจัยขั้นตอนต่อไป

3.1.3 เวทีวิจัยครั้งที่ 3 ทีมวิจัยสรุปอภิปรายผลการสนทนากลุ่ม จัดทำประเด็นการพัฒนาการท่องเที่ยวด้วยกิจกรรม AIC (Appreciation Influence Control)

เป็นการประชุมทีมวิจัย เพื่อสรุปสาระสำคัญจากการสนทนากลุ่มในแต่ละด้านประกอบด้วย

- บริบททางสังคมวัฒนธรรม ทรัพยากรการท่องเที่ยวและองค์ประกอบการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม ตำบลจันจว้า ตำบลจันจว้าใต้ ตำบลท่าข้าวเปลือก และตำบลโยนก

- ศักยภาพชุมชน (จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรค) และศักยภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางด้านด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว ที่เป็นสิ่งดึงดูดใจแก่นักท่องเที่ยว เป็นสิ่งสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยวและสิ่งที่ตอบสนองความสนใจหรือความต้องการของนักท่องเที่ยว รวมทั้งความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวทั้งหมด 5 ลักษณะ ได้แก่ สภาพการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก สภาพแวดล้อม ความปลอดภัย และฤดูกาลในการรองรับการท่องเที่ยว ของพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม ตำบลจันจว้า ตำบลจันจว้าใต้ ตำบลท่าข้าวเปลือก และตำบลโยนก

ในการนี้ข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มที่วิจัยจะนำไปเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวและการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มในขั้นตอนการวิจัยลำดับต่อไป

3.1.4 เวทีวิจัยครั้งที่ 4 กระบวนการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวด้วยกิจกรรม AIC (Appreciation Influence Control)

เป็นกระบวนการสร้างพลังและกระตุ้นให้ที่วิจัย ประชาชนในชุมชน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง นำบริบททางสังคมวัฒนธรรม ข้อมูลทรัพยากรการท่องเที่ยว องค์ประกอบทางการท่องเที่ยวศักยภาพของชุมชน และศักยภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละตำบลที่ได้ดำเนินการสนทนากลุ่ม มากำหนดเป็นกิจกรรมหรือโปรแกรมการท่องเที่ยว รวมทั้งแผนงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งกำหนดจัดกระบวนการในแต่ละตำบลจนครบ 4 ตำบล แล้วนำผู้แทนแต่ละตำบลมาหาข้อตกลงร่วมกัน ในการจัดกระบวนการแต่ละตำบลประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ได้แก่

1) ขั้นตอนการสร้างความเข้าใจและความผูกพัน (Appreciation หรือ A)

เป็นการทำความเข้าใจต่อสถานการณ์ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน การตลาดและการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวแบบเสรี และแลกเปลี่ยนประสบการณ์บทเรียนความสำเร็จและล้มเหลวในการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มและพื้นที่ใกล้เคียงในช่วงที่ผ่านมา เพื่อให้เกิดความผูกพันทางความรู้สึก จิตวิญญาณระหว่างกัน ของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง/ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการท่องเที่ยว ตำบล ได้แก่ 1) ผู้แทนผู้บริหารท้องถิ่น 2) เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 3) กลุ่มอาชีพในชุมชน 4) กลุ่มแม่บ้าน 5) กลุ่มเยาวชน 6) กลุ่มผู้สูงอายุ 7) ประชาชนทั่วไป และ 8) องค์กรชุมชน หรือองค์กรพัฒนา/องค์กรเอกชน โดยใช้ตัวอย่างในการสนทนากับกลุ่มเป้าหมายในแต่ละกลุ่ม ๆ ละ 10 คน รวมทั้งสิ้น 8 กลุ่ม จำนวนกลุ่มละ 5 คน หรือคิดเป็นตำบลละอย่างน้อย 40 คน (160 คน ใน 4 ตำบล) โดยร่วมกันแสดงความคิดเห็นถึงกิจกรรมการท่องเที่ยวภายใต้ทรัพยากรการท่องเที่ยว องค์ประกอบทางการท่องเที่ยวและศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว ซึ่งแบ่งเป็น 2 ขั้นตอนคือ

ขั้น A-1 ทบทวนสภาพของพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มต่อแนวโน้มการท่องเที่ยวปัจจุบัน

นำเสนอผลการรวบรวมทรัพยากรการท่องเที่ยว องค์ประกอบทางการท่องเที่ยว ศักยภาพ และบริบททางสังคมวัฒนธรรมของตำบล จากนั้นจึงแบ่งผู้เข้าร่วมกิจกรรมออกเป็นกลุ่ม แล้วกำหนดประเด็นที่จะให้ร่วมคิดว่ากิจกรรมการท่องเที่ยวของตำบล ที่อยากให้เป็นไปได้ดีที่สุด ควรเป็นอย่างไร ทุกคนเขียนภาพ สัญลักษณ์ จากนั้นผู้ดำเนินกระบวนการ สรุปรูปภาพให้ทุกคนได้เห็นภาพรวมของประเด็น

ขั้น A-2 การกำหนดอนาคตของพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มในแต่ละตำบลว่าต้องการให้กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นไปในลักษณะอย่างไร

นำภาพ สัญลักษณ์ ที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมแต่ละคนเขียนขึ้นมาวางรวมกันในกระดาษแผ่นใหญ่ แล้วร่วมกันอภิปราย ซักถามอย่างละเอียด เพื่อสร้างอารมณ์ร่วม ในการเป็นเจ้าของการท่องเที่ยวของพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่องร่วมกัน

2) ขั้นตอนการสร้างแนวทางการพัฒนา (Influence หรือ I)

เป็นการปฏิสัมพันธ์และแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อทำภาพฝันในขั้น A ให้สำเร็จ ประกอบด้วย 2 ขั้นตอนย่อย คือ

I-1 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมในกลุ่มเล็กทุกคนเขียนกิจกรรม ลงบนกระดาษแผ่นเล็ก ในประเด็นร่วมกันว่า ต้องทำกิจกรรมอะไรบ้าง จึงจะได้ผลตามภาพที่เลือกไว้ใน ขั้น A จากนั้นจึงจัดกลุ่มกิจกรรมที่เหมือนและแตกต่างกัน นำเสนอต่อกลุ่มใหญ่ ร่วมกันอภิปราย วิจารณ์ และหาข้อสรุปร่วมกัน

I-2 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมในแต่ละกลุ่ม ช่วยกันเลือกข้อเสนอ ที่เป็นข้อสรุปร่วมกัน โดยจัดหมวดหมู่ให้เป็นกิจกรรม ใน 3 ประเภทคือ

ก) กิจกรรมที่ชุมชนจะทำได้เอง

ข) กิจกรรมที่ต้องขอให้ผู้อื่นช่วยทำด้วย กล่าวคือชุมชนสามารถดำเนินการได้บางส่วน แต่บางส่วนจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนหรือความช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ค) กิจกรรมที่ต้องขอให้ผู้อื่นทำให้ กล่าวคือ ชุมชนไม่สามารถดำเนินการได้เองทั้งหมด จำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

3) ขั้นตอนการสร้างแนวทางการปฏิบัติ (Control หรือ C) เป็นการ วิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งในและนอกชุมชน เพื่อกำหนดบทบาทผู้รับผิดชอบและรายละเอียดแนวทางการดำเนินการที่ชัดเจน ในลักษณะของกลุ่มองค์กรชุมชน ประกอบด้วย

C-1 ผู้เข้าร่วมกิจกรรม นำโครงการ หรือกิจกรรมที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรม กำหนดว่า จะทำเอง มาพิจารณามอบหมายภารกิจ เปิดโอกาสให้ทุกคนได้เลือกกิจกรรม ที่ตนเองสนใจ หรือองค์กรนั้น ๆ สนใจ โดยลงชื่อต่อท้ายโครงการ หรือ กิจกรรมที่ติดอยู่บนกระดาษ แบ่งกลุ่มย่อยตามที่สมาชิกหรือองค์กรหน่วยงานให้ความสนใจ แล้วร่วมกันทำแผน

C-2 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมที่แบ่งกลุ่มไปทำแผน ร่วมกันเขียนแผนปฏิบัติงานให้ชัดเจนว่า กิจกรรมนั้น ๆ ต้องทำอะไร ทำที่ไหน ทำเมื่อใด ใครเป็นคนทำ ต้องการอะไรจากใคร รวมทั้งแนวทางการติดตามประเมินผล เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ในขั้นตอน A-2

3.1.5 เวทีวิจัยครั้งที่ 5 ทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่องเชิงบูรณาการ 4 ตำบล

ทีมวิจัยได้กำหนดจัดเวทีนำเสนอแผนพัฒนาการท่องเที่ยว 4 ตำบล และจัดตั้งคณะกรรมการการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่อง รวมทั้งหาแนวทางและจัดสรรงบประมาณดำเนินการตามแผนงาน การพัฒนาการท่องเที่ยว การจัดตั้งกลุ่มองค์กรติดตามการจัดการท่องเที่ยวร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงราย สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดเชียงราย สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จังหวัดเชียงราย โดยคาดการณ์ผู้เข้าร่วมเวทีประมาณ 100 คน ภายใต้การจัดกิจกรรมร่วมกับพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อเมืองหนองซึ้ง เป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีในวันที่ 6 เมษายน โดยเทศบาลตำบลท่าข้าวเปลือกเป็นผู้รับผิดชอบ (ใช้งบประมาณดำเนินการร่วมกันระหว่างโครงการวิจัยและเทศบาลตำบลท่าข้าวเปลือก)

3.1.6 เวทีครั้งที่ 6 เวทีเสวนาทิศทางการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่อง

ทีมวิจัยได้กำหนดจัดการเวทีสาธารณะเพื่อนำเสนอผลการดำเนินการวิจัยเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในและนอกพื้นที่ได้รับทราบโดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงราย สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย เครือข่ายผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย รวมทั้งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพิ่มเติมผลการวิจัยและรับฟังข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาต่อยอดและการจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่อง โดยผู้เข้าร่วมเวทีประมาณ 100 คน

3.1.7 การวิเคราะห์ และสรุปผล

ทีมวิจัยร่วมกันตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งมีขั้นตอนต่าง ๆ 3 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1) การจัดการข้อมูลด้วยการทำดัชนีข้อมูล (Indexing)

เป็นการทำความเข้าใจกับข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากแต่ละเวที พร้อมดึงกลุ่มคำ (Keyword) ที่มีความสำคัญต่อคำถามวิจัยในแต่ละกระบวนการ

2) ตีความจากกลุ่มดัชนีข้อมูล (Clustering)

นำคำสำคัญที่ได้จากดัชนีข้อมูล แล้วจัดแบ่งกลุ่มดัชนีข้อมูล แล้วตีความทำความเข้าใจกับข้อมูลทั้งหมดในแต่ละกลุ่มดัชนีมารวมกันเป็นกลุ่มดัชนีข้อมูลย่อยจากกิจกรรมวิจัยในแต่ละกิจกรรม

3.1.8 สร้างบทสรุป (Drawing themes)

1) อ่านทำความเข้าใจกับข้อมูลทั้งหมดในแต่ละกลุ่มดัชนีข้อมูลย่อยแล้วสรุปเป็นหัวข้อย่อย ๆ (sub - themes) ในแต่ละเรื่องตามคำถามการวิจัยของผู้ให้ข้อมูลแต่ละกลุ่ม และมีข้อสังเกตเพิ่มเติมว่า หากอ่านทำความเข้าใจกับข้อมูลทั้งหมดแล้วพบว่า มีประเด็นใดที่เพิ่มเติม ก็สามารถนำมาจัดเป็นดัชนีข้อมูลและจัดให้เข้าในหัวข้อใดหัวข้อหนึ่งเพิ่มเติมในภายหลังได้

2) อ่านบททวนข้อมูลทั้งหมดของแต่ละหัวข้อย่อย เพื่อพิสูจน์ว่าหัวข้อย่อยที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเป็นหัวข้อย่อยที่ถูกต้องตรงตามความเป็นจริงของข้อมูลที่ได้จากผู้ให้ข้อมูล

3) อ่านทำความเข้าใจกับหัวข้อย่อยแต่ละข้อแล้วสรุปเป็นหัวข้อ (themes) ตามแนวคิดหลักการ ทฤษฎี และความคิดเห็นของผู้วิจัยเพื่อให้เป็นข้อค้นพบเบื้องต้น (preliminary finding)

4) เขียนแผนภาพ (diagram) ข้อสรุปข้อค้นพบเบื้องต้นแต่ละเรื่องตามคำถามการวิจัยของผู้ให้ข้อมูลแต่ละกลุ่ม และค้นหาความเหมือน ความต่างของข้อค้นพบจากแผนภาพแล้วนำมาเขียนเป็นแผนภาพสรุป

5) สร้างบทสรุปโดยนำข้อค้นพบเบื้องต้นมาเชื่อมโยงเป็นบทสรุปที่ทีมวิจัยนำข้อค้นพบที่ตอบคำถามการวิจัยมาเขียนเชื่อมโยงเป็นบทสรุป

6) พิสูจน์บทสรุป (verifying conclusion) ทีมวิจัยตรวจสอบกับผู้ให้ข้อมูลโดยนำข้อมูลที่เป็นข้อสรุปไปให้ผู้แทนชุมชนตรวจสอบความถูกต้องตรงกันอีกครั้งก่อนสรุปเป็นข้อค้นพบของการวิจัยตามลำดับต่อไป

3.2 โครงการย่อยที่ 2 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวยอง ลื้อ อาข่า ชาวไทยอีสาน และชาวพื้นเมืองภาคเหนือ ในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม และจะมีแนวทางนำมาจัดการท่องเที่ยวรองรับการรวมกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนแบบยั่งยืน

การดำเนินการวิจัยดำเนินการตามขั้นตอนต่อไปนี้

3.2.1 ใช้การศึกษาแบบชาติพันธุ์วรรณาโดยใช้ผู้ช่วยวิจัยที่เป็นผู้แทนจากประชาชนในพื้นที่ ศึกษาเชิงลึกในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่รอบพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม จำนวน 5 กลุ่ม ได้แก่กลุ่มชาวยอง เขตตำบลจันจว้า ตำบลจันจว้าใต้ และตำบลท่าข้าวเปลือก กลุ่มชาวลื้อ และกลุ่มอาข่าในเขตตำบลท่าข้าวเปลือก กลุ่มชาวไทยอีสานในเขตตำบลโยนก และกลุ่มชาวพื้นเมือง ในเขตตำบลจันจว้าใต้ โดยใช้เวลาดำเนินการศึกษานาน 6 เดือน

3.2.2 สังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการกับดำรงชีวิต ประเพณี พิธีกรรมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่รอบพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม ได้แก่กลุ่มชาวยอง เขตตำบลจันจว้า ตำบลจันจว้าใต้ และตำบลท่าข้าวเปลือก กลุ่มชาวลื้อ และกลุ่มอาข่าในเขตตำบลท่าข้าวเปลือก กลุ่มชาวไทยอีสานในเขตตำบลโยนก และกลุ่มชาวพื้นเมือง ในเขตตำบลจันจว้าใต้

3.2.3 ออกแบบเครื่องมือประเมินอัตลักษณ์ชุมชนแบบ Rating Scale ใน 6 ประเด็นได้แก่ 1) ปริมาณพลชุมชนประวัติศาสตร์ (Territorial) 2) วัฒนธรรมชุมชน (Cultural) 3) สิ่งสำคัญทางประวัติศาสตร์ของชุมชน (Historic) 4) ความเป็นพลเมืองของชุมชน (Civic) 5) ลักษณะทางสังคมของชุมชน (Social) 6) ความรู้สึกร่วมของชุมชน (Spirit of a community) โดยใช้กลุ่มตัวอย่างจากประชากรใน 4 ตำบลรอบพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม สุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีสุ่มอย่างง่าย (simple random sampling) จำนวน 400 คน

3.2.4 ทบทวนข้อมูลแบบมีส่วนร่วมกับชุมชนด้วยการแสดงผลงานและเสวนา เรื่องอัตลักษณ์ชุมชนและทิศทางการท่องเที่ยวชุมชนในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มโดยร่วมกับกิจกรรมเทศบาลสัญจรหรือการจัดทำเวทีประชาคมประจำปีของเทศบาลตำบลจันจว้า ตำบลท่าข้าวเปลือก และ องค์การบริหารส่วนตำบลโยนก

3.2.5 จัดรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

3.3 โครงการย่อยที่ 3 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการเตรียมความพร้อมให้ชุมชนท้องถิ่นที่มีความสนใจในการจัดการท่องเที่ยวมีความรู้ ทักษะ ความสามารถทั้งในด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยว การสื่อสารกับนักท่องเที่ยว อย่างมีประสิทธิภาพ

การวิจัยครั้งนี้การวิจัยให้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) ซึ่งจะใช้เทคนิคการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ด้วยวิธีการเชิงคุณภาพ โดยการจัดกิจกรรมพัฒนาทักษะ ร่วมกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การจัดเวทีสาธารณะแลกเปลี่ยนรู้จากกลุ่มตัวอย่างที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนประกอบด้วย กลุ่ม

ผู้สูงอายุ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน กลุ่มอาชีพ และผู้แทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ 4 ตำบล จำนวนทั้งสิ้น 150 คน โดยแบ่งออกเป็นขั้นตอนดังนี้

1. เวทีวิจัยทบทวนบทเรียนการจัดการท่องเที่ยวและศึกษาความเห็นในด้านการพัฒนาทักษะเตรียมความพร้อมการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม ร่วมกับกลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน กลุ่มอาชีพ และผู้แทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ 4 ตำบล จำนวนทั้งสิ้น 150 คน
2. พัฒนาหลักสูตรและแบบวัดศักยภาพการพัฒนาศักยภาพในด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
3. การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและวัดศักยภาพผู้เข้ารับการพัฒนาศักยภาพ
4. สัมภาษณ์เชิงลึกผู้แทนประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพในด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้กลุ่มจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
5. จัดเวทีสาธารณะแลกเปลี่ยนรู้จากประชาชนและผู้แทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและนำเสนอ ชุดการแสดงแสงสีเสียงเวียงโยนนคร: การท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม
6. สรุปอภิปรายผลและจัดรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาการบริหารและการจัดการท่องเที่ยวของพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม อำเภอแม่จัน และอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในระดับชาติ เนื่องจากเป็นทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรมที่ชุมชนมีอยู่ สามารถพัฒนาศักยภาพให้เป็นสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว พร้อมกับการค้นหาคำตอบในด้านการเตรียมความพร้อมและความสามารถในการปรับตัวรองรับการขยายตัวด้านการท่องเที่ยวที่จากการรวมกลุ่มประชาคมอาเซียน ที่มุ่งเน้นดูแลฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวและใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือที่ทำให้ชุมชนท้องถิ่นเกิดความเข้มแข็งสามารถรักษาความสมดุลระหว่างมูลค่าและคุณค่าทางการท่องเที่ยว โดยคนในท้องถิ่นสามารถบริหารจัดการท่องเที่ยวได้ด้วยตนเอง ตลอดจนการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนกับชุมชนใกล้เคียงและประเทศเพื่อนบ้าน สนับสนุนให้เชียงรายเป็นจังหวัดต้นแบบท่องเที่ยวเพื่อรองรับการรวมกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนได้อย่างยั่งยืน ได้แก่

- 1) เพื่อศึกษาแนวทางการวางแผนการสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวและการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคประชาชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม
- 2) เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวยอง ลื้อ อาข่า ชาวไทยอีสาน และชาวพื้นเมืองภาคเหนือ ในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม และแนวทางการจัดการท่องเที่ยวรองรับการรวมกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนอย่างยั่งยืน
- 3) เพื่อศึกษาแนวทางการเตรียมความพร้อมให้ชุมชนท้องถิ่นที่มีความสนใจในการจัดการท่องเที่ยวมีความรู้ ทักษะ ความสามารถทั้งในด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยว การสื่อสารกับนักท่องเที่ยว อย่างมีประสิทธิภาพ

จากการดำเนินการวิจัยโดยแบ่งเป็นแผนงานวิจัยย่อย 3 โครงการในแต่ละวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยมีข้อค้นพบดังนี้

4.1 ผลการศึกษาแนวทางการวางแผนการสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวและการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคประชาชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม

4.1.1 ฐานทุนด้านการท่องเที่ยวและแนวทางการบริหารทรัพยากรการท่องเที่ยว

ผลจากการดำเนินการวิจัยในโครงการย่อยที่ 1 ค้นพบฐานทุนด้านการท่องเที่ยวที่สำคัญในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มสามารถแบ่งออกเป็น 5 ด้าน ได้แก่

- 1) สภาพความเป็นธรรมชาติของพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม โดยเป็นแหล่งน้ำธรรมชาติที่มีเนื้อที่โดยรวมกว่า 20,000 ไร่ ซึ่งนับได้ว่าเป็นพื้นที่หนองน้ำธรรมชาติขนาดใหญ่ที่ตั้งอยู่บริเวณเชื่อมโยงกับพื้นที่อำเภอชายแดน ที่ในอนาคตจะมีการพัฒนาให้เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษการค้าชายแดนรวมถึงอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ด้วยความโดดเด่นทางด้านลักษณะทางกายภาพที่เป็นฐานทุนทางการท่องเที่ยวที่แตกต่างจากทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่เดิมของจังหวัดเชียงราย ที่มีลักษณะพื้นที่และแหล่งท่องเที่ยว

ส่วนใหญ่เป็นภูเขา เช่น ภูชี้ฟ้า ภูตั่ง ดอยช้าง ดอยวาวี ดอยแม่สลอง และดอยตุง เป็นต้น การพัฒนาพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มอย่างเหมาะสม จึงมีส่วนช่วยให้มีแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่เพิ่มขึ้นและเป็นจุดดึงดูดใจสำหรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ที่เดินทางมาท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายในอนาคตได้

2) ความหลากหลายทางชีวภาพที่เอื้อต่อการจัดการท่องเที่ยว ทั้งนี้จากผลการวิจัยของศูนย์ความหลากหลายทางชีวภาพมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย (รณิดา ปิงเมือง และคณะ, 2552) ได้กล่าวถึงความหลากหลายทางชีวภาพของพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มไว้ว่า มีชนิดพันธุ์พืชกว่า 286 ชนิด นก 96 ชนิด ปลา 23 ชนิด และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมาก ในการวิจัยนี้ได้มุ่งให้ความสำคัญกับความหลากหลายทางชีวภาพที่มีความสำคัญทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับโลกที่เอื้อต่อการจัดการท่องเที่ยว ได้แก่ ชนิดพันธุ์พืชและสัตว์ประจำถิ่น เช่น ป่าอันทันที่มีลักษณะคล้ายกับป่าผสมและป่าโกงกางมีความเหมาะสมต่อการศึกษารเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นอกจากนี้ยังพบว่า ในอดีตเคยมีกล้วยไม้ดินที่เรียกว่า ดอกเอื้องพร้าว เจริญเติบโตอยู่เป็นจำนวนมากแต่ถูกขุดออกไปจำหน่ายให้กับนายทุนจนหายไปจากพื้นที่ชุ่มน้ำในปัจจุบัน แต่ยังคงพบอยู่ตามบ้านเรือนของประชาชนที่อยู่อาศัยโดยรอบเวียงหนองหล่ม หากได้รับการพัฒนาให้เกิดการเพาะขยายพันธุ์และนำกลับคืนไว้ในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มย่อมส่งผลให้พื้นที่ที่มีความสวยงาม สนับสนุนให้เกิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติได้ นอกจากนี้ความหลากหลายทางชีวภาพที่พบในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มและมีความสำคัญในระดับโลกคือชนิดพันธุ์นกอพยพ ได้แก่ นกเป็ดน้ำ นกเหยี่ยวทุ่งต่างดำขาวที่พบได้น้อยในพื้นที่อื่น ๆ แต่กลับพบเป็นจำนวนมากในบริเวณพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม ส่งผลให้พื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มเป็นพื้นที่เป้าหมายหลักในการชมนกในฤดูหนาวที่นกอพยพเดินทางมาจากไซบีเรียเข้ามาแวะพักในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มเป็นประจำทุกปี

3) แหล่งโบราณคดีที่พบในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม โดยการขุดค้นพบทั้งโบราณสถานและโบราณวัตถุกระจายอยู่โดยรอบเวียงหนองหล่มจำนวนกว่า 77 แหล่ง ทำให้พื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มมีลักษณะที่แตกต่างจากพื้นที่ชุ่มน้ำอื่น ๆ ของประเทศไทย ที่มีโบราณสถานและโบราณวัตถุที่มีความเกี่ยวเนื่องกับความเชื่อของคนในชุมชนว่า พื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มและพื้นที่ใกล้เคียงในบริเวณแอ่งเชียงแสนเคยเป็นที่ตั้งอาณาจักรโบราณที่เรียกว่า โยนกนครนาคพันธุ์ ซึ่งเคยมีความรุ่งเรืองแผ่ขยายอิทธิพลไปจนถึงเมืองกุฎกามยาวหรือจังหวัดพะเยาในปัจจุบันก่อนจะล่มสลายลงและเกิดเป็นอาณาจักรล้านนาตามลำดับ นอกจากนี้แล้วเรื่องราวจากพงศาวดารโยนกได้เชื่อมโยงพื้นที่ให้สถานที่ต่าง ๆ ของอำเภอแม่จัน อำเภอแม่สาย อำเภอเชียงแสน ตลอดจนอำเภอแม่ฟ้าหลวงมีประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมร่วมกัน อันได้แก่บริเวณที่ตั้งของพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มตั้งอยู่พื้นที่ส่วนใหญ่ของอำเภอแม่จัน และพื้นที่บางส่วนของอำเภอเชียงแสน ทั้งนี้โดยรวมเรียกว่าแอ่งเชียงแสน อีกทั้งพงศาวดารโยนกยังได้กล่าวถึงวัดดอยกู่แก้ว ซึ่งปัจจุบันเป็นวัดประจำอำเภอแม่จัน รวมไปถึงจนถึงพิธีทานตุงและประวัติศาสตร์ของดอยตุงที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดเชียงราย ที่มีบุคคลสำคัญตามพงศาวดารโยนกคือพระเจ้าพรหมมหาราชที่ได้กอบกู้อาณาจักรโยนกนครจากการทำสงครามกับพญาขอมดำโดยมีรูปปั้นพระเจ้าพรหมมหาราชประดิษฐานไว้บริเวณหน้าวิหารอำเภอแม่สาย โดยมีชื่อเรียกตามพงศาวดารโยนกที่นำไปตั้งเป็นชื่อสถานที่สำคัญอีกหลายแห่ง เช่น เวียงปางคำ (อำเภอแม่สาย) ดอยสะใจ (หรือดอยช้างงูในเขตอำเภอเชียงแสน) ซึ่งเป็นสถานที่ช้างของพระเจ้าพรหมมหาราชได้กลายร่างเป็นงูเลื้อยเข้าไปอาศัยอยู่ในบริเวณเทือกเขาดังกล่าว ตลอดจนเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับการล่มสลายของอาณาจักรโยนกนคร เนื่องมาจากที่ชาวเมืองโยนกไปจับปลาไหลเผือกมาฆ่า แล้วแกงแบ่งกันกินทั่วเมืองกลายเป็นเรื่องเล่าปรัมปราเรื่องเกาะแม่มายกับปลาไหลเผือก โดยมีการนำชื่อสถานที่ไปตั้งเป็น ชื่อหมู่บ้านในเขตตำบลท่าข้าวเปลือก อำเภอ

แม่จัน เช่น บ้านแม่หะ (บริเวณที่ไปวิดน้ำแล้วพบปลาไหล) บ้านแม่ลาก (บริเวณที่ลากปลาไหลผ่าน) บ้านแม่ลัว (หรือคัว (ภาษาพื้นถิ่น) เป็นบริเวณที่นำปลาไหลมาฆ่าแหละ) รวมทั้งบริเวณที่เป็นบ้านแม่มายที่ไม่ล่มสลายเพราะไม่ได้กินปลาไหลเรียกว่าเกาะแม่มาย ปัจจุบันเชื่อกันว่าเป็นบริเวณวัดที่มีลักษณะเป็นเกาะอยู่ในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม เรียกว่า วัดป่าหมากหน่อ เป็นต้น

4) **วัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่โดยรอบพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม** โดยพบว่ามีการกลุ่มชาติพันธุ์ชาวลื้อ ที่เรียกตนเองว่าชาวของอาศัยอยู่มากที่สุด รองลงมาเป็นชาวพื้นเมืองเชียงใหม่ ชาวอีสานที่พบมากในตำบลโยนกและพบมากในชุมชนบ้านทุ่งฟ้าฮ่าม ชาวไทลื้อในชุมชนบ้านทับกุมารทอง และชาวอาข่าที่พบในชุมชนบ้านผาแตกตำบลท่าข้าวเปลือก เป็นต้น จากการศึกษายังพบอีกว่าประชาชนชาวของในเขตเทศบาลตำบลจันจว้า ได้รวมตัวกันจดทะเบียนเป็นสมาคมคนของจันจว้าขึ้น เพื่อดำเนินกิจกรรมเชื่อมโยงกับกลุ่มชาติพันธุ์ชาวของในเขตจังหวัดลำพูน และเชื่อมโยงกับเมืองของในเขตรัฐฉานของสหภาพเมียนมาร์ และเขตปกครองชนชาติไตสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน ประเทศจีน (ตอนใต้) ซึ่งเป็นถิ่นฐานเดิมของชาวลื้อในเมืองของ ที่แพ่งสงครามและถูกอพยพกวาดต้อนโดยเจ้ากาวิละและอุปราชธรรมลังกา เจ้าหลวงผู้ครองนครเชียงใหม่ในปี พ.ศ.2348 เรียกยุคนี้ว่า “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” และได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานโดยรอบเวียงหนองหล่มและเมืองเชียงแสน (เวียงเก่า) ซึ่งปัจจุบันยังคงรักษาวิถีชีวิตสังคมและวัฒนธรรม ประเพณีได้อย่างเหนียวแน่น โดยเฉพาะภาษายอง ซึ่งเป็นภาษาพื้นถิ่นที่ใช้สื่อสารสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งประชาชนชาวอาข่าที่ได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่เวียงหนองหล่มและดอยสะงั อำเภอยอง เชียงแสน โดยมีสมาคมอาข่าที่มีพื้นที่ปฏิบัติอยู่ในบริเวณดอยสะงั ซึ่งตั้งอยู่ใกล้กับพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม โดยสมาคมอาข่ามีแผนส่งเสริมการท่องเที่ยวและเชื่อมโยงชาวอาข่าในประเทศเพื่อนบ้านโดยเฉพาะในเขตสหภาพเมียนมาร์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและ มณฑลยูนนาน ประเทศจีน (ตอนใต้) เป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้เกิดการเดินทางเยี่ยมเยียนญาติมิตรระหว่างพื้นที่และเกิดการท่องเที่ยวเชื่อมโยงขึ้นในอนาคตได้

5) **เศรษฐกิจชุมชนและการประกอบอาชีพของประชาชน** โดยเฉพาะการเลี้ยงควายแบบปางควายขนาดใหญ่ของจังหวัดเชียงราย ซึ่งมีประวัติการเลี้ยงควายมายาวนานและภูมิปัญญาการฝึกควายเพื่อใช้งานในกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงควาย ซึ่งสนับสนุนต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิถีชีวิตชนบทซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมอยู่ในปัจจุบัน นอกจากนี้กลุ่มอาชีพประมงพื้นบ้านชุมชนบ้านแม่ลัวหมู่ที่ 1 ตำบลท่าข้าวเปลือก ยังได้รวมกลุ่มกันและจดทะเบียนเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนคนรักเมืองหนองมีเป้าหมายในการแปรรูปสัตว์น้ำเป็นสินค้าจำหน่ายในชุมชนรวมทั้งรองรับการเป็นแหล่งท่องเที่ยวอีกด้วย

จากฐานทุนข้างต้นเมื่อประเมินความพร้อมของทรัพยากรการท่องเที่ยวต่อการจัดการท่องเที่ยวแสดงให้เห็นว่า พื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มมีจุดดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวมาจากฐานทุนด้านสภาพทางธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพตลอดจนวิถีชีวิตของประชาชนรวมทั้งการศิลปะและการแสดงต่าง ๆ ที่ช่วยดึงดูดสนใจและเกิดความประทับใจมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามการจัดการจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำ เวียงหนองหล่มขึ้นอยู่กับความพร้อมของทรัพยากรการท่องเที่ยวจากฐานทุนทั้ง 5 ประการข้างต้น ซึ่งพบว่า พิพิธภัณฑสถานพื้นถิ่นเวียงหนองหล่ม จันจว้า เลควิว รีสอร์ท โรงเรียนจันจว้า วิทยาคม วัดดอยกู่แก้ว วัดป่าหมากหน่อ ปางควายบ้านห้วยน้ำราก วัดหมื่นพุทธ และการแสดงของกลุ่มเยาวชนในชื่อชุด “วิถีคนเมืองหนอง” เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สามารถจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวได้ทันที แต่ยังคงขาดสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยวโดยเฉพาะห้องน้ำ และป้ายสื่อความหมายในแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ซึ่งทีมวิจัยมีความเห็นตรงกันว่า หากจัดการท่องเที่ยวภายใต้เงื่อนไขความพร้อมของ

ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้น ยังเป็นการท่องเที่ยวที่ยังไม่สามารถใช้ศักยภาพของพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มที่แท้จริงได้ ซึ่งหากพิจารณาต่อไปว่าฐานทุนทั้ง 5 ประการของพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่จำเป็นต้องได้รับการปรับปรุงและพัฒนาก่อนจึงจะสามารถจัดการท่องเที่ยวได้ซึ่งประกอบด้วย

1) เส้นทางเดินศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพและวิถีชีวิต “คนเมืองหนอง”

บ้านป่าสักหลวง ซึ่งเป็นบริเวณที่มีองค์ประกอบสะท้อนให้เห็นถึงสภาพความเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของพันธุ์พืชและสัตว์ที่สำคัญหลายชนิด เป็นแหล่งน้ำที่ประชาชนใช้ประโยชน์จากทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพในการดำรงชีวิตซึ่งมีความสัมพันธ์กับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่พบในบริเวณนี้ได้อย่างชัดเจนและที่ยังปรากฏชัดคือภูมิปัญญาการทำค้ายไซ (ที่กักปลากปลาและกุ้งฝอย)และที่ต้องรู้พื้นขึ้นมาคือการจับปลาด้วยไซบอย เป็นต้น นอกจากนี้พื้นที่บริเวณนี้ยังพบแหล่งโบราณคดีมีลักษณะเป็นเจดีย์เก่าตั้งอยู่ รวมทั้งมีหนองน้ำร้อนซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของรอยเลื่อนแม่จันตั้งอยู่ สำหรับประเด็นในการปรับปรุงหรือพัฒนาในพื้นที่บริเวณนี้ประกอบด้วย

- การเก็บกักน้ำให้มีปริมาณและคุณภาพที่เหมาะสมต่อการเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยเพาะขยายพันธุ์สัตว์น้ำ สัตว์ป่า รวมทั้งการเจริญเติบโตของหญ้าอาหารควายที่เพียงพอตลอดทั้งปี

- ปรับปรุงทางเดินบนคันดินและจุดพัก จากบริเวณขอบหนองน้ำไปยังบริเวณที่ตั้งแหล่งโบราณสถาน ซึ่งจะผ่านพื้นที่ป่าอ้น บริเวณที่ปึง (แพพืชน้ำขนาดใหญ่) รวมตัวกันอยู่หนาแน่น บริเวณพื้นที่การใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นรูปแบบต่าง ๆ เป็นต้น

- กำหนดพื้นที่อนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพและพันธุกรรมท้องถิ่น เช่น ป่าอ้น พุงเอื้องพร้าว เป็นต้น

- บริเวณจัดแสดงภูมิปัญญาท้องถิ่นเช่น ค้ายไซ และ ไซบอย

- พื้นที่เรียนรู้วิถีชีวิต เช่น การเลี้ยงควาย การจับสัตว์น้ำ หาของป่า เป็นต้น

2) จุดชมนกในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม

ซึ่งพบนกเป็นประจำในบริเวณปางควาย บ้านห้วยน้ำราก และหนองน้ำธรรมชาติจากปางควาย มายังหน้าวัดป่าหมากหน่อ รวมถึงบริเวณหนองหลวงบ้านแม่แก้ว ตำบลท่าข้าวเปลือก พื้นที่ดังกล่าวควรปรับปรุงให้มีลักษณะเป็นชุ่มที่กลมกลืนกับธรรมชาติ เพื่อให้การชมนกไม่ทำให้นักตื่นตกใจและไม่รบกวนนกอพยพที่เข้ามาหากินในบริเวณดังกล่าว

3) การยกระดับให้ปางควายบ้านห้วยน้ำรากเป็นโรงเรียนฝึกควายและแหล่งท่องเที่ยววิถีชีวิตการเลี้ยงควายแบบปางควาย

ด้วยการปรับปรุงภูมิทัศน์ให้สวยงาม รวมถึงการก่อสร้างบ้านพักสำหรับนักท่องเที่ยว ห้องน้ำสะอาด การทำระบบน้ำสะอาด สนามฝึกควายรวมทั้งป้ายสื่อความหมายสำหรับนักท่องเที่ยวได้เข้าใจง่ายขึ้น

4) การพัฒนาชุมชนบ้านแม่แก้วให้เป็นแหล่งท่องเที่ยววิถีชีวิตชุมชนประมงพื้นบ้าน

ด้วยการเพิ่มปริมาณสัตว์น้ำ การจัดการเขตพื้นที่เพาะขยายพันธุ์ การจัดทำแพให้บริการอาหารพื้นบ้าน และนำเที่ยวชมนกในหนองหลวงบ้านแม่แก้ว เป็นต้น

อย่างไรก็ตามการวิจัยในครั้งนี่ยังพบประเด็นข้อเสนอแนะที่ได้จากการรวบรวมจากแบบสอบถามจำนวน 400 ชุด (โครงการย่อยที่ 2) พบข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มที่ทีมวิจัยนำมาประกอบในการวางแผนสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวดังนี้

- 1) มุมมองต่อการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม สรุปสาระสำคัญของผู้ตอบแบบสอบถามได้ว่า พื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทั้งในด้านบวกและลบดังนี้

การเปลี่ยนแปลงในด้านลบ หากขาดการบริหารและจัดการทรัพยากรโดยชุมชนมีส่วนร่วมอย่างเหมาะสมในการฟื้นฟู อนุรักษ์และจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ในอนาคตอันใกล้ เวียงหนองหล่มจะกลายเป็นพื้นที่นา-สวนยาง-ปาล์ม อันเนื่องมาจากการตื่นเงินของหนองน้ำธรรมชาติเป็นปัจจัยเอื้อให้เกิดการนำไปจัดสรรเป็นพื้นที่กิน เกิดการบุกรุกของนายทุนต่างถิ่นเข้ามากว่านซื้อหรือใช้อำนาจข่มขู่ให้ขายที่ทำกิน เวียงหนองหล่มก็จะถูกถือครองโดยนายทุน ส่งผลให้แหล่งอาหาร โดยเฉพาะแหล่งโปรตีนของชาวบ้านหมดไปเพราะปลาสูญพันธุ์ แหล่งโบราณคดีถูกทำลาย พื้นที่โดยรอบกลายเป็นสิ่งปลูกสร้าง โรงงานอุตสาหกรรม จนไม่เหลือเวียงหนองหล่มเอาไว้ให้ลูกหลานอีกต่อไป

การเปลี่ยนแปลงในด้านบวก เวียงหนองหล่มจะได้รับการพัฒนาฟื้นฟู เกิดการพัฒนาเส้นทางการเดินทางเข้าไปยังเวียงหนองหล่มมีความสะดวกสบายมากขึ้น โดยมีประเด็นที่ผู้ตอบแบบสอบถามเสนอแนะตรงกันมากที่สุดคือ เวียงหนองหล่ม(ต้อง)ได้รับการพัฒนาให้**เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เน้นการศึกษาเรียนรู้และอนุรักษ์**ทั้งในด้าน (1)แหล่งโบราณคดีที่พบในเวียงหนองหล่มต้องรักษาและปรับปรุงด้านสถาปัตยกรรมหรือแหล่งโบราณคดีที่พบในเขตพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม (2) โครงสร้างพื้นฐานของเวียงหนองหล่มที่มีน้ำปั้ง ป่าอันเป็นองค์ประกอบหลักที่สำคัญต่อระบบนิเวศน์สามารถใช้เป็นเส้นทางศึกษาเรียนรู้ให้กับนักท่องเที่ยวและผู้สนใจได้ และ (3) ความหลากหลายทางชีวภาพ โดยเฉพาะนกอพยพ สัตว์บก สัตว์น้ำ วิถีชีวิตและการใช้ประโยชน์จากเวียงหนองหล่ม รวมไปถึงการนำควายจากปางควายมาฝึกเพื่อสนับสนุนการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวให้เวียงหนองหล่มเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดเชียงรายและของภาคเหนือสามารถรองรับต่อการขยายตัวด้านการท่องเที่ยวจากการรวมกลุ่มประชาคมอาเซียน (ASEAN) โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรอบความร่วมมือด้านเศรษฐกิจ (AEC) ที่เป็นรูปธรรมอยู่ในขณะนี้เกิดการขยายตัวด้านการท่องเที่ยวและการเพิ่มขึ้นนักท่องเที่ยวชาวจีน ที่นิยมเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวโดยใช้เส้นทางเชื่อมโยงอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง แบ่งออกได้เป็น 3 เส้นทางสำคัญได้แก่ (1) ทางบกระหว่างประเทศ คือเส้นทาง R3A (เชียงใหม่-คุนหมิง) จากเมืองคุนหมิง ผ่านเมืองจิ่งหง ชายแดนเมืองลา ของจีนตอนใต้และด่านถาวรบ่อเต็นของสปป.ลาว เชื่อมสะพานมิตรภาพไทย-ลาว แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย (2) เส้นทางน้ำ คือ การเดินเรือในแม่น้ำโขง จากท่าเรือกวนเหล่ย์ เมืองจิ่งหง เขตปกครองตนเองชนชาติไตสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน (จีนตอนใต้) ผ่านสหภาพเมียนมาร์และสปป.ลาว มาสิ้นสุดที่ท่าเรือสากลเชียงแสน อำเภอเชียงแสนจังหวัดเชียงราย ห่างจากเวียงหนองหล่มประมาณ 13 กิโลเมตรเท่านั้น โดยนักท่องเที่ยวชาวจีนนิยมเดินทางมากับเรือท่องเที่ยวเพื่อมาขึ้นท่องเที่ยวเขตเศรษฐกิจพิเศษ ดองจั่วคำ บริเวณสามเหลี่ยมทองคำซึ่งนักลงทุนชาวจีนเช่าที่ดินของรัฐบาลสปป.ลาว เพื่อพัฒนาเป็นบ่อนกาสิโน (คิงส์โรมัน) สถานที่ท่องเที่ยว สนามบินและอุตสาหกรรมเกษตรเพื่อส่งออกไปจำหน่ายยังเมืองคุนหมิงของจีน โดยเฉพาะอย่างยิ่งอุตสาหกรรมปลูกกล้วยหอมในเขตเศรษฐกิจพิเศษและแขวงต้นผึ้งของสปป.ลาว และ (3) เส้นทางอากาศ คือเส้นทางโดยสารเครื่องบินจากสนามบินนานาชาติแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย ไปยังสนามบินจิ่งหง และสนามบินนานาชาติคุนหมิง มณฑลยูนนาน(จีนตอนใต้) ที่ปัจจุบันมีนักท่องเที่ยวชาวจีนนิยมเดินทางมาท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย และจังหวัดเชียงใหม่ผ่านเส้นทางเชื่อมโยงการขนส่งและการท่องเที่ยวเพิ่มสูงขึ้นในปัจจุบัน

แต่อย่างไรก็ตามยังมีประชาชนได้แสดงความคิดเห็นที่สะท้อนสภาพความเป็นจริงของพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มว่า หลายทศวรรษที่ผ่านมาไม่มีความคืบหน้าในการดำเนินการฟื้นฟูอย่างจริงจัง ภาครัฐหนึ่งเคยต่อพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม ในขณะที่ประชาชนบุกรุกพื้นที่น้ำพื้นหนองน้ำที่อุดมสมบูรณ์มาปรับเป็นพื้นที่ทำนาเพิ่มมากขึ้น ประชาชนส่วนใหญ่ยังมองไม่เห็นประโยชน์ของพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม รวมทั้งมีนายทุนเข้ามาถือเอกสารสิทธิ์การใช้ประโยชน์ในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มเพิ่มสูงขึ้น หาก

เป็นเช่นนี้แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงอาจเป็นไปได้ในด้านลบมากกว่าด้านบวก ซึ่งสอดคล้องกับผลจากการสนทนากลุ่มในวันที่ 22 พฤศจิกายน 2556 (โครงการย่อยที่ 1) กลุ่มแม่บ้านตำบลท่าข้าวเปลือกและตำบลจันจว้าใต้มีความเห็นตรงกันว่า พื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มมีปัจจัยที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวหลายประการ เช่นเป็นแหล่งที่อยู่ของนกสามารถจัดการท่องเที่ยวชมนกได้ ต่อยอดกับกลุ่มแม่บ้านมีทักษะด้านการทำอาหาร การทอผ้า และผลิตสินค้าที่เกิดจากภูมิปัญญาในชุมชน สามารถจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวได้อีกทั้งการให้บริการที่พักแบบโฮมสเตย์รองรับนักท่องเที่ยว แต่ที่ผ่านมาพบว่า เมื่อจะดำเนินการจริงจะพบอุปสรรคเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะกรณีความขัดแย้งแนวเขตระหว่างตำบลจันจว้าใต้กับตำบลท่าข้าวเปลือก และตำบลจันจว้ากับตำบลโยนก ส่งผลต่อความร่วมมือในการดำเนินการด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม ขาดผู้นำในการขับเคลื่อน กลายเป็นต่างคนต่างคิด หรือต่างคนต่าง ซึ่งหากเป็นเช่นนี้ต่อไป พื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มก็จะเสื่อมโทรมลงไปเรื่อย ๆ นำไปสู่การจัดสรรเป็นที่ทำกินมากกว่าจะเป็นแหล่งน้ำ แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญได้

2) สำหรับข้อเสนอแนะต่อการจัดการกับสภาพปัญหาในข้อ 1) นั้น ประชาชนโดยส่วนใหญ่มีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันว่า ปัจจุบันประชาชนที่อาศัยอยู่โดยรอบพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มขาดความรู้ความเข้าใจต่อการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืน เกิดการบุกรุกจับจองที่ทำกินทั้งจากประชาชนในพื้นที่และนายทุนต่างถิ่นเข้ามาถือเอกสารสิทธิ์ จนนำไปสู่ความขัดแย้งแย่งชิงทรัพยากรกันระหว่างประชาชนที่มีอาชีพทำนาทำไร่เลี้ยงควายและประชาชนกับนายทุนที่เข้ามาครอบครองที่ดินในชุมชน รวมทั้งกรณีพิพาทแนวเขตระหว่างเทศบาลในพื้นที่รับผิดชอบ ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา ประกอบกับภาครัฐไม่ดำเนินการอย่างจริงจัง ไม่มีหน่วยงานที่รับผิดชอบอย่างชัดเจน ผู้นำชุมชนไม่ใส่ใจกับการจัดการเวียงหนองหล่ม งบประมาณด้านการท่องเที่ยวมีจำกัด ส่วนใหญ่เป็นงบพัฒนาที่ทำให้ระบบนิเวศเปลี่ยนแปลง เช่น การขุดลอกหนองน้ำ หรือสร้างเส้นทางเข้าถึงที่นา เป็นต้น ส่งผลกระทบต่อสภาพพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มในปัจจุบันเสื่อมโทรมลงไปเรื่อย ๆ ปริมาณน้ำที่เก็บกักได้ ถูกสูบน้ำออกไปใช้เพื่อการทำนาปรังของเกษตรกรที่ทำนาในพื้นที่เวียงหนองหล่ม ทำให้น้ำแห้ง ดินดอน ตื้นเขิน จนมีวัชพืชจำพวกต้นไมยราพยักษ์แพร่ขยายพันธุ์อย่างรวดเร็ว เพิ่มพื้นที่เป็นบริเวณกว้าง การเดินทางเข้าถึงพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวไม่สะดวก ถนนเป็นหลุม เป็นบ่อ บางแห่งเป็นถนนลูกรังเข้าถึงได้ยากลำบากโดยเฉพาะฤดูฝน เป็นต้น

3) สำหรับความคิดเห็นที่มีต่อรูปแบบการท่องเที่ยวนั้น ประชาชนโดยส่วนใหญ่เสนอแนะให้หน่วยงานภาครัฐทั้งในระดับอำเภอคืออำเภอเชียงแสนและอำเภอแม่จัน รวมทั้งเทศบาลทั้ง 3 แห่งร่วมมือกันจัดการพื้นที่ ร่วมกันวางแผนบริหารและจัดการท่องเที่ยวร่วมกันแบบบูรณาการพร้อมกับการสร้างความเข้าใจและความสามัคคี ร่วมมือร่วมใจกัน (เป็นประเด็นที่ผู้ตอบแบบสอบถามเสนอแนะตรงกันมากที่สุด) รวมทั้งการนำเอกลักษณ์ รวมทั้งอัตลักษณ์ วิถีชีวิตของประชาชนที่ต่างเริ่มสูญหายไป ให้สามารถฟื้นฟูและนำมาสนับสนุนการจัดการท่องเที่ยว (มากกว่าการปลูกสร้างอาคาร สิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ) เช่นการแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เป็นต้น นอกจากนี้ควรฟื้นฟูแหล่งโบราณคดีที่เป็นวัดสถาปัตยกรรมเก่าแก่ และการปรับปรุงภูมิทัศน์ไปพร้อมกับการพัฒนาให้มีแหล่งเก็บกักน้ำและพื้นที่ระบบนิเวศน์ รวมทั้งกำหนดกติกาการใช้ประโยชน์ร่วมกันเช่น ห้ามจับสัตว์น้ำในฤดูวางไข่ สร้างจิตสำนึกการใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำอย่างถูกต้อง (ไม่ใช่ไฟฟ้าช็อต) และการอนุรักษ์พันธุ์ปลา ส่งเสริมการประกอบอาชีพการเลี้ยงควายให้ยั่งยืนเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ยังควรปรับปรุงเส้นทางและจัดให้เป็นการท่องเที่ยวรอบเวียงหนองหล่ม เช่น มีรถพานักท่องเที่ยวชมนก พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกโดยเฉพาะห้องน้ำสะอาด การส่งเสริมให้เกิดศูนย์บริการและร้านจำหน่ายสินค้าแก่นักท่องเที่ยว ประชาสัมพันธ์ให้เวียงหนองหล่ม

เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวผ่านสื่อนิตยสารต่าง ๆ ที่สำคัญคือ ควรมีคณะกรรมการบริหารและจัดการการท่องเที่ยวที่มาจากทั้งภาครัฐ เอกชน ประชาชนและผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย ด้วยความโปร่งใส มีการกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมได้

ดังนั้นการวิจัยในครั้งนี้จึงมุ่งสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนและผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นผ่านการจัดสนทนากลุ่มรวบรวมทรัพยากรการท่องเที่ยว ซึ่งในขั้นตอนการวางแผนการท่องเที่ยวที่วิจัยพบอุปสรรคสำคัญคือ พื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มมีพื้นที่อยู่ในเขตความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่น 3 แห่ง ใน 2 อำเภอคืออำเภอแม่จันและอำเภอเชียงแสน อีกทั้งยังมีปัญหาความขัดแย้งกรณีพิพาทแนวเขตการปกครองที่ไม่ชัดเจน การพัฒนาต่าง ๆ เกินขีดความสามารถขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการหน่วยงานในระดับสูงขึ้นไปซึ่งได้แก่ระดับจังหวัดและหน่วยงานส่วนกลางมาให้การสนับสนุน ด้วยเหตุนี้ทีมวิจัยจึงได้ประสานความร่วมมือกับสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สผ.) ซึ่งเป็นองค์กรประสานงานด้านพื้นที่ชุ่มน้ำในระดับชาติเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในการวางแผนบริหารจัดการการท่องเที่ยว ในขณะที่หน่วยงานในระดับจังหวัดนั้น ทีมวิจัยพบว่ามีความทำงานจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงราย ซึ่งมีสภาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายเป็นกลไกหลักที่ทำหน้าที่เป็นผู้ขับเคลื่อนการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงราย โดยทีมวิจัยได้ประสานความร่วมมือให้สภาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวรวมทั้งผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มในครั้งนี้ด้วย

ทั้งนี้จากการนำฐานทรัพยากรการท่องเที่ยว ความคิดเห็นทั้งด้านบวกและด้านลบต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว ข้อเสนอแนะต่อแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยว ตลอดจนความคาดหวังต่อการเป็นแหล่งท่องเที่ยวของพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม (รายละเอียดนำเสนอไว้ในโครงการย่อยที่ 1) พบว่าแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวและการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวของพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มที่สำคัญ นั้นประกอบด้วย

(1) **บริเวณแก้มลิงชุมชน บ้านป่าสักหลวง เป็นเส้นทางศึกษาระรรมชาติ** ในพื้นที่เก็บกักน้ำ พื้นที่ป่าอัน และปิง เชื่อมไปยังบริเวณหนองน้ำร้อน และแหล่งโบราณคดีที่เรียกว่า วัดน้อยตั้งอยู่กลางพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม พื้นที่บริเวณดังกล่าวแสดงให้เห็นสภาพโดยรวมของความเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มได้ทั้งหมด ทั้งลักษณะกายภาพของพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีโครงสร้างพื้นฐานประกอบด้วยน้ำ-ปิงและต้นอ้อ ความหลากหลายทางชีวภาพที่พบชนิดพันธุ์พืชที่สำคัญทั้งในระดับท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะในบริเวณนี้เป็นบริเวณที่กล้วยไม้ดินที่เรียกว่าเอื้องพร้าวเจริญเติบโตได้ดี อีกทั้งยังเป็นที่อยู่ของนกแสกทุ่ง เป็นแหล่งหากินของนกเป็ดน้ำที่อพยพมาจากไซบีเรียซึ่งมีความสำคัญระดับโลก อีกทั้งบริเวณนี้ยังพบรูปแบบการดำรงชีวิตของประชาชนด้วยการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพที่เรียกว่า “ภูมิปัญญาคนเมืองหนอง” ได้แก่ ค่ายไซ (ในอดีตเคยมีการใช้ไซบอยซึ่งเป็นภูมิปัญญาเฉพาะถิ่นของพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม) การเลี้ยงควาย การหาของป่า เป็นต้น ตลอดจนพบแหล่งโบราณคดีเป็นเจดีย์เก่าตั้งอยู่กลางหนองน้ำ รวมทั้งมีหนองน้ำร้อนที่เกิดจากรอยเลื่อนแม่จัน โดยกลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว สภาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว องค์การภาครัฐ และประชาชนมีความเห็นตรงกันว่าบริเวณนี้หากได้รับการพัฒนาที่เหมาะสมจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพที่สามารถดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวในระดับสูงได้ ในการนี้สภาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายได้ผลักดันให้พื้นที่เวียงหนองหล่ม เป็นแหล่งท่องเที่ยว Unseen แห่งใหม่ที่ควรได้รับการพัฒนาเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของจังหวัดเชียงรายจากการเป็นประตูอาเซียนในอนาคตได้

(2) **การจัดตั้งธนาคารซีควายผลิตปุ๋ยสั่งตัด** ด้วยการปรับปรุงโรงงานผลิตปุ๋ยชีวภาพของเทศบาลตำบลจันจว้า ที่ตั้งอยู่ในบริเวณชุมชนบ้านป่าสักหลวง ให้เป็นแหล่งรับซื้อ รวบรวมซีควายจากปางควายทั้ง 4 แห่งรอบพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่อม นำมาแปรรูปผลิตปุ๋ยชีวภาพจากซีควาย โดยใช้องค์ความรู้การผลิตปุ๋ยสั่งตัด การให้บริการตรวจดิน จัดทำฐานข้อมูลธาตุอาหารในดินและชนิดพืชที่ปลูกก่อนแล้วจึงผลิตปุ๋ยที่เหมาะสมจำหน่ายให้กับเกษตรกร นำรายได้ส่วนหนึ่งมาจัดทำสวัสดิการให้กับผู้เลี้ยงควาย รวมถึงการพัฒนาอาชีพการเลี้ยงควายตั้งแต่การเพิ่มพื้นที่ทุ่งหญ้าอาหารควาย การดูแลสุขภาพควาย การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เลี้ยงควาย ยกย่องภูมิปัญญาการฝึกควายเพื่อใช้งานรองรับการท่องเที่ยว เนื่องจากกลุ่มอาชีพการเลี้ยงควายมีจุดเด่นต่อการจัดการท่องเที่ยว แต่หากไม่ได้รับการดูแลให้มีพื้นที่เลี้ยงควายอย่างเพียงพอ ก็จะส่งผลต่อการจัดการท่องเที่ยวจากการเลี้ยงควายได้ อีกทั้งแนวคิดเรื่องการผลิตปุ๋ยชีวภาพยังสอดคล้องกับนโยบายหลักที่สำคัญประการหนึ่งของจังหวัดเชียงรายที่มุ่งสร้างเกษตรปลอดภัยเพื่อความมั่นคงทางอาหารสำหรับชุมชนและต่อยอดรองรับนักท่องเที่ยว โดยมีสมาพันธ์การท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายเป็นองค์กรการขับเคลื่อนให้เกิดกลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยวที่เข้าร่วมใช้วัตถุดิบอาหารที่ปลอดภัยปรุงอาหารให้นักท่องเที่ยว รวมทั้งการสร้างเครือข่ายผู้ผลิตอาหารปลอดภัยให้กับผู้ประกอบการร้านอาหารและโรงแรมต่าง ๆ ที่เข้าร่วมโครงการนี้ ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่อมมีศักยภาพรองรับทั้งในการผลิตปุ๋ยชีวภาพและมีพื้นที่เกษตรกรรมรวมทั้งประชาชนบ้านทุ่งฟ้าฮ่าม ตำบลโยนกมีพื้นที่สาธารณประโยชน์กว่า 80 ไร่ที่สามารถใช้พื้นที่บริเวณนี้เป็นแหล่งผลิตพืชผักปลอดภัยและข้าวอินทรีย์ให้แก่สมาพันธ์การท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย ในอนาคตได้

(3) **การพัฒนาปางควายบ้านห้วยน้ำรากให้เป็นโรงเรียนฝึกควาย** โดยมุ่งให้กิจกรรมการท่องเที่ยวปางควายเป็นจุดดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวจึงมุ่งไปยังการปรับปรุงภูมิทัศน์ให้สวยงาม จัดทำห้องน้ำและจัดหาน้ำสะอาดสำหรับนักท่องเที่ยว และที่สำคัญคือการสร้างสนามฝึกควายยกระดับให้เป็นโรงเรียนฝึกควาย เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับนักเรียน นักศึกษา นักท่องเที่ยว ตลอดจนผู้ที่สนใจต้องการลดต้นทุนเพิ่มผลผลิตในการเกษตรหรือการทำนาอินทรีย์ด้วยการนำควายกลับไปใช้ทำนาเช่นในอดีตที่ผ่านมา

ในการวิจัยในครั้งนี้ได้เกิดการระดมความคิดจากทุกภาคส่วนอย่างกว้างขวาง ทั้งจากองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นจากเทศบาลตำบลจันจว้า ตำบลท่าข้าวเปลือก และตำบลโยนกที่มีแนวคิดสอดคล้องกันในการบริหารจัดการพื้นที่ร่วมกัน โดยใช้การท่องเที่ยวแบบเชื่อมโยงรอบพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่อมและแก้ไขความขัดแย้งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ในขณะที่ผู้ประกอบการภาคเอกชน และประชาชนในพื้นที่ได้ค้นหากิจกรรมการท่องเที่ยวและราคาที่สามารถตอบสนองแก่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทย ชาวจีน รวมทั้งนักท่องเที่ยวจากต่างชาติทั้งจาก อเมริกา ยุโรป และชาติอื่น ๆ ร่วมกัน ในการนี้ทีมวิจัย ตัวแทนประชาชน และบริษัท Northern Thai Travel ได้ทดลองจัดทำกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยใช้บริเวณปางควายบ้านห้วยน้ำรากเป็นสถานที่หลักในการจัดกิจกรรม โดยใช้แพคเกจท่องเที่ยวปางควาย(One Day Trip) ราคา 1,200 บาท/คน (กลุ่มจัดการท่องเที่ยวตั้งราคา 850 บาท ผู้ประกอบการจำหน่ายราคา 1200 บาท ต่อคน) ที่ประกอบด้วยการเที่ยวชมสภาพธรรมชาติจากอำเภอยางสัก – พื้นที่ชุ่มน้ำหนองบงคาย – ปางควายบ้านห้วยน้ำราก มุ่งสื่อสารวิถีชีวิตกลุ่มผู้เลี้ยงควาย ที่นอกจากการเลี้ยงควายแล้วยังมีทักษะความรู้ในการหาปลา เก็บผัก และการประกอบอาหารพื้นถิ่นจึงนำกิจกรรม Mini Outdoor Cooking Class (โครงการย่อยที่ 3) มาผสมผสานจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยเมื่อนักท่องเที่ยวมาถึงปางควายได้แบ่งกลุ่มให้นักท่องเที่ยวลงเรือหาปลา นำปลามาประกอบอาหาร การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องปรุงอาหารจากท้องถิ่น และวิธีปรุงอาหารให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้อาหารในพื้นที่บริเวณปางควายบ้านห้วยน้ำราก ซึ่ง

มีผู้ที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษ (โครงการย่อยที่ 3) เป็นผู้นำเที่ยวและจัดกิจกรรมในพื้นที่ปางควายบ้านห้วยน้ำรากที่มีบรรยากาศร่มรื่น มีทิวทัศน์สวยงาม สร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก ผลการจัดกิจกรรมนี้ นักท่องเที่ยวที่เข้าร่วมกิจกรรมมีความประทับใจเป็นอย่างดี ดังตัวอย่างความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยว เช่น

“We had a really good time today. You are very friendly and helpful. We felt really good and enjoyed everything. The food was really good and tasteful. We liked cooking the thai food and not only eating” (Lena and Ina From Germany)

“I had such a wonderful time today. Such a beautiful place you live in and it was so nice to get to come el experience you culture a food etc. Thank you for a great day !!! It was definitely a highlight of Thailand. ” (Icimerley New Zealand.)

กิจกรรมการท่องเที่ยวข้างต้นได้สะท้อนให้ประชาชนผู้ประกอบการเลี้ยงควายได้เห็นภาพการกระจายรายได้จากกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ชัดเจนมากขึ้น อีกทั้งยังพบประเด็นข้อเสนอแนะจากผู้ประกอบการท่องเที่ยวในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในการรองรับการท่องเที่ยวโดยเฉพาะห้องน้ำสะอาดและระบบน้ำที่สะอาดเป็นลำดับแรก จากนั้นจึงควรเพิ่มที่พักให้กับนักท่องเที่ยวพักค้างคืน ซึ่งอาจปรับปรุงบ้านพักในปางควายให้มีความสะอาด ปลอดภัย หรือมีบ้านพักรองรับนักท่องเที่ยวในพื้นที่ส่วนกลางซึ่งจะทำให้สามารถเพิ่มเวลาการท่องเที่ยวจากการท่องเที่ยวแบบไปกลับ 1 วัน (One – Day Trip) ไปสู่การมาพักค้างคืน เป็น 2 วัน 1 คืน หรืออาจเพิ่มกิจกรรมการเลี้ยงควาย การฝึกควาย ซึ่งจะทำให้ระยะเวลาการท่องเที่ยวยาวนานมากขึ้น อย่างไรก็ตามจุดดึงดูดใจที่สำคัญและสร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยวเป็นอย่างมากคือทัศนียภาพที่เป็นธรรมชาติ สวยงามและหาได้ยากของปางควายบ้านห้วยน้ำรากรวมทั้งกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนการทำอาหารท้องถิ่น ซึ่งนักท่องเที่ยวได้รู้จักกับวัตถุดิบการปรุงอาหาร เครื่องเทศและสมุนไพรไทย ทำให้รูปแบบการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นมีคุณค่าและสามารถปรับปรุงรูปแบบกิจกรรมให้มีมูลค่าเพิ่มขึ้นโดยยังทำให้นักท่องเที่ยวเกิดประสบการณ์ใหม่และเป็นการท่องเที่ยวที่คุ้มค่าเงินมากกว่ามาเที่ยวชมพื้นที่เพียงอย่างเดียวอีกด้วย(ดังแสดงแผนภาพที่ 4.1)

แผนภาพที่ 4.1 แสดงกิจกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติปางควายบ้านห้วยน้ำราก

(4) **จัดทำศูนย์เวียงหนองล่องศึกษาบริเวณวัดป่าหมากหน่อ** ให้เป็นแหล่งจัดแสดง ข้อมูลจากงานวิจัย นิทรรศการตามฤดูกาล จัดทำพื้นที่อนุรักษ์พันธุ์กรรมสัตว์น้ำ แหล่งที่อยู่อาศัยและหา กินของนกน้ำ นกอพยพ รวมถึงการจัดทำจุดชมนก เป็นต้น

(5) **การพัฒนาพื้นที่ชุมชนบ้านแม่แก้วให้เป็นชุมชนแหล่งท่องเที่ยวและเป็นชุมชน ต้นแบบในการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำ** ประกอบด้วยการจัดทำแพให้บริการ นักท่องเที่ยว พื้นที่อนุรักษ์พันธุ์ปลา การจัดการทรัพยากรที่ดินโดยชุมชน

(6) **การดำเนินการด้านการตลาด** ประกอบด้วยการทำป้ายบอกทาง ป้ายแผนที่ข้อมูล แหล่งท่องเที่ยว การจัดทำฐานข้อมูลการท่องเที่ยวออนไลน์ รวมทั้งการเข้าถึงกลุ่มลูกค้าคุณภาพด้วย เทคโนโลยีสารสนเทศและเครือข่ายสังคมออนไลน์ เป็นต้น

นอกจากนี้จากแผนภาพที่ 4.2 ผู้แทนชุมชนที่เข้าร่วมวางแผนได้จัดแบ่งแนวทางการ พัฒนาออกเป็น 3 แนวทางดังนี้

ก) **กิจกรรมที่ชุมชนสามารถดำเนินการได้** เป็นการพัฒนาที่ประชาชนดำเนินการได้ ตามกำลังความสามารถ ได้แก่ การจัดทำพื้นที่อนุรักษ์หน้าวัดป่าหมากหน่อ พื้นที่สงวนพันธุ์ปลาบ้านแม่แก้ว การจัดทำแพชุมชนบ้านแม่แก้วและปางควายบ้านห้วยน้ำราก ตามลำดับ

ข) **กิจกรรมที่ต้องให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องช่วยดำเนินการ** กล่าวคือชุมชนสามารถ ดำเนินการได้บางส่วน แต่บางส่วนจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนหรือความช่วยเหลือจากหน่วยงานที่ เกี่ยวข้อง ซึ่งกิจกรรมส่วนใหญ่ของการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่อง โดยขอรับการ สนับสนุนงบประมาณ สำหรับจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ จากนั้นประชาชนในพื้นที่ต่าง ๆ ยินดีเป็นผู้ดำเนินการ พัฒนาตามที่ได้กำหนดไว้ ประกอบด้วย

- การจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติบ้านป่าสักหลวงหากได้รับงบประมาณ สนับสนุน ประชาชนในชุมชนมีทักษะและพร้อมดำเนินการจัดทำทางเดินไม้ไผ่เข้าไปยังพื้นที่ป่าอัน ปิง บ่อ น้ำร้อน และพร้อมช่วยกันปรับปรุงพื้นที่ที่พบเจดีย์เก่ากลางหนองน้ำให้สวยงามมากขึ้น

- ศูนย์ข้อมูลเวียงหนองล่องศึกษานั้นสถานที่วัดป่าหมากหน่อมีความพร้อมด้าน สถานที่ อาคารและอุปกรณ์ต่าง ๆ อยู่พอสมควรแล้ว ประชาชนในพื้นที่มีความประสงค์ขอรับการ สนับสนุนทั้งรูปแบบงบประมาณ หรือค่ายอาสาพัฒนาที่จะเข้ามาร่วมดำเนินการปรับปรุงภูมิทัศน์ อาคาร สถานที่ให้เป็นพื้นที่จัดแสดงนิทรรศการซึ่งเป็นนิทรรศการตามฤดูกาล ผลการวิจัย และข้อมูลที่เกี่ยวข้อง กับ วิถีชีวิตของประชาชนในการประกอบอาชีพจับสัตว์น้ำและหาของป่า ที่เรียกว่า “คนเมืองหนอง” รวมถึงการจัดทำจุดชมนกที่เหมาะสมไม่กระทบต่อการอยู่อาศัยและหากินของนก เป็นต้น

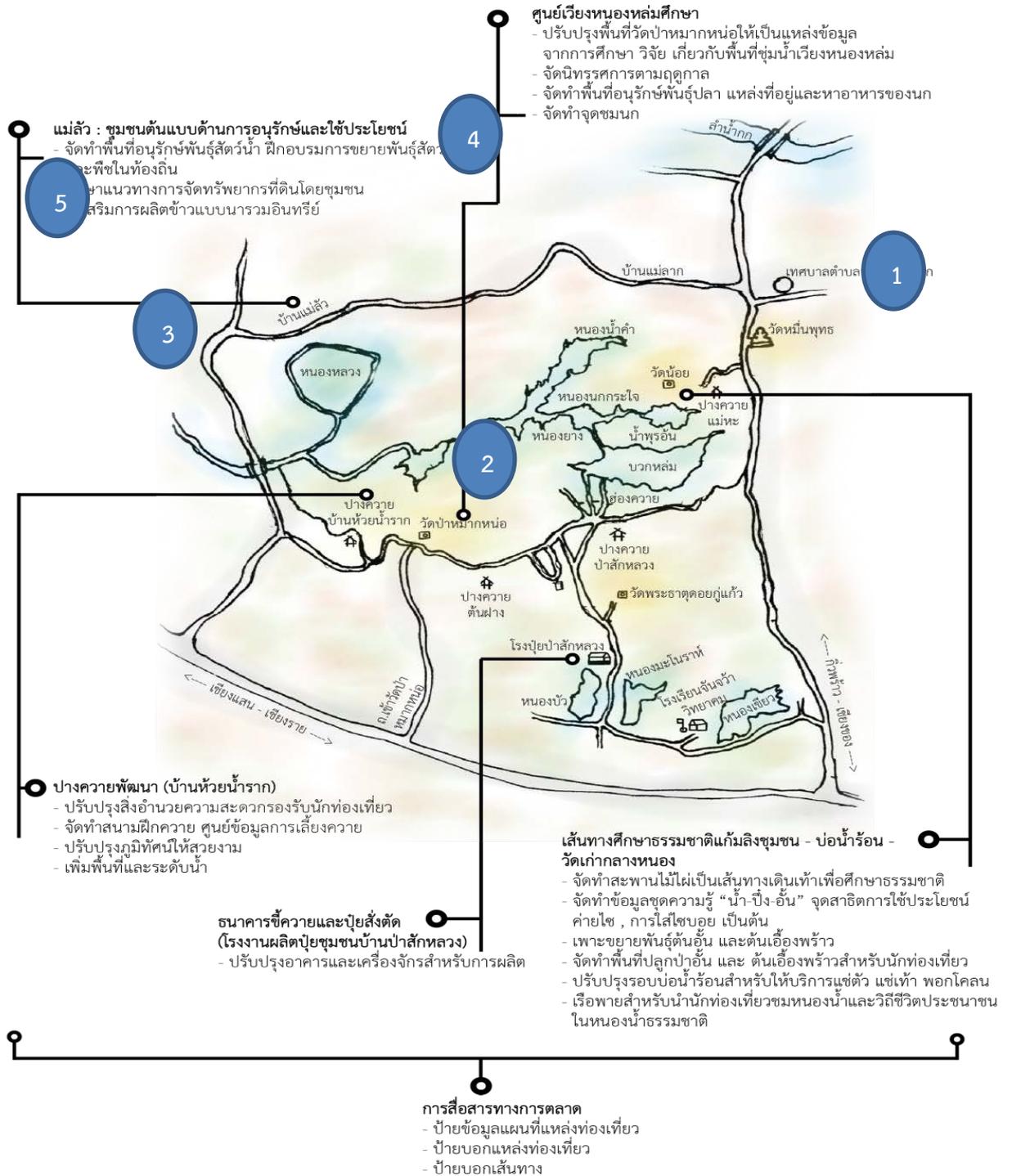
- ธนาคารชี้ควายของกลุ่มอาชีพผู้เลี้ยงควายนั้น มีความประสงค์ขอรับการ สนับสนุนเครื่องจักร หรือการซ่อมแซมเครื่องจักรสำหรับการผลิตปุ๋ยที่ชำรุดเสียหาย ส่วนการปรับพื้นที่ และการดำเนินการหลังจากได้รับการสนับสนุนแล้วประชาชนยินดีร่วมกลุ่มผลิตร่วมกันต่อไป

- ปางควายพัฒนาบ้านห้วยน้ำราก มีแนวทางการพัฒนาโดยเน้นปรับปรุงภูมิ ทัศน์ให้มีความสะอาดสวยงาม มีน้ำสะอาด และห้องน้ำสะอาดรองรับนักท่องเที่ยว โดยมีแนวคิดใช้ จักรยานปั่นน้ำจากบ่อน้ำไว้ให้นักท่องเที่ยวปั่นเพื่อสูบน้ำใช้ รวมถึงการจัดทำสนามฝึกควายผลักดันให้เกิด โรงเรียนฝึกควาย รวมถึงบ้านพักรองรับนักท่องเที่ยว

- ชุมชนบ้านแม่แก้ว เป็นพื้นที่ที่มีการขับเคลื่อนงานโดยชุมชนทั้งการจัดทำพื้นที่ สงวนพันธุ์สัตว์น้ำ และจัดทำแพให้บริการแก่นักท่องเที่ยว สำหรับแนวทางที่จะขอรับการสนับสนุน งบประมาณและร่วมดำเนินการคือการขยายผลการเพาะขยายพันธุ์สัตว์น้ำ การปรับปรุงเพิ่มจำนวนแพ

การผลิตข้าวอินทรีย์ เพื่อให้ชุมชนบ้านแม่แล้วมีความมั่นคงทางอาหารและเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ให้บริการอาหารท้องถิ่น เช่น ปลา กุ้ง โดยจัดบริการบนแพให้แก่นักท่องเที่ยวต่อไป

แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่อง

แผนภาพที่ 4.2 แสดงแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่อง

ค) กิจกรรมที่ต้องให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องช่วยดำเนินการ กล่าวคือ ชุมชนไม่สามารถดำเนินการได้เองทั้งหมด จำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยในการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่องนั้น จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาดำเนินการจัดการพื้นที่เพื่อการใช้ประโยชน์ (Zoning) ให้เกิดความอย่างยั่งยืน การกำหนดมาตรการ กติกา รวมถึงการใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ชุ่มน้ำ ซึ่งการวิจัยในครั้งนี้ที่มิวิจัยได้ประสานอย่างใกล้ชิดกับคณะทำงานพื้นที่ชุ่มน้ำ สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ (สผ.) ที่เข้ามาร่วมรับทราบสถานการณ์ เสนอแนวคิด และผลักดันการกำหนดให้พื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่องเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญในระดับนานาชาติ และเป็นพื้นที่พิเศษเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ในการดำเนินการด้านการตลาดยังจำเป็นต้องมีหน่วยงาน และผู้ประกอบการเข้ามาช่วยดำเนินการด้วย

4.1.2 กลไกการขับเคลื่อนกิจกรรมการท่องเที่ยวและการบริหารทรัพยากรการท่องเที่ยวสู่การปฏิบัติ

จากประเด็นการขับเคลื่อนแผนปฏิบัติการจะเห็นได้ว่าการดำเนินการส่วนใหญ่ชุมชนต้องร่วมกับหน่วยงานหรือผู้อื่นในการดำเนิน โดยแนวทางการแก้ไขในประเด็นนี้ผู้แทนจากภาคส่วนที่เกี่ยวข้องต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว ที่เข้าร่วมในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ จึงรวมกลุ่มกันยื่นจดทะเบียนเป็นองค์กรชุมชนเพื่อสาธารณประโยชน์โดยใช้ชื่อว่า “สมาคม Wetland USEs” ซึ่งมีสมาชิกก่อตั้งประกอบด้วยผู้แทนกลุ่มอาชีพเลี้ยงควาย กลุ่มประมงพื้นบ้าน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเกษตรกรและมี ดร.ชฎาพัศฐ์ สุขกาย อาจารย์ประจำสำนักวิชาการท่องเที่ยวมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงรายร่วมเป็นคณะกรรมการบริหารสมาคม โดยสมาคมทำหน้าที่เป็นกลไกการประสานงานหลัก

โดยในการวิจัยในครั้งนี้คณะกรรมการของสมาคมได้ร่วมกับทีมวิจัยผลักดันให้เกิดการนำผลการวางแผนสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวและการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ไปใช้ประโยชน์โดยได้ดำเนินการออกแบบภูมิทัศน์ในแหล่งท่องเที่ยว อาคารและสิ่งปลูกสร้างที่กลมกลืนกับสภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนประสานความร่วมมือกับอำเภอแม่จันและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการกำหนดทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวร่วมกันระหว่างสมาคมฯซึ่งเป็นองค์กรที่เป็นผู้แทนประชาชนในชุมชนรอบพื้นที่ชุ่มน้ำ กับหน่วยงานภาครัฐได้แก่สำนักงานนโยบายและแผนฯ (สผ.) สถานีพัฒนาที่ดินจังหวัดเชียงราย อำเภอแม่จัน นักวิชาการจากสถาบันการศึกษา ตลอดจนองค์กรพัฒนาเอกชนเช่น องค์กรระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ (IUCN) มูลนิธิพื้นที่ชุ่มน้ำไทย และมูลนิธิกระจกเงา เป็นต้นโดยมีประเด็นการออกแบบพื้นที่เพิ่มเติมและแผนปฏิบัติการและผู้รับผิดชอบ(ดังแผนภาพที่ 4.3)

ตารางที่ 4.1 แสดงแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่องและหน่วยงานสนับสนุน

ลำดับ	ชื่อแผนงานพัฒนา/แนวทางการพัฒนา	ระยะเวลา ดำเนินการ	งบประมาณ (บาท)	ผู้รับผิดชอบ ติดตามประสาน	หน่วยงาน/องค์กรสนับสนุน (การใช้ประโยชน์จากการ วิจัย)
1	<p>ปางควายพัฒนา (บ้านห้วยน้ำราก)</p> <ul style="list-style-type: none"> - ปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกรองรับนักท่องเที่ยวได้แก่ห้องน้ำ น้ำอุปโภค บริโภค บ้านพัก ลานกิจกรรม ลานกางเต็นท์ เป็นต้น - ปรับภูมิทัศน์ให้สวยงาม เช่น การปลูกบัวแดง ดอกเอื้องพร้าว จัดทำพื้นที่สำหรับการถ่ายภาพ - เพิ่มพื้นที่และระดับน้ำ พื้นฟูพื้นที่เป็นแหล่งอาหารควาย (จัดระบบหญ้าอาหารควายทั้ง 4 ปาง) - จัดทำสนามฝึกควาย ศูนย์ข้อมูลการเลี้ยงควายและ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการฝึกควายแบบครบวงจร 	1 ปี (เปิดตัวบางส่วน ในงานวันพื้นที่ ชุ่มน้ำโลก 2 ก.พ.58)	600,000	นายดุสิต นายผัด นายบุญหลง และ นายเป็ง (ปางควาย บ้าน ห้วยน้ำราก)	<ul style="list-style-type: none"> - มูลนิธิกระจกเงาจัดโครงการ “อาสาสร้างห้องน้ำ สาธารณประโยชน์ปางควายบ้านห้วยน้ำราก” - นายอำเภอ แม่จันผลักดันงบประมาณการก่อสร้างร่วมกับเทศบาลตำบล จันจว้า รวมทั้งมอบหมายให้สมาคมฯ ร่วมกับปางควายฯ ออกแบบภูมิทัศน์และรูปแบบอาคารสิ่งปลูกสร้างที่เหมาะสมกับพื้นที่ เสนอให้นายอำเภอแม่จันใช้ประกอบการขอรับงบประมาณสนับสนุน
2	<p>ธนาคารขี้ควายและปุ๋ยสั่งตัด (โรงงานผลิตปุ๋ยชุมชนบ้านป่าสักหลวง)</p> <ul style="list-style-type: none"> - ปรับปรุงอาคารและเครื่องจักรสำหรับการผลิต (- ระดมทุนเป็นงบประมาณดำเนินการ) 	800,000 (อ.ชฎาภา ประสานจัดหาวิทยากร ถ่ายทอดการจัดทำแผนธุรกิจก่อน ดำเนินการ)		นายดุสิตและ กลุ่ม ปางควายสามัคคี	<ul style="list-style-type: none"> - พัฒนาที่ดินจังหวัดเชียงราย จัดงบประมาณเป็นกองทุนฟื้นฟูปุ๋ยในรูปแบบ Seed Money สำหรับดำเนินการผลิตปุ๋ย -สำนักวิชาการวัดกรรมสังคม มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวงสนับสนุนองค์ความรู้ “กิจการเพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อม” (อยู่ระหว่างพัฒนาหลักการเพื่อระดมทุนสนับสนุนการดำเนินการ)
3	<p>เส้นทางศึกษาธรรมชาติแก้มลิงชุมชน-บ่อน้ำร้อน-วัดเก่ากลางหนอง</p> <ul style="list-style-type: none"> - จัดทำสะพานไม้ไผ่ เป็นเส้นทางเดินเท้าศึกษาธรรมชาติเชื่อมไปยังบ่อน้ำร้อน และวัดเก่ากลางหนอง พร้อมทั้งจัดทำป้ายให้ข้อมูลชุดความรู้ “น้ำ-ป่า-อัน” จุดสาธิตการใช้ประโยชน์ เช่น ค่ายไซ การใส่ไซบอย เป็นต้น - เพาะขยายพันธุ์ต้นอัน และต้นเอื้องพร้าว - จัดทำพื้นที่ปลูกป่าอัน และต้นเอื้องพร้าวสำหรับประชาชนและนักท่องเที่ยว - ปรับปรุงพื้นที่รอบบ่อน้ำร้อนสำหรับให้บริการแช่ตัว แช่เท้า พอกโคลนแก่นักท่องเที่ยว (อ.ชฎาภา ประสานเรื่องการตรวจคุณภาพของน้ำร้อนและโคลนก่อนดำเนินการ) - เรือพายสำหรับนำนักท่องเที่ยวชมหนองน้ำและวิถีชีวิตประชาชน 	3 เดือน	400,000	นายไกรทอง รินตา และกลุ่มอาชีพจับ สัตว์น้ำบ้านป่า สักหลวง	<ul style="list-style-type: none"> - นายอำเภอแม่จัน จัดทำงบประมาณสนับสนุนและประสานให้องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นดำเนินการร่วมกัน (อยู่ระหว่างการลงพื้นที่และประสานให้เทศบาลตำบลจันจว้าและตำบลท่าข้าวเปลือกดำเนินการร่วมกัน)

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อแผนงานพัฒนา/แนวทางการพัฒนา	ระยะเวลา ดำเนินการ	งบดำเนินการ โดยประมาณ (บาท)	ผู้รับผิดชอบ ติดตามประสาน	หน่วยงาน/องค์กรสนับสนุน (การใช้ประโยชน์จากการ วิจัย)
4	ศูนย์วิจัยหนองห่อมศึกษา - ปรับปรุงพื้นที่วัดป่าหมากหน่อ ให้เป็น แหล่งข้อมูลจากการศึกษา วิจัย เกี่ยวกับ พื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองห่อม - จัดนิทรรศการตามฤดูกาล - จัดทำพื้นที่อนุรักษ์พันธุ์ปลา แหล่งที่อยู่ และหาอาหารของนก - จัดทำจุดชมนก (บริเวณเข้าวัดป่าหมาก หน่อ)	1 ปี	500,000	นางสาว เกศราภรณ์ คำดี และทีมงาน อาสาสมัคร	- สอดคล้องกับนโยบายของ นายอำเภอแม่จัน ในการ ดำเนินการพัฒนาให้เป็น พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นและศูนย์ ประวัติศาสตร์ตามพงศาวดาร โยนกนครนาคพันธุ์ โดยอยู่ ระหว่างการขอรับงบประมาณ ก่อสร้าง ทั้งนี้สมาคมฯได้รับ มอบให้ออกแบบภูมิทัศน์ให้ อาคารและสิ่งปลูกสร้าง เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมใน พื้นที่
5	แม่ลาว: ชุมชนต้นแบบด้านการอนุรักษ์ และใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำอย่าง ยั่งยืน - จัดทำพื้นที่อนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ผักอบรม การขยายพันธุ์สัตว์น้ำ และพืชในท้องถิ่น - ศึกษาแนวทางการจัดการทรัพยากรที่ดิน โดยชุมชน - ส่งเสริมการผลิตข้าวแบบนารวมอินทรีย์		400,000	นาย ส วิง จันทาพูน (ผอ.บ. แม่ลาว)	นายอำเภอแม่จันผลักดันให้ เทศบาลตำบลท่าข้าวเปลือก และกรมประมงสนับสนุนการ เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ และดำเนิน กาปล่อยพันธุ์ปลาและกุ้งใน พื้นที่หนองหลวงชุมชนบ้าน แม่ลาว รวมทั้งอยู่ระหว่างการ วางแผนการทำงานอินทรีย์ ภายใต้ความร่วมมือระหว่าง อำเภอแม่จัน พัฒนาที่ดิน จังหวัดเชียงราย
6.	การสื่อสารทางการตลาด - ป้ายข้อมูลแผนที่แหล่งท่องเที่ยว - ป้ายบอกเส้นทาง - ป้ายบอกแหล่งท่องเที่ยว		300,000	สมาคม Wetland USEs	(ผลักดันเข้าเป็นแผนงานของ สภาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว จังหวัดเชียงราย)
รวมงบประมาณโดยประมาณทั้งสิ้น			3,000,000		
หมายเหตุ: กิจกรรมตามแผนงานทั้งหมดเป็นแผนงานขับเคลื่อนการพัฒนาของอำเภอแม่จัน และใช้ผลการวิจัยเสนอให้เป็นส่วนหนึ่งของแผนงาน โครงการของ (1) ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืน โดยสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขับเคลื่อนให้ ประกาศเป็นนโยบายของจังหวัดเชียงรายและขยายผลสู่พื้นที่ชุ่มน้ำอื่น ๆ (2) โครงการสร้างขีดความสามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงทางสภาพ ภูมิอากาศในพื้นที่ชุ่มน้ำ รับผิดชอบโดยองค์การระหว่างเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ (International Union for Conservation of Nature: IUCN) โดย กำหนดขอบเขตพื้นที่ดำเนินการทั้งในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองห่อมและพื้นที่ลุ่มน้ำโดยรอบโดยมีเป้าหมายเป็นการจัดการเขตพื้นที่และการใช้ประโยชน์ อย่างเหมาะสมภายใต้กรอบแนวคิด Landscape Approach และ (3) เป็นส่วนหนึ่งของแผนข้อมูลพื้นฐานประกอบการนำเสนอให้องค์การบริหารการ พัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) (อพท.) ประกาศให้พื้นที่อำเภอเชียงแสนและพื้นที่เชื่อมโยง (พื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนอง ห่อม) เป็นพื้นที่พิเศษเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้					

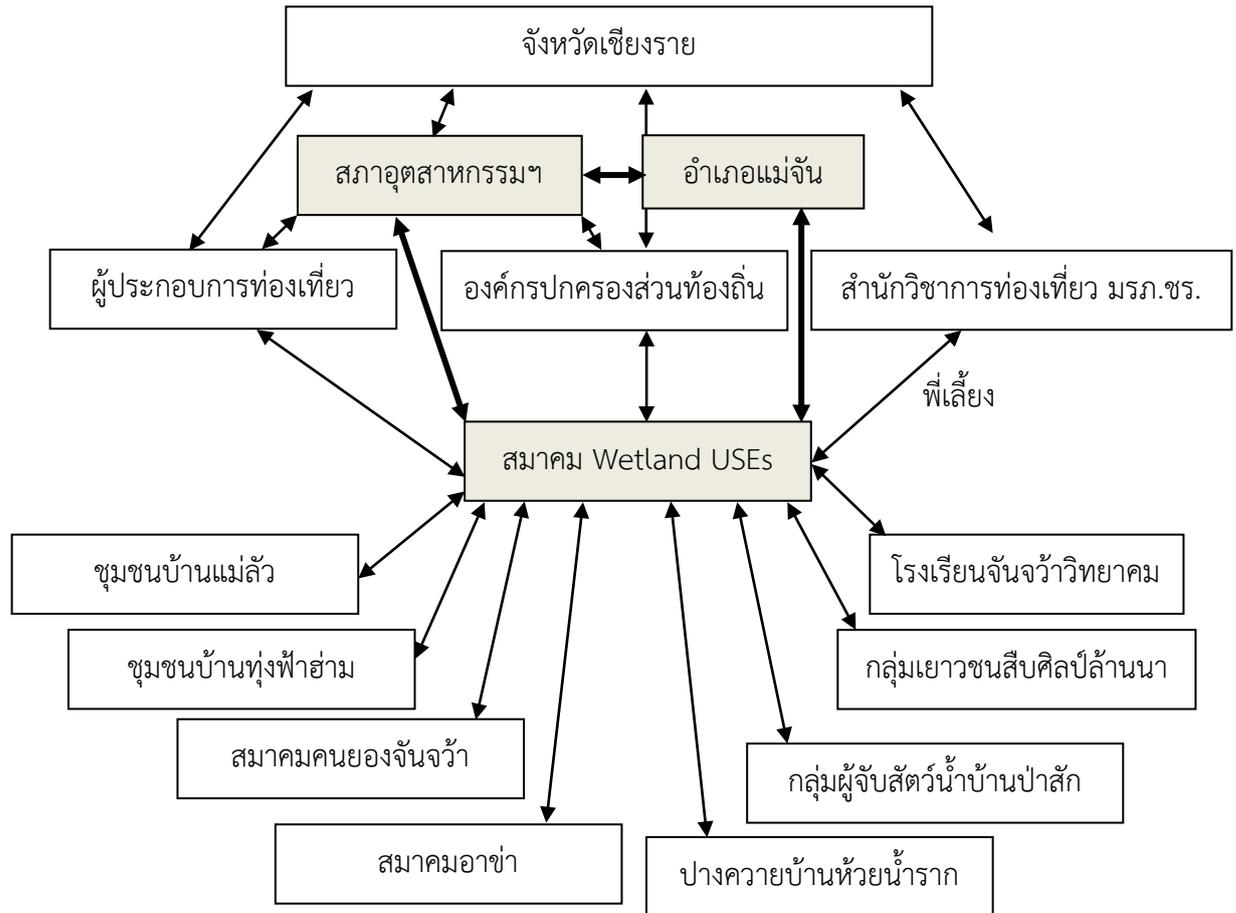
4.1.3 แนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองห่อม

สำหรับแนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองห่อมนั้นเป็นระยะเริ่มต้น
เนื่องจากก่อนเริ่มดำเนินการวิจัยในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองห่อมซึ่งเป็นพื้นที่ที่เอื้อต่อการเป็นแหล่งท่องเที่ยว
แต่ยังไม่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ชัดเจน การวิจัยในครั้งนี้จึงมุ่งให้ความสำคัญกับการวางแผนสร้าง

กิจกรรมการท่องเที่ยวโดยให้ความสำคัญกับการบริหารเจ้าบ้าน (Host Management) ให้เป็นผู้ควบคุมการท่องเที่ยวที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่อง ประกอบด้วย

1) **องค์กรชุมชนที่ทำหน้าที่บริหารการท่องเที่ยว** ประชาชนในชุมชนกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่อง ได้แก่ กลุ่มอาชีพจับสัตว์น้ำ กลุ่มอาชีพเลี้ยงควาย กลุ่มอาชีพทำนา และกลุ่มจัดการท่องเที่ยว ได้รวมตัวกันจัดตั้งองค์กรเพื่อสาธารณะประโยชน์ โดยจดทะเบียนเป็นสมาคมใช้ชื่อว่า **สมาคมเพื่อการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างชาญฉลาด (Wetland USEs Association)** (อยู่ระหว่างการยื่นจดทะเบียนกับอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย) เป็นองค์กรชุมชนทำหน้าที่หลักในการผลักดันการวางแผนการอนุรักษ์ พัฒนา และใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำประสานงานกับคณะทำงานพื้นที่ชุ่มน้ำสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ (สผ.) ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดเชียงราย คณะกรรมการพื้นที่ชุ่มน้ำจังหวัดเชียงราย สำนักงานส่วนจังหวัดเชียงราย องค์การระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ (IUCN) รวมทั้งการบริหารการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่อง โดยการขับเคลื่อนงานร่วมกับองค์กรชุมชน ได้แก่ สมาคมคนยอจันจว้า สมาคมอาข่า ผู้ประกอบการท่องเที่ยวอำเภอเชียงแสน เช่น บริษัทท่องเที่ยว R3C สวนแตงจาร์สีอร์ท เอือนสบายดี เป็นต้น พร้อมกับเป็นกลไกในการประสานงานกับสถาบันการศึกษาและหน่วยงานภาครัฐ ประกอบด้วย สำนักวิชาการท่องเที่ยวมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย สภาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดเชียงราย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจังหวัดเชียงราย สำนักงานโบราณคดีที่ 8 องค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงราย อำเภอแม่จัน อำเภอเชียงแสน โรงเรียนจันจว้าวิทยาคม รวมทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ทั้ง 3 แห่ง ได้แก่ เทศบาลตำบลจันจว้า เทศบาลตำบลท่าข้าวเปลือก และเทศบาลตำโพนก

กลยุทธ์ในการบริหารจัดการท่องเที่ยวคือการประสานความร่วมมือกับสภาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายเพื่อกำหนดนโยบายขับเคลื่อนการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่องจากระดับจังหวัดเชียงราย แล้วส่งการลงมายังหน่วยงานระดับอำเภอ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จากนั้นสมาคมฯ และสภาอุตสาหกรรมฯ ร่วมกันประสานงานทำความเข้าใจกับหน่วยงานในระดับอำเภอและท้องถิ่น สำหรับระดับพื้นที่นั้นสมาคมฯ จะเป็นกลไกกลางในการประสานอย่างใกล้ชิดกับกลุ่มจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ โดยมีสำนักวิชาการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงรายเป็นที่เลี้ยงหนุนเสริม (ดังแสดงในแผนภาพ ที่ 4.4)

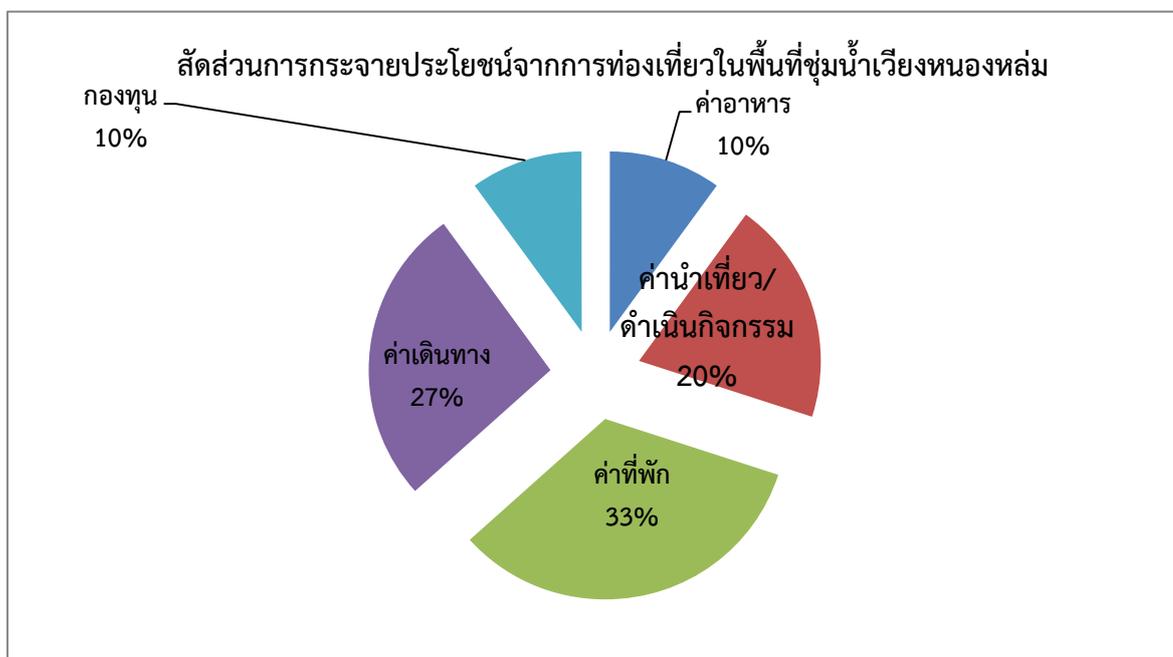

แผนภาพที่ 4.4 แสดงการบริหารการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม

2) การกระจายประโยชน์จากการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม จากกิจกรรมการลงพื้นที่ของกลุ่มผู้ประกอบการและนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเข้ามาท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องทำให้ประชาชนผู้แทนกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ร่วมกันกำหนดแนวทางการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและภูมิปัญญาในท้องถิ่น โดยเฉพาะการฝึกควายเพื่อใช้งานเพื่อเพิ่มมูลค่าทางการท่องเที่ยว การพัฒนาองค์ประกอบการท่องเที่ยว และประเด็นที่สำคัญคือการกำหนดสัดส่วนการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น โดยอยู่ระหว่างการพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวที่อาจมีการปรับราคาของรายการกิจกรรมการท่องเที่ยวตามความเหมาะสม แต่มีสัดส่วนการกระจายประโยชน์ให้กับประชาชนทั่วไปในรูปแบบสวัสดิการชุมชน การพัฒนาการท่องเที่ยว และการบำรุงฟื้นฟูทรัพยากรการท่องเที่ยวตามสัดส่วน(ดังแสดงตารางที่ 4.2)ดังนี้

ตารางที่ 4.2 แสดงสัดส่วนการกระจายประโยชน์จากการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม

กิจกรรม	กลุ่มผู้รับผิตชอบ/ผู้ได้รับประโยชน์	สัดส่วน/ร้อยละ
ค่าอาหารและเครื่องดื่ม	กลุ่มแม่บ้านในแหล่งท่องเที่ยว (ปางควาย/ในชุมชน)	10
การนำเที่ยว/เป็นผู้นำในหาคำดำเนิน กิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น นำชมเส้นทาง ศึกษาธรรมชาติ กิจกรรมการหาปลา การ ชมนก การเลี้ยงควาย การแสดงของกลุ่ม เยาวชน เป็นต้น	กลุ่มอาชีพที่ใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำ เวียงหนองหล่มในแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มเลี้ยงควาย กลุ่มประมง กลุ่ม เกษตรกรรม กลุ่มเยาวชน/ผู้สูงอายุ เป็นต้น	20
ค่าบริการเดินทางท่องเที่ยว (ปัจจุบันใช้ รถจี๊ป ในอนาคตกำหนดเส้นทางเที่ยวชม ด้วยการนั่งเกวียน)		27
ค่าบริการที่พัก (ในอนาคต)		33
กองทุนบำรุงแหล่งท่องเที่ยวและสวัสดิการ ชุมชน	สมาคมฯรับผิตชอบบริหารจัดการ กระจายประโยชน์ให้กับประชาชนทั่วไป และกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ในรูปแบบ สวัสดิการชุมชน	10
รวม		100

แผนภูมิที่ 4.1 แสดงสัดส่วนการกระจายประโยชน์จากการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม

3) แนวทางการบริหารพื้นที่

3.1) การผลักดันให้พื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มเป็นพื้นที่เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยว

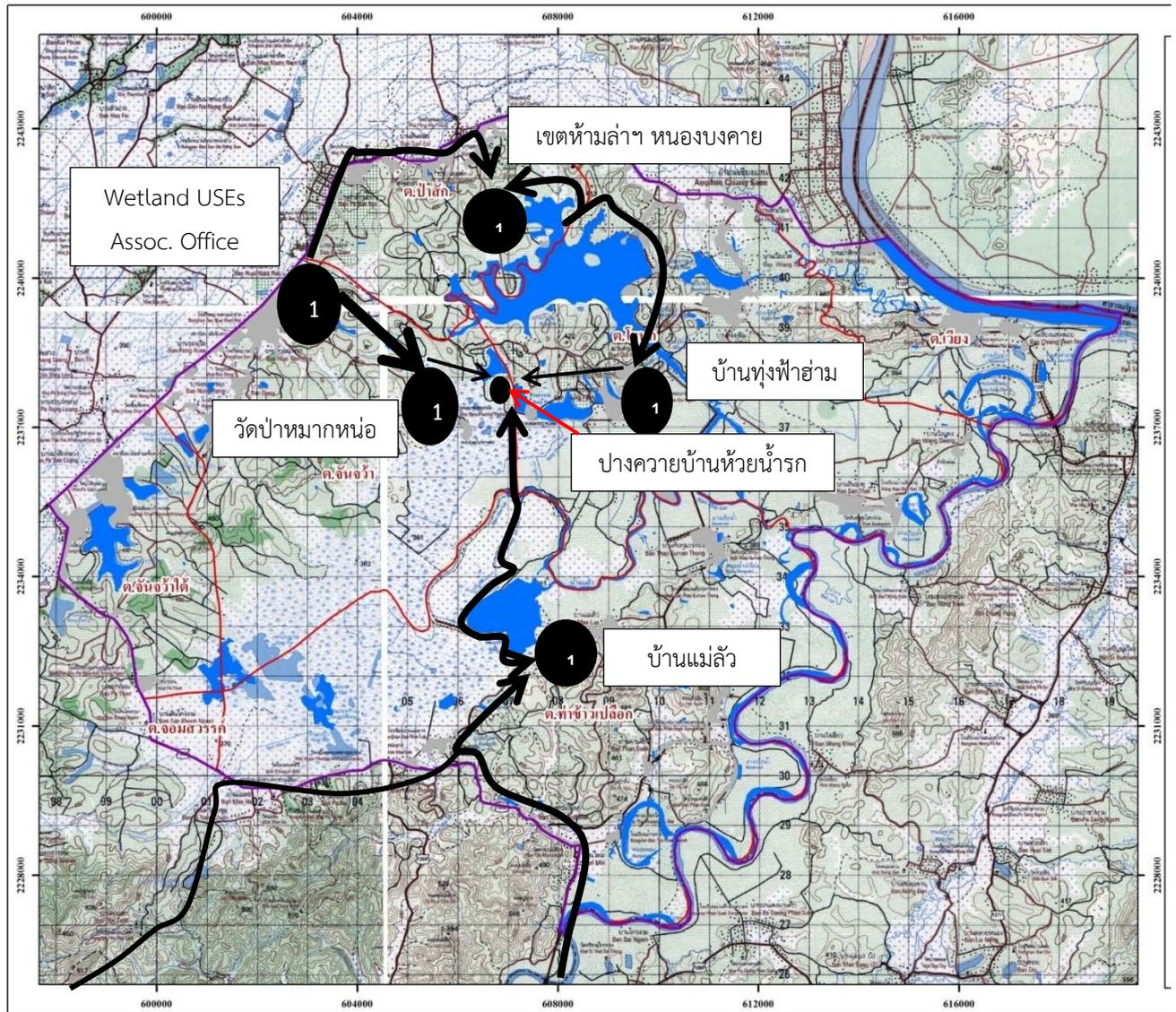
จากพระราชบัญญัติการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2551 ได้นิยามการบริหารการท่องเที่ยว ความว่า “การบริหารและพัฒนาการท่องเที่ยว” หมายความว่า การจัดสร้างและพัฒนาปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว การรักษาคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว การพัฒนาบริการท่องเที่ยว การพัฒนาบุคลากรการท่องเที่ยว การสร้างและเผยแพร่องค์ความรู้ทางการท่องเที่ยว การสร้างสินค้าทางการท่องเที่ยว การรักษาความปลอดภัยทางการท่องเที่ยว หรือการอื่นใดที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวหรืออุตสาหกรรมท่องเที่ยว ไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อมอันเป็นการสนับสนุนให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในขณะที่การบริหารการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม ควรนำความ ตามหมวด 3 แผนปฏิบัติการพัฒนาการท่องเที่ยว มาตรา 17 ความว่า เพื่อประโยชน์ในการรักษา พื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว หรือการบริหารและพัฒนาการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ คณะกรรมการ*อาจกำหนดให้เขตพื้นที่ใดเป็นเขตพัฒนาการท่องเที่ยวได้ โดยพิจารณาร่วมกับหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องและผู้ว่าราชการจังหวัดในเขตพื้นที่ ทั้งนี้ ให้มีการรับฟังความคิดเห็นและความต้องการของชุมชนในพื้นที่เพื่อประกอบการพิจารณาด้วย* โดยเขตพัฒนาการท่องเที่ยวที่จะกำหนดนั้นเป็นกลุ่มจังหวัด จังหวัด หรือพื้นที่เฉพาะก็ได้โดยให้ออกเป็นกฎกระทรวงระบุชื่อของเขตพัฒนาการท่องเที่ยว และในกรณีจำเป็น ให้มีแผนที่สังเขปแสดงแนวเขตแนบท้ายกฎกระทรวงด้วย นอกจากนี้ในมาตรา 18 ระบุไว้ว่า เมื่อมีการออกกฎกระทรวงกำหนดเขตพัฒนาการท่องเที่ยวใดให้รัฐมนตรีแต่งตั้งคณะกรรมการประจำเขตดังกล่าวขึ้นคณะหนึ่งเรียกว่า *“คณะกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยว”* ประกอบด้วยผู้ว่าราชการจังหวัด ผู้แทนหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประธานหอการค้าจังหวัด ผู้แทนสภาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และผู้ทรงคุณวุฒิด้านการท่องเที่ยวจำนวนไม่เกินสามสิบคนในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกันเป็นกรรมการ โดยมีผู้แทนกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาเป็นกรรมการและเลขานุการ

3.2) การจัดการพื้นที่เพื่อการใช้ประโยชน์

การแบ่งเขตการใช้ประโยชน์พื้นที่ มีเหตุผลมาจากทรัพยากรในแต่ละพื้นที่จะมีคุณสมบัติหรือคุณค่าที่แตกต่างกัน มีความคงทนหรือความไวต่อการถูกระทบที่แตกต่างกัน มีความจำเป็นในการใช้สอย การสงวนรักษาและการอนุรักษ์ที่แตกต่างกัน การแบ่งเขตการใช้ที่ดินจึงเป็นกรอบในการกำกับการใช้ประโยชน์ การติดตามแก้ไขตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไขในอนาคต

ทั้งนี้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศเป็นสิ่งที่สำคัญ ดังนั้นการกำหนดการแบ่งเขตการใช้ประโยชน์พื้นที่ขึ้นเพื่อทำให้เกิดภาพรวมของพื้นที่ทรัพยากรทั้งหมดก่อน เพื่อที่จะดำเนินการจัดการและพัฒนาในเขตการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างเป็นระบบ เพื่อให้สอดคล้องกับการจัดการทรัพยากรโดยรวมได้ โดยการแบ่งเขตการจัดการถือได้ว่าเป็นกลยุทธ์ในการจัดการทรัพยากรทั้งหมดในพื้นที่ โดยพิจารณาทั้งในด้านทรัพยากรและการใช้ประโยชน์ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะแบ่งพื้นที่ออกเป็นเขตต่างๆ ตามลักษณะของพื้นที่ คุณค่า ความสำคัญของทรัพยากรและเป้าหมายในการจัดการในแต่ละเขต เพื่อให้เกิดผลดีต่อการรักษาสุขภาพทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนการบริหารจัดการ การบริการนักท่องเที่ยวและการสื่อความหมาย จึงได้จำแนกเขตการจัดการออกเป็น 6 ประเภท จากการสรุปแผนการจัดการอุทยานแห่งชาติตรังเตาพ.ศ. 2533-2537 (สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อม, 2533 และผลการศึกษาเพื่อกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเล (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2541 อ้างถึงใน พงษ์ศักดิ์ วัฒนสินธุ์และคณะ ,โครงการศึกษาเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว

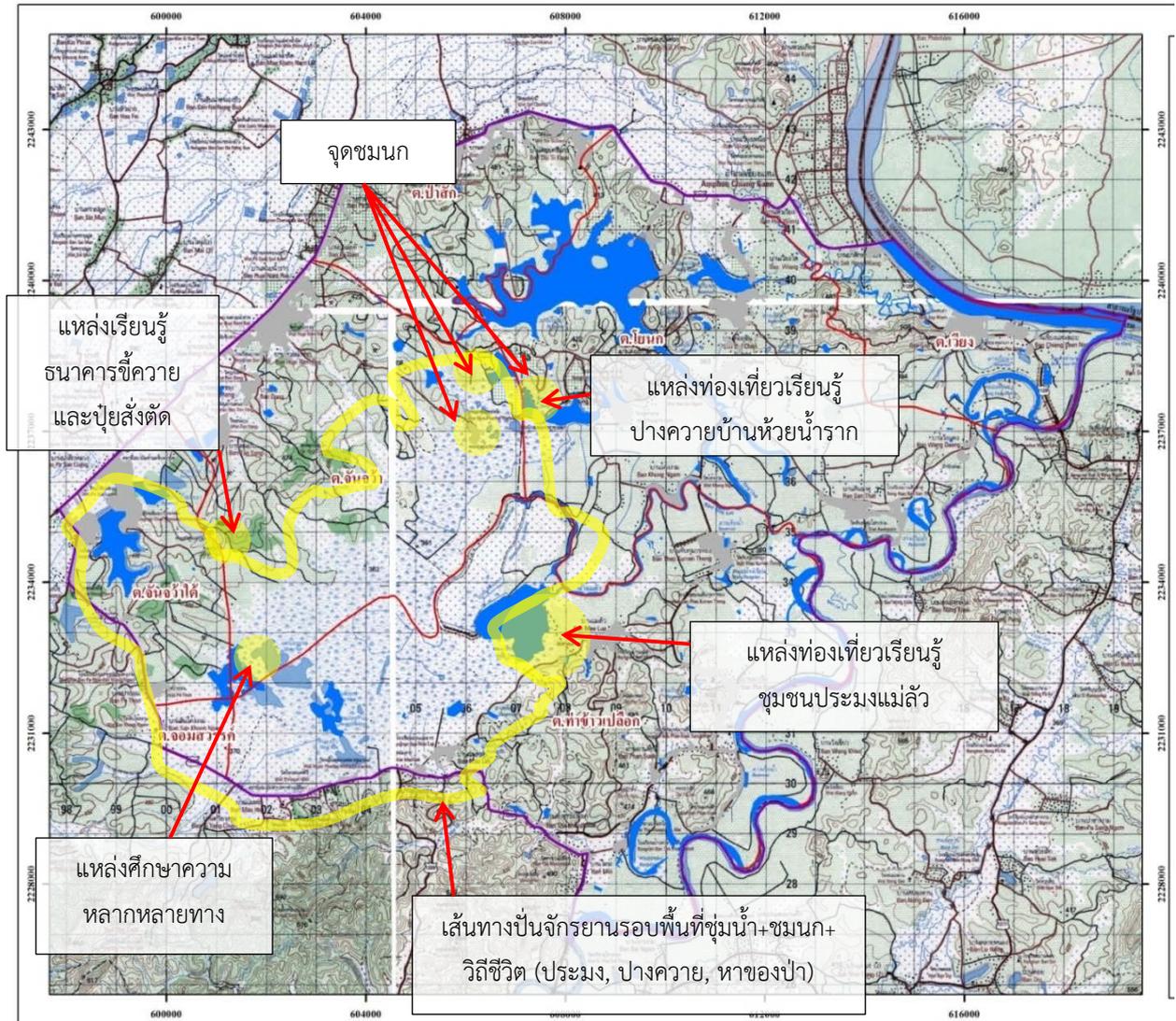
เชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติตรูเตา,ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ,2545) ดังนี้(1) เขตบริการ (Intensive use zone) (2) เขตการท่องเที่ยว ศึกษาหาความรู้และนันทนาการ (Outdoor recreation zone) (3) เขตอนุรักษ์พิเศษ (Special nature zone or special conservation zone) (4) เขตสงวนสภาพธรรมชาติ (Primitive zone) (5) เขตกิจกรรมพิเศษ (Special use zone)และ(6) เขตฟื้นฟูสภาพทางธรรมชาติ (Recovery zone)โดยมีรายละเอียดของแต่ละเขต ดังนี้

แผนภาพที่ 4.5 แสดงเขตบริการของพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม
ที่มา: ปรับปรุงจากแผนที่กรมพัฒนาที่ดิน,(2558)

1) เขตบริการ (Intensive use zone) เป็นเขตที่จัดไว้เพื่อรองรับการพัฒนาสิ่งก่อสร้างและสิ่งอำนวยความสะดวกทั้งสถานที่พัก และเพื่อบริการนักท่องเที่ยวทั้งประเภทไปเช้า เย็นกลับ หรือประเภทที่ค้างแรม โดยใช้พื้นที่ส่วนนี้เป็นศูนย์กลางของการบริการนักท่องเที่ยวและสามารถรองรับการขยายตัวที่จะมีขึ้นในอนาคต พื้นที่เขตบริการมักเป็นพื้นที่ที่สามารถเข้าถึงได้อย่างสะดวกและอยู่ใกล้กับแหล่งที่จะพัฒนา

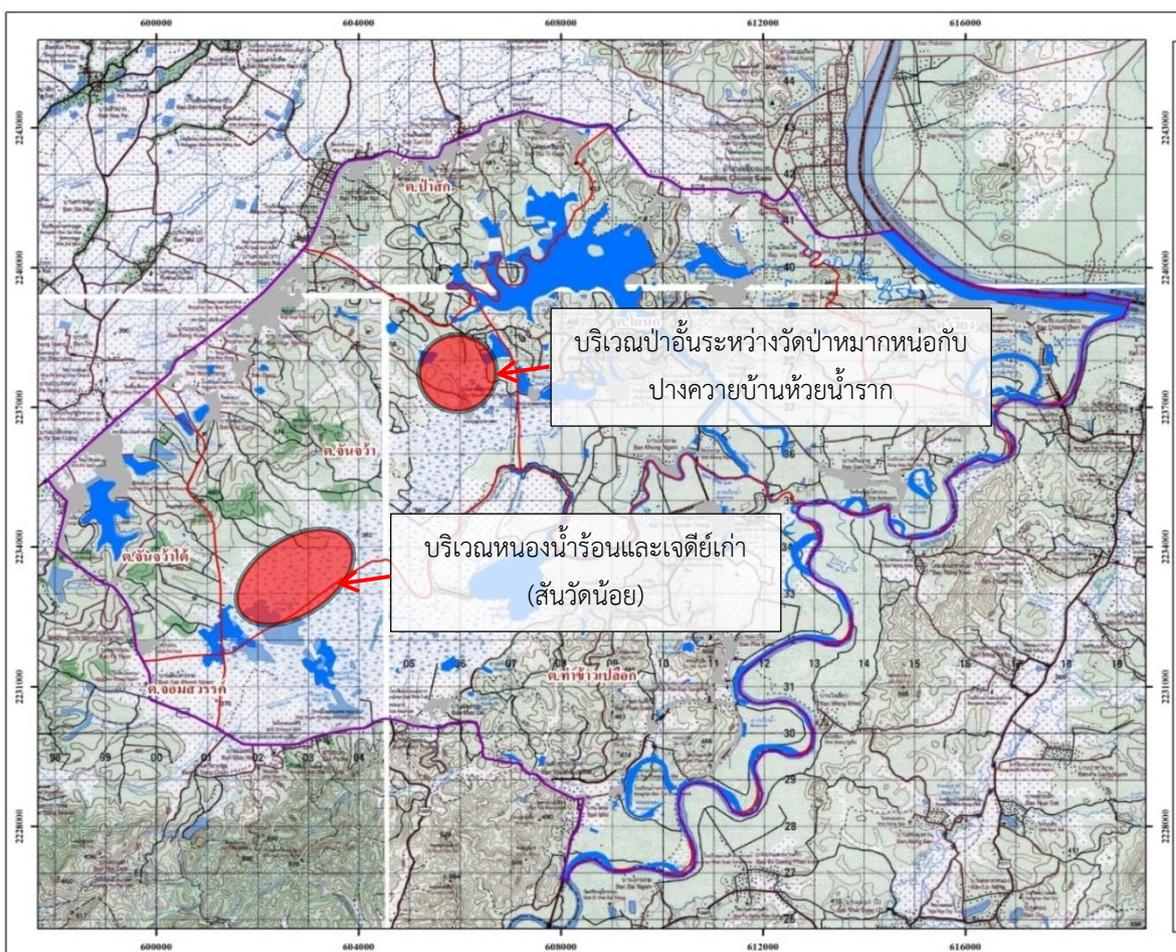
เป็นจุดท่องเที่ยว ซึ่งจะประกอบด้วยพื้นที่ในบริเวณพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่องในแหล่งต่าง ๆ ประกอบด้วย (1) ที่ทำการสมาคม (Wetland USEs Association) เป็นศูนย์ให้บริการข้อมูลข่าวสารการติดต่อสื่อสาร การให้บริการที่พักและอาหารแก่นักท่องเที่ยว เชื่อมโยง (2) เขตห้ามล่าสัตว์ป่าหนองบงคาย เป็นพื้นที่จุดจอตระกทั้งรถยนต์ส่วนตัวและกรณีรถโดยสาร (รถบัส) จากนั้นจึงให้บริการนำเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว (3) ชุมชนบ้านทุ่งฟ้าฮ่าม เป็นเขตให้บริการจุดจอตระกสำหรับนักท่องเที่ยวแบบไปเช้าเย็นกลับ (4) ปางควายบ้านห้วยน้ำราก (5) วัดป่าหมากหน่อ และชุมชนบ้านแม่แก้ว เป็นเขตพื้นที่สำหรับการเขตพื้นที่ให้บริการด้านการท่องเที่ยว ตามลำดับ

แผนภาพที่ 4.6 แสดงเขตการท่องเที่ยวศึกษาหาความรู้และนันทนาการพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่อง
ที่มา: ปรับปรุงจากแผนที่กรมพัฒนาที่ดิน,(2558)

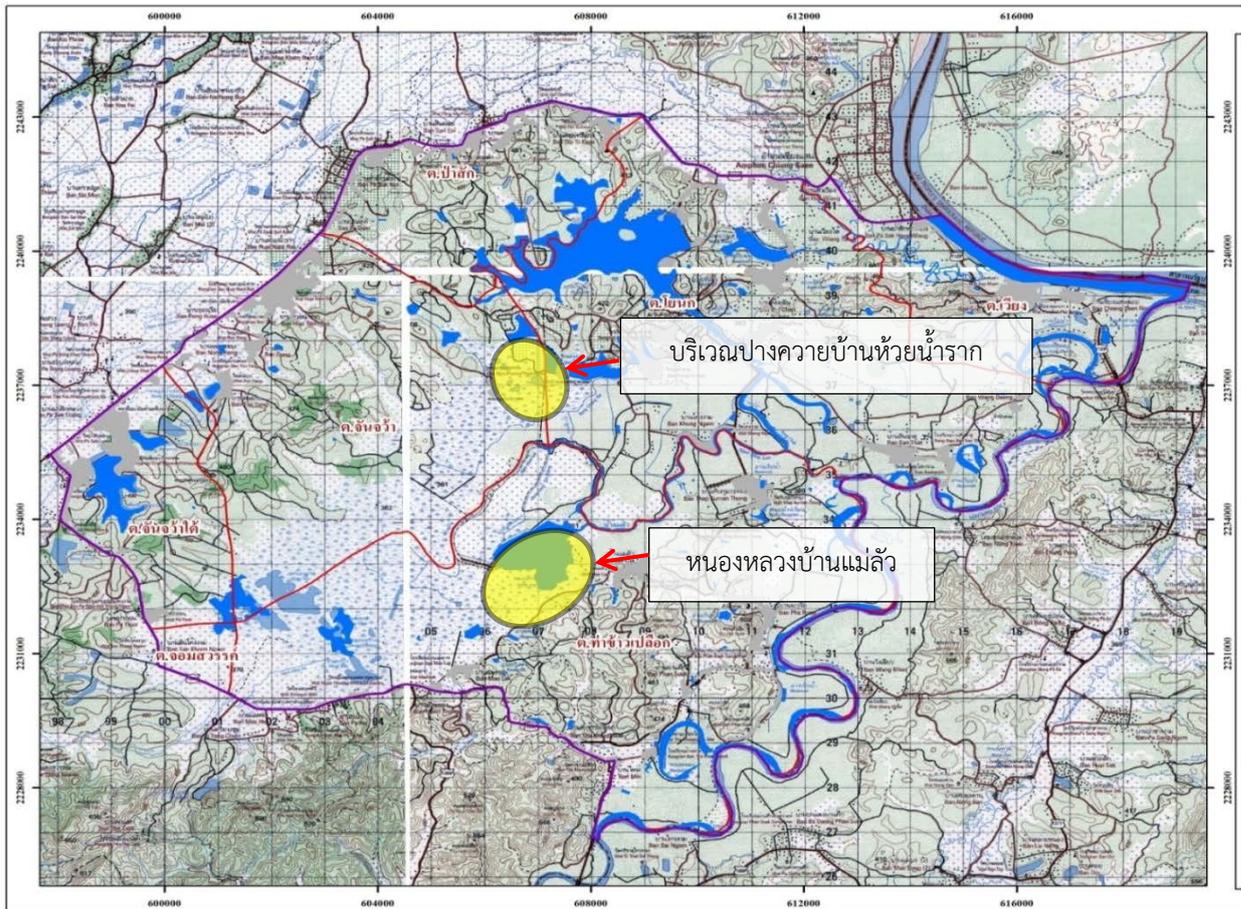
2) เขตการท่องเที่ยว ศึกษาหาความรู้และนันทนาการ (Outdoor recreation zone) เป็นเขตที่เปิดโอกาสให้ผู้มาเยือนได้ประกอบกิจกรรมต่างๆเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ ตลอดจนการศึกษาหาความรู้ทางธรรมชาติและประวัติศาสตร์ ในเขตนี้กำหนดให้มีเฉพาะสิ่งก่อสร้างสำหรับสื่อความหมาย

ธรรมชาติและประวัติศาสตร์ (Interpretative facilities) โดยพยายามไม่ให้เกิดการรวมตัวกันเพื่อรักษาความสงบและไม่ให้เกิดการเสียหายต่อสภาพธรรมชาติ รวมทั้งการเป็นพื้นที่กันชนป้องกันผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในเขตบริการและเป็นการกระจายความหนาแน่นของงานในพื้นที่เขตบริการ โดยให้กระจายตัวออกไปในช่วงเวลาที่มีนักท่องเที่ยวมาใช้บริการเป็นจำนวนมาก กิจกรรมที่ยอมให้มีในเขตนี้ได้แก่ กิจกรรมนันทนาการ กิจกรรมการสื่อความหมายทางธรรมชาติ เป็นต้นว่า การจัดทำโปรแกรมการสื่อความหมาย ทางเดินเท้าและสิ่งอำนวยความสะดวกที่ไม่ขัดต่อสภาพแวดล้อม แต่ทั้งนี้ยังมีข้อจำกัดบางประการในพื้นที่ซึ่งได้กำหนดไว้ให้เหมาะสม โดยกำหนดพื้นที่ให้เกิดขึ้นบริเวณโดยรอบพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม และมีกิจกรรมการท่องเที่ยวและศึกษาหาความรู้ประกอบด้วย ธนาคารชีควาย จุดชมนก ปางควายบ้านห้วยน้ำราก ชุมชนประมงบ้านแม่แก้ว และเส้นทางศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพบ้านป่าสักหลวง ตามลำดับ

แผนภาพที่ 4.7 แสดงเขตอนุรักษ์พิเศษพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม
ที่มา: ปรับปรุงจากแผนที่กรมพัฒนาที่ดิน,(2558)

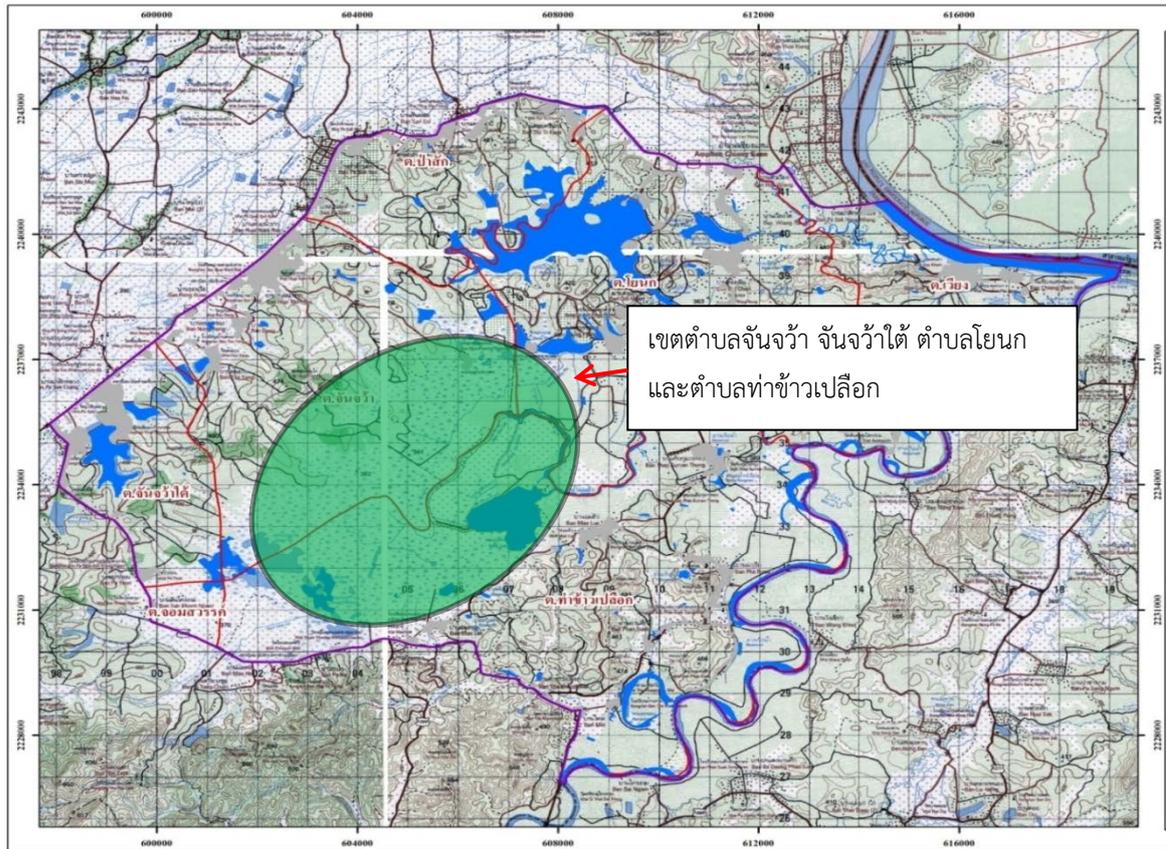
3) เขตอนุรักษ์พิเศษ (Special nature zone or special conservation zone) เป็นเขตที่มีความเป็นเอกลักษณ์และมีคุณค่าควรแก่การเก็บรักษาไว้เป็นอย่างยิ่ง ซึ่งได้แก่ พื้นที่ที่มีสภาพธรรมชาติระบบนิเวศที่มีความเปราะบาง มีคุณค่าพิเศษและหายาก หรือมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญ หากได้รับการกระทบกระเทือนจากกิจกรรมของมนุษย์ก็จะสูญเสียความสมดุลจนยากที่จะกลับคืนสู่สภาพเดิม

แผนภาพที่ 4.9 แสดงเขตกิจกรรมพิเศษพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม
ที่มา: ปรับปรุงจากแผนที่กรมพัฒนาที่ดิน,(2558)

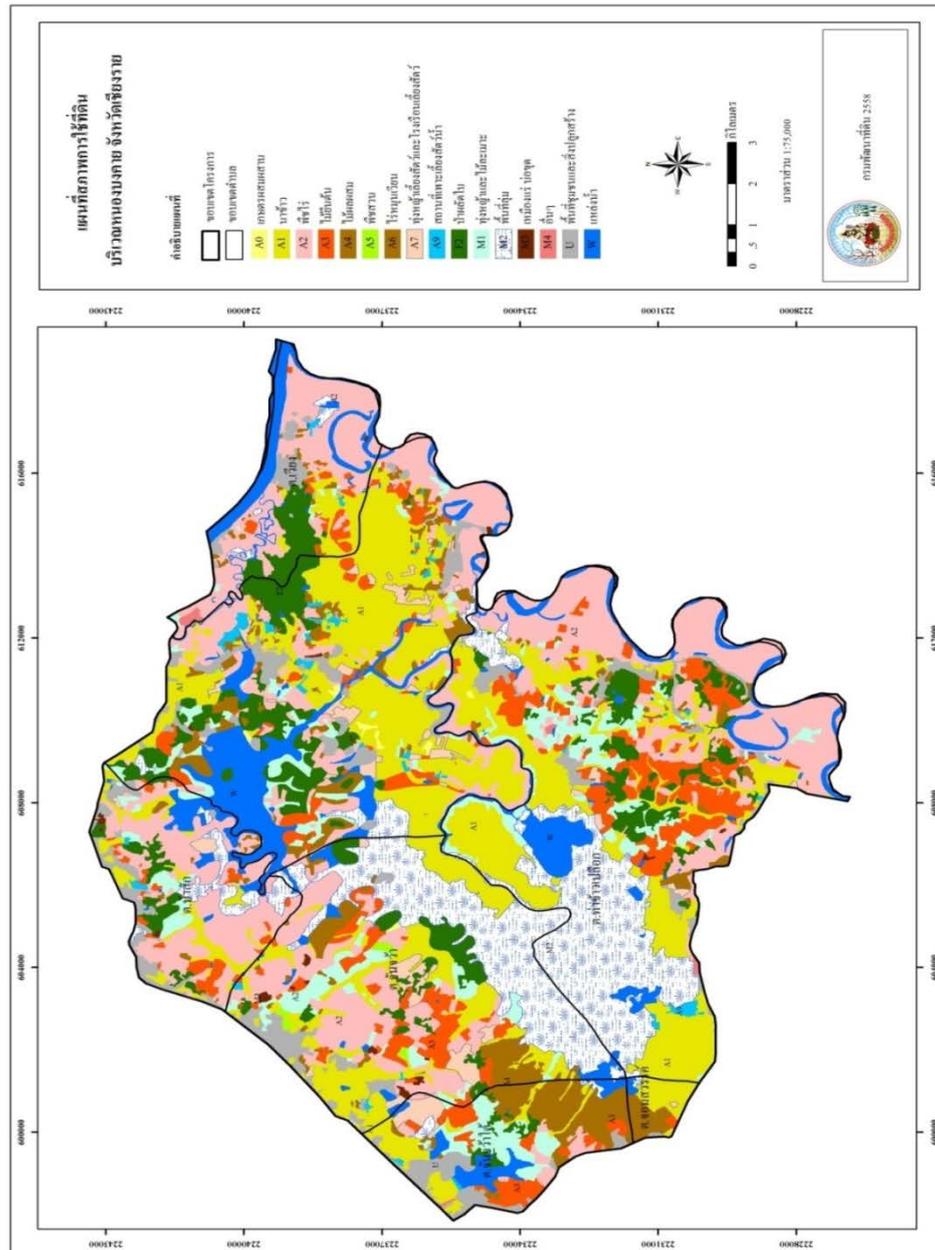
5) เขตกิจกรรมพิเศษ (Special use zone) เขตนี้ครอบคลุมพื้นที่ซึ่งมีกิจกรรมอื่นๆ โดยหน่วยงานเอกชนตามข้อตกลงพิเศษ หรือบริเวณหมู่บ้านของประชาชน โดยกิจกรรมเหล่านี้มีทั้งกิจกรรมที่มีความสอดคล้องและขัดต่อหลักการของการกำหนดพื้นที่ขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ที่จะทำให้กิจกรรมเหล่านั้นสอดคล้องกับการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่และป้องกันไม่ให้เกิดความเสียหาย โดยพื้นที่ที่ประชาชนกำหนดให้เป็นพื้นที่สำหรับการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวและกิจกรรมพิเศษคือ ปางควายบ้านห้วยน้ำราก และหนองหลวงชุมชนบ้านแม่ลัว

6) เขตฟื้นฟูสภาพธรรมชาติ (Recovery zone) เป็นพื้นที่สภาพพื้นที่ที่ถูกบุกรุกและทำลาย แต่ยังคงสภาพธรรมชาติไว้บางส่วน ทำให้มีความสามารถที่จะฟื้นฟูให้กลับสู่สภาพเดิมได้ โดยการปลูกป่าหรือการฟื้นฟูเองตามธรรมชาติ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เชื่อมต่อมาจากพื้นที่เขต (4) เขตสงวนสภาพธรรมชาติ (Primitive zone) ในเขตตำบลจันจว้าและจันจว้าใต้ เนื่องจากพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มส่วนใหญ่ถูกคุกคามจากกิจกรรมทางการเกษตรจำเป็นต้องได้รับการฟื้นฟู เช่นการปลูกป่าอื่น เพิ่มปริมาณบึงและรักษาระดับน้ำให้ขีดความสามารถในการฟื้นฟูตนเองทางธรรมชาติเพิ่มขึ้น

แผนภาพที่ 4.10 แสดงเขตพื้นที่พุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม
ที่มา: ปรับปรุงจากแผนที่กรมพัฒนาที่ดิน,(2558)

จากการจัดแบ่งพื้นที่ที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่าเขตพื้นที่สำหรับการให้บริการและจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวควรอยู่บริเวณโดยรอบของพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม ในขณะที่บริเวณพื้นที่ราบลุ่มและหนองน้ำธรรมชาติส่วนใหญ่ควรเป็นพื้นที่อนุรักษ์และพื้นที่พุ่มน้ำธรรมชาติ ซึ่งจากการหารือร่วมกับคุณธงชัย บุญเรือง (หัวหน้าสถานีพัฒนาที่ดินจังหวัดเชียงราย) และคุณธวัชชัย รัตนซ้อน (เจ้าหน้าที่อาวุโสองค์การระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ:IUCN) เมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม 2558 พบข้อสรุปที่ตรงกันคือการกำหนดให้พื้นที่ราบลุ่มและหนองน้ำธรรมชาติเป็นพื้นที่อนุรักษ์และพื้นที่พุ่มน้ำธรรมชาติ การดำเนินการท่องเที่ยวควรอยู่บริเวณโดยรอบ รบกวณระบบนิเวศน้อยที่สุด รวมทั้งสถานีพัฒนาที่ดินได้เสนอให้การใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นไปด้วยความเหมาะสมดังแสดงในภาพที่ 4.11

แผนที่ 4.11 สภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม
ที่มา: กรมพัฒนาที่ดิน,(2558)

4.2 ผลการศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวยอง ลื้อ อาข่า ชาวไทย อีสาน และชาวพื้นเมืองภาคเหนือ ในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม และจะมีแนวทางนำมา จัดการท่องเที่ยวรองรับการรวมกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนแบบยั่งยืน

4.2.1 ข้อค้นพบจากการวิจัย

จากการดำเนินการรวบรวมข้อมูลทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่โดยรอบพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ชาวยองอาศัยอยู่มากที่สุดโดยตั้งถิ่นฐานหนาแน่นในเขตตำบลจันจว้า

และตำบลจันจว้าใต้สูงถึง 21 ชุมชน รองลงมาเป็นชาวพื้นเมืองเชียงใหม่ที่กระจายอยู่โดยรอบเวียงหนองหล่มและพบหนาแน่นในชุมชนบ้านป่าสักหลวง ชาวอีสานพบมากในตำบลโยนก ในชุมชนบ้านทุ่งฟ้าอำม ชาวไทลื้อในชุมชนบ้านทับกุ่มารทอง และชาวอาข่าในชุมชนบ้านผาแตก โดยแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์นั้นยังมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ยังเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ดังนี้

1) กลุ่มชาติพันธุ์ชาวยอง

คนยอง หรือ “คนยอง” เป็นกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มใหญ่ที่สุดในที่ตั้งถิ่นฐานอยู่โดยรอบพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม เป็นกลุ่มชาวยองที่อพยพมาจากเมืองลำพูนที่ตั้งใจจะเดินทางกลับไปยังถิ่นฐานเดิมคือ “เมืองยอง” ในเขตรัฐฉานของสหภาพเมียนมาร์ แต่ตัดสินใจตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่โดยรอบพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม โดยมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ยังพบอยู่ในปัจจุบันที่ชัดเจนที่สุดคือด้านภาษาพูด ด้านอาหารที่มีลักษณะเด่นที่เน้นอาหารจากผักในแหล่งธรรมชาติและมีเครื่องปรุงไม่มากนัก อาหารที่เป็นที่รู้จักกันอย่าแพร่หลายทั่วไป ได้แก่ น้ำพริกน้ำผัก แกงผัก น้ำปู๋ (น้ำปู๋เคี้ยวจนแห้ง) และข้าวแคบ เป็นต้น ส่วนอัตลักษณ์ด้านเครื่องแต่งกายพบได้เฉพาะโอกาสสำคัญ เช่น งานบุญประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ รวมทั้งอัตลักษณ์ด้านที่อยู่อาศัยที่ยังมีบ้านเรือนแบบชาวยองเหลืออยู่เพียงหลังเดียวในปัจจุบัน

2) กลุ่มชาติพันธุ์ชาวพื้นเมืองเชียงใหม่

ชาวพื้นเมืองที่อพยพโยกย้ายถิ่นฐานมาจากเมืองเชียงใหม่(ในอดีต) ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มนั้น ส่วนใหญ่อยู่ในชุมชนบ้านป่าสักหลวง ตำบลจันจว้าใต้ โดยอพยพมาในยุคแรกเป็นกลุ่มชนชั้นปกครองของเจ้านายฝ่ายเหนือเพื่อเข้ามาปกครองกลุ่มชาวยองและประชาชนที่อาศัยอยู่ในเมืองเชียงแสน โดยมีเจ้าอินตะ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ เป็นพระยาราชาเดชดำรง เชื้อสายของเจ้าอินตะถูกสืบทอดต่อผ่านสกุลเชื้อเจ็ดตน โดยมีบุคคลสำคัญที่ประชาชนในท้องถิ่นรู้จักกันเป็นอย่างดีคือเจ้าน้อยเหมย ได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้ใหญ่บ้านและตั้งนามสกุลเป็น เชื้อเจ็ดตน ซึ่งยังคงมีการสืบสกุลมาจนถึงปัจจุบัน อัตลักษณ์ของชาวพื้นเมืองเชียงใหม่มีลักษณะไม่แตกต่างจากประชาชนชาวพื้นเมืองภาคเหนือโดยทั่วไป แต่อย่างไรก็ตามชาวพื้นเมืองเชียงใหม่ในชุมชนบ้านป่าสักหลวงที่ใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มในการจับปลา เลี้ยงควาย และหาของป่า ได้สร้างคำที่ใช้เรียกกลุ่มของตนเองว่า “คนเมืองหนอง” ขึ้น จนเป็นที่รู้จักและยอมรับกันโดยรอบพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม โดยมีอัตลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบวิถีชีวิตการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มในการประกอบอาชีพ เช่น การจับปลา จับกุ้ง เก็บผัก และเลี้ยงควาย เป็นต้น

3) กลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทลื้อ

กลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทลื้อ อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านทับกุ่มารทอง ตำบลท่าข้าวเปลือกเพียงแห่งเดียว โดยมีบรรพบุรุษเป็นชาวไทลื้อจากเมืองสิบสองปันนาเดินทางหนีภัยสงครามเข้ามาในประเทศไทยเมื่อประมาณปี 2516 ทั้งนี้อัตลักษณ์ที่พบในปัจจุบันชัดเจนที่สุดคือด้านภาษาพูด และด้านอาหารที่มีส่วนประกอบเด่นคือ ถั่วเน่า (ถั่วเหลืองนึ่งสุกแล้วหมัก) รวมทั้งยังมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นอีกอย่างคือการขับลื้อ สำหรับอัตลักษณ์ด้านอื่น ๆ มีความคล้ายคลึงกับกลุ่มชาวยอง (เป็นชาติพันธุ์เดียวกัน มีภาษาและการแต่งกายต่างกันเท่านั้น)

4) กลุ่มชาติพันธุ์ชาวอาข่า

ประชาชนชาวอาข่าที่อาศัยอยู่ในชุมชนผาแตกมีเชื้อสายเป็นชาวพม่าที่อพยพมาอยู่ที่ประเทศไทย ก่อนที่จะมาอยู่ที่บ้านผาแตก ในปี พ.ศ.2512 อัตลักษณ์ของชาวอาข่าปรับตัวไปตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเปลี่ยนความเชื่อในการนับถือศาสนา อัตลักษณ์ที่ยังคงปรากฏชัดเจนเกือบครบทุกด้าน

คือการแต่งกาย ภาษาพูดและอาหาร โดยอาหารถือได้ว่าโดดเด่นหรือดีที่สุดคือ ผักกาดตอง และยำผักกาด ส่วนบ้านเรือนเปลี่ยนแปลงไปตามสมัยนิยม ประเพณีวิถีชีวิตที่เป็นที่รู้จักมากที่สุดคือ การไล่ชิงช้า เป็นต้น

5) กลุ่มชาติพันธุ์ชาวอีสาน

ประชาชนชาวอีสานบ้านทุ่งฟ้าฮ่าม อพยพมาจากจังหวัดทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือในช่วงปี พ.ศ. 2506 – 2508 อัตลักษณ์สำคัญของประชาชนชาวอีสานชุมชนบ้านทุ่งฟ้าฮ่ามคือ ภาษา และอาหารอีสานซึ่งโดดเด่นเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง และงานประเพณีตามฮีต 12 ของชาวอีสาน ที่สำคัญคืองานบุญบั้งไฟเดือนหก เป็นต้น

สำหรับแนวทางการนำอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์มาใช้ในการจัดการท่องเที่ยวที่ได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามประชาชนจำนวน 400 คน ที่อาศัยโดยรอบพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่อง พบว่าผู้ตอบโดยส่วนใหญ่มีสถานภาพเป็นเพศชาย จำนวน 192 คน คิดเป็นร้อยละ 55.00 มีอายุ 31 – 40 ปี มีจำนวนมากที่สุด คือจำนวน 102 คน คิดเป็นจำนวนร้อยละ 25.50 การศึกษาระดับประถมศึกษาจำนวนมากที่สุดคือจำนวน 150 คน คิดเป็นร้อยละ 37.50 มีอาชีพเกษตรกรกรรม (ทำนา) มีจำนวนมากที่สุด คือ 200 คน คิดเป็นร้อยละ 50.00 และการใช้ประโยชน์ในการทำการประมง (จับสัตว์น้ำ) มีจำนวนมากที่สุดคือ 125 คน คิดเป็นร้อยละ 31.25

โดยมีความคิดเห็นต่ออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก โดยมีรายละเอียดของประเด็นที่ศึกษาดังนี้

1) ด้านปริณิชนลชุมชนประวัติศาสตร์ โดยภาพรวมของระดับความคิดเห็นมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.84 ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ทั้งในด้านความเก่าแก่ของชุมชน ความเก่าแก่ของสถาปัตยกรรม รวมทั้งภูมิทัศน์และสิ่งแวดล้อมของชุมชน

2) ด้านวัฒนธรรมชุมชน โดยภาพรวมของความคิดเห็น มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.57 ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ทั้งในด้านประเพณีวัฒนธรรมหรือความเชื่อของชุมชน รูปแบบการดำรงชีวิตและวิถีชุมชน และภาษาและอาหารท้องถิ่น

3) ด้านสิ่งสำคัญทางประวัติศาสตร์ของชุมชน โดยภาพรวมของระดับความคิดเห็นมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.69 ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ทั้งในด้านสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของชุมชน สถานที่สำคัญทางความเชื่อหรือศาสนา ศาลเจ้าพ่อหรือศาลบรรพชน และความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ตามลำดับ

4) ด้านความเป็นพลเมืองของชุมชน โดยภาพรวมของระดับความคิดเห็นมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.55 ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ทั้งในด้านผู้คนในชุมชน ผู้นำและผู้อาวุโสในชุมชน และระดับการมีส่วนร่วมและการตัดสินใจของคนในชุมชน

5) ด้านลักษณะทางสังคมของชุมชน โดยภาพรวมของระดับความคิดเห็นมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.70 ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ในทุกด้านคือ ความเป็นมิตรไมตรีที่ดีของชุมชน สังคมผู้นำ ผู้อาวุโสและผู้นำทางศาสนาในชุมชน ความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น, NGO ในชุมชน สังคมหนุ่ม-สาวในชุมชน และ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของชุมชน

6) ด้านความรู้สึกร่วมของชุมชน โดยภาพรวมของระดับความคิดเห็นมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.69 ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ทั้งในด้านมีความรักและหวงแหนมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมที่หลงเหลืออยู่ในชุมชน และการสร้างจิตสำนึกรักถิ่นเกิดให้กับลูกหลานในชุมชน

7) ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยภาพรวมของระดับความคิดเห็นมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.53 ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ทั้งในด้านให้ความร่วมมือกับภาครัฐและเอกชน ตลอดจนชุมชนในการ

รักษาอาคารสถาปัตยกรรมอันทรงคุณค่าไว้ การรักษาอาคารสถาปัตยกรรมที่หลงเหลืออยู่ในชุมชนไว้ให้นานที่สุด และการปรับปรุง ดูแลรักษาอาคารสถาปัตยกรรมให้สวยงามแข็งแรง ตามลำดับ

สำหรับความคิดเห็นที่มีต่อแนวทางการนำอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยว นั้นโดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก โดยมีรายละเอียดของประเด็นที่ศึกษาดังนี้

1) ด้านอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ยังปรากฏชัดเจนและนำมาจัดการท่องเที่ยวได้ โดยภาพรวมของระดับความคิดเห็นมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.54 ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ในด้านอัตลักษณ์ด้านสถาปัตยกรรม อัตลักษณ์ด้านภาษา อัตลักษณ์ด้านประเพณี ความเชื่อ การละเล่น เพลงฯ ของกลุ่มชาติพันธุ์ และอัตลักษณ์ด้านทักษะ องค์กรความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตามลำดับ

2) ด้านแนวทางการนำอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์มาจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยภาพรวมของระดับความคิดเห็นมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.65 ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะการผสมผสานอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่โดดเด่นอยู่มาใช้จัดการท่องเที่ยว รวมทั้งการใช้อัตลักษณ์ที่มีอยู่ในปัจจุบัน เช่น ใช้บ้าน การแต่งกาย ของชุมชนในปัจจุบันมาจัดการท่องเที่ยว การสร้างอัตลักษณ์ขึ้นมาใหม่เพื่อจัดการท่องเที่ยว เช่น การออกแบบเสื้อผ้า อาหาร การละเล่นต่างๆ ขึ้นมาใหม่ เป็นต้น และการสร้างอัตลักษณ์เชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน เช่น จีนตอนใต้ เมียนมาร์ และสปป.ลาวมาใช้จัดการท่องเที่ยว เป็นต้น

4.2.2 การใช้ประโยชน์จากการวิจัย

การใช้ประโยชน์จากการวิจัยในครั้งนี้นั้นเกิดขึ้นใน 2 ระดับคือ ภาพรวมของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มีอัตลักษณ์ที่เด่นชัดและได้นำไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยวคือด้านอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ภายใต้กิจกรรมการท่องเที่ยวสอนทำอาหาร (โครงการย่อยที่ 3) และ การใช้ประโยชน์ต่อยอดในกลุ่มชาติพันธุ์ชาวยองซึ่งเกิดขึ้นโดยมีสมาคมคนยองจันจว้าที่ก่อตั้งขึ้นจากการรวมตัวกันของประชาชนกลุ่มหลักที่พบมากที่สุดรอบพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มกระจายอยู่ใน 21 ชุมชน จาก 23 ชุมชน ในเขตเทศบาลตำบลจันจว้า ภายหลังจากจดทะเบียนสมาคมแล้วเสร็จได้จัดทำโครงการ “วิถีไทย วิถียอง” ภายใต้อำนวยการจัดการด้านการสื่อความหมายในแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากกรมการท่องเที่ยวโดยเป็น 1 ใน พื้นที่ 9 แหล่งท่องเที่ยวต้นแบบเพื่อพัฒนาด้านการสื่อความหมายอย่างยั่งยืนและมีวิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยมหิดลเป็นคณะทำงาน ในครั้งนี้ที่มิวิจัยได้ร่วมในการพัฒนาประเด็นการสื่อความหมายด้านอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ชาวยองในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม ร่วมกับคณะทำงานจากกรมการท่องเที่ยว ที่มิวิจัย คณะครูจากโรงเรียนจันจว้าวิทยาคมเทศบาลตำบลจันจว้าและสมาชิกสมาคมคนยองจันจว้า ได้หารือร่วมกัน (การประชุมวันที่ 30 พฤษภาคม 2558 ณ ห้องประชุมสภาเทศบาลตำบลจันจว้า) มีสาระสำคัญดังนี้

1) ประเด็นหลักของการสื่อความหมาย คือ การสะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ชาวยอง โดยมีอัตลักษณ์ทางภาษาพูดปรากฏเด่นชัดที่สุด รองลงมาคือด้านอาหาร และวิถีชีวิตการประกอบอาชีพทางการเกษตร สำหรับประเด็นการสื่อสารนั้นมีข้อสรุปร่วมกันถึงสัญลักษณ์ในการสื่อสารทางการท่องเที่ยวคือ การออกแบบสัญลักษณ์ให้สื่อถึงชาวยองด้วยโทนสีของเครื่องแต่งกายโดยมีสีขาว ปานของเสื้อและสีเขียวตุ่นจากผ้าถุงชาวยองเป็นโทนสีของสัญลักษณ์รวมทั้งการออกแบบให้เชื่อมโยงถึงควายที่ในอดีตชาวยองได้นำไปเลี้ยงรวมกันแบบปางควายในบริเวณพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม (อยู่ระหว่างการออกแบบสัญลักษณ์โดยวิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยมหิดล)

2) **วัตถุประสงค์หลักของแผนงานการสื่อความหมายในแหล่งท่องเที่ยว** มุ่งนำเสนอใน 2 แนวทาง คือ แนวทางแรกคือการสร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของประชาชนชาวยองในท้องถิ่นเขตตำบลจันจว้า สร้างความร่วมมือด้านการจัดการท่องเที่ยวทั้งในชุมชนชาวยองและในบริเวณพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มโดยเฉพาะปางควายบ้านห้วยน้ำราก รวมทั้งการสื่อสารทางการตลาดเพื่อดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนชาวยองเขตเทศบาลตำบลจันจว้า โดยมีชุมชนบ้านสันทางหลวงเป็นศูนย์กลาง และพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มโดยมีปางควายบ้านห้วยน้ำรากเป็นจุดหมายทางการท่องเที่ยวเชื่อมโยงจากการสื่อสารในครั้งนี้

3) **ลำดับในการสื่อสาร** ประกอบด้วย วิธีการดำรงชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวยอง การประกอบอาชีพด้านการเกษตร และการเลี้ยงควายแบบปางควายในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม

4) **จุดเด่นของแหล่งท่องเที่ยว** ประกอบด้วยจุดแข็งด้านความสามัคคีของกลุ่มประชาชนชาวยอง รวมทั้งชุมชนบ้านสันทางหลวงซึ่งเป็นศูนย์กลางในการจัดการท่องเที่ยววิถียองมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง มีสิ่งอำนวยความสะดวกรองรับการท่องเที่ยวแบบกลุ่ม/คณะได้ รวมทั้งเปิดบริการที่พักแบบโฮมสเตย์สำหรับรองรับนักท่องเที่ยว ในขณะที่จุดเด่นของปางควายบ้านห้วยน้ำรากคือมีศักยภาพเป็นแหล่งท่องเที่ยววิถีชีวิตชนบทสำหรับนักท่องเที่ยวที่โหยหาความเป็นธรรมชาติที่แท้จริง และสามารถยกระดับเป็นโรงเรียนฝึกควายจัดการท่องเที่ยวและแหล่งศึกษาเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ได้เป็นอย่างดี ในครั้งนี้เทศบาลตำบลจันจว้าได้เร่งนำประเด็นการพัฒนาโรงเรียนฝึกควาย ในบริเวณปางควายบ้านห้วยน้ำรากเข้าเป็นแผนพัฒนาประจำปีพ.ศ. 2559 ของเทศบาลตำบลจันจว้าเพื่อสนับสนุนให้ปางควายบ้านห้วยน้ำรากและพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดเชียงรายเป็นลำดับต่อไป

5) **การกำหนดกลุ่มเป้าหมายในการสื่อสาร** สำหรับการสื่อสารในประเด็นของกลุ่มชุมชนชาวยองมุ่งสื่อสารกับนักท่องเที่ยวชาวไทยในประเทศเป็นหลัก ในขณะที่ปางควายบ้านห้วยน้ำรากมุ่งสื่อสารกับนักท่องเที่ยวต่างชาติในกลุ่มทวีปยุโรป (การสื่อสารที่ใช้ภาษาอังกฤษเป็นหลัก) เนื่องจากมีประชาชนที่ผ่านการพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษมีความสามารถในการสื่อสารภาษาอังกฤษและสามารถเป็นผู้นำเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มและปางควายบ้านห้วยน้ำรากได้เป็นอย่างดี

7) **ผู้รับผิดชอบในแหล่งท่องเที่ยว** สำหรับประเด็นผู้รับผิดชอบในการดำเนินการจัดการท่องเที่ยว การบริหารจัดการและการกระจายรายได้ มีข้อสรุปที่ชัดเจนร่วมกันโดยมีแนวทางให้เทศบาลตำบลจันจว้าร่วมกับสมาคมคนยองจันจว้า และสมาคม Wetland USEs รวมไปถึงผู้แทนประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียด้านการท่องเที่ยวแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในเขตเทศบาลตำบลจันจว้าขึ้นซึ่งครอบคลุมทั้งชุมชน 23 แห่งรวมถึงพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มด้วย

4.3 ผลการศึกษาแนวทางการเตรียมความพร้อมให้ชุมชนท้องถิ่นที่มีความสนใจด้านการจัดการท่องเที่ยวมีความรู้ ทักษะ ความสามารถทั้งในด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยว การสื่อสารกับนักท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ

4.3.1 ข้อค้นพบจากการวิจัย

1) ศักยภาพกลุ่มเยาวชนชนสืบศิลป์ล้านนาตำบลท่าข้าวเปลือก

กลุ่มเยาวชนสืบศิลป์ล้านนาตำบลท่าข้าวเปลือกก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2548 มีชุดการแสดงทั้งสิ้น 40 ชุดแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือชุดการฟ้อนประกอบเพลง จำนวน 23 ชุด และชุดการฟ้อนบรรเลง จำนวน 17 ชุด สามารถนำมาออกแบบเป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้วยการแสดงแสงสีเสียงที่นำเรื่องราวประวัติศาสตร์ตามพงศาวดารโยนกที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเมืองโยนก ความรุ่งเรืองและการล่ม

สลายกลายเป็นหนองน้ำ ของอาณาจักรโยนก จนกลายเป็นเรื่องราวปรัมปราเรื่อง “เกาะแม่มายกับปลาไหลเผือก” จนเมื่อกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณพื้นที่แห่งนี้และนำเรื่องราวตามพงศาวดารมาตั้งชื่อเป็นภูมินาม “เวียงหนองล่อง” มาจนถึงปัจจุบัน โดยกาแสดงแบ่งออกเป็น 9 องค์ (ฉาก) ใช้นักแสดงรวมทั้งสิ้น 30 คน ผลการแสดงที่ประเมินจากผู้เข้าร่วมงานพบว่า การจัดกิจกรรมขันโตกและเวทีวัฒนธรรม แสง สี เสียง เวียงโยนกนคร ครั้งที่ 1 มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด และมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.79 ความน่าสนใจของการแสดงอยู่ในระดับมาก และมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.49 คุณภาพของการจัดกิจกรรมอยู่ในระดับมาก และมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.46 สิ่งที่ต้องปรับปรุงคือ ช่วงเวลาการจัดงาน และควรประชาสัมพันธ์ให้มากขึ้นตามลำดับ

2) ศักยภาพกลุ่มแม่บ้านรอบพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่อง

กลุ่มแม่บ้านรอบพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่องมีศักยภาพด้านการทำอาหาร และสามารถนำมาออกแบบเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว “Cooking Class” ได้ 4 รูปแบบคือ อาหารไทย อาหารพื้นเมืองล้านนา อาหารพื้นถิ่น และอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์ กำหนดราคา 990 บาท/คน และหากเพิ่มรายการอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์คิดราคาเพิ่ม 200 บาท/คน ตามลำดับ

3) ศักยภาพกลุ่มสามัคคีปางควาย

กลุ่มสามัคคีปางควาย ก่อตั้งเมื่อวันที่ 9 เมษายน 2553 โดยการรวมตัวของคนเลี้ยงควายในเขตตำบลจันจว้า ทั้งหมด 3 ปาง 23 ครัวเรือน มีศักยภาพรองรับการท่องเที่ยวสูงโดยเฉพาะในปางควายบ้านห้วยน้ำราก ตำบลจันจว้า ในการนี้กลุ่มสามัคคีปางควายมีจุดมุ่งหมายในการจัดตั้งธนาคารขี้ควายเพื่อเป็นกลไกในการรับซื้อขี้ควายจากปางควายในราคาที่สูงขึ้นและมีความต่อเนื่องสม่ำเสมอตลอดทั้งปี นำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ปุ๋ย ทั้งปุ๋ยคอก ปุ๋ยน้ำ และปุ๋ยอัดเม็ด ผสมผสานกับองค์ความรู้ “ปุ๋ยสั่งตัด” เพื่อให้ได้ปุ๋ยอินทรีย์ที่มีคุณภาพสูงและตรงตามคุณลักษณะของดินและการปลูกพืชแต่ละชนิด และเมื่อมีรายได้จากการจำหน่ายปุ๋ยแล้ว รายได้ส่วนหนึ่งจะนำไปจัดเป็นกองทุนสวัสดิการปางควาย เป็นกองทุนสำหรับการจัดหาสำหรับควาย การเพิ่มพื้นที่ทุ่งหญ้าอาหารควาย การจัดหาพ่อพันธุ์ควาย รวมไปถึงใช้เป็นเงินกู้ยืมฉุกเฉิน เงินสวัสดิการยามเจ็บป่วย การพัฒนาอาชีพ การศึกษาบุตร เป็นต้น

4) ศักยภาพกลุ่มอาชีพประมง

กลุ่มอาชีพประมงมีศักยภาพที่สำคัญคือ องค์ความรู้ท้องถิ่นของกลุ่มอาชีพประมงในการจับปลาที่ได้การพัฒนาขึ้นเช่น การทำค้ายไซตักจับปลา และการตักจับปลาบนแผ่นปิ้งที่เรียกว่า “ไซบอย” และเสนอให้มีการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากปลาจำหน่าย เช่น น้ำปลา ซึ่งสามารถจำหน่ายในชุมชนและนักท่องเที่ยวได้

สำหรับแนวทางการเตรียมความพร้อมด้านการสื่อสารภาษาต่างประเทศเพื่อการท่องเที่ยว ประกอบด้วย การสื่อสารภาษาอังกฤษและภาษาจีน ผลการพัฒนาทักษะมีผลดังนี้

1) ผลการพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษ

จากการดำเนินการพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษมีผู้ที่เข้าร่วมโครงการทั้งหมด 151 คน โดยเป็นผู้เข้าร่วมจากตำบลท่าข้าวเปลือกมากที่สุด จำนวน 52 คน คิดเป็นร้อยละ 34.00 ตำบลโยนกจำนวน 51 คน คิดเป็นร้อยละ 33.80 ของผู้ร่วมโครงการทั้งหมด และตำบลจันจว้า จำนวน 48 คน คิดเป็นร้อยละ 31.80 ทั้งนี้จากการประเมินระดับความพึงพอใจ / ความรู้ความเข้าใจ / การนำไปใช้ต่อการเข้าร่วมโครงการ ผลการประเมินหลังการจัดการพัฒนามีค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้นอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเฉพาะด้านการให้การต้อนรับที่พบค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้นจาก 3.07 ไปเป็น 4.50

2) ผลการพัฒนาทักษะภาษาจีน

สำหรับการพัฒนาทักษะภาษาจีน จากทั้งหมด 159 คน โดยมีผู้เข้าร่วมโครงการจากตำบลจันจว้ามากที่สุด จำนวน 56 คน คิดเป็นร้อยละ 35.20 ตำบลท่าข้าวเปลือก จำนวน 52 คน คิดเป็นร้อยละ 32.70 และตำบลโยนก จำนวน 51 คน คิดเป็นร้อยละ 32.10 การประเมินระดับความพึงพอใจ / ความรู้ความเข้าใจ / การนำไปใช้ต่อการเข้าร่วมโครงการ ผลการประเมินหลังการจัดการพัฒนามีค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้นอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยพบประเด็นที่สำคัญคือก่อนการเข้าร่วมการพัฒนาทักษะผู้เข้าร่วมมีความคิดเห็นที่อยู่ในระดับมาก คือความชื่นชอบภาษาจีน มีความต้องการเรียนรู้ภาษาจีน โดยมีความเห็นว่าภาษาจีนมีความสำคัญมากต่อการเข้าสู่ AEC และการเข้าสู่ AEC จะส่งผลให้มีนักท่องเที่ยวและนักลงทุนเงินเข้ามาเพิ่มขึ้น สะท้อนให้เห็นว่าประชาชนรอบพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มตระหนักถึงบทบาทความสำคัญของกลุ่มทุนจีน และจำเป็นต้องสื่อสารภาษาจีนอยู่ในระดับมากนั่นเอง

3) แนวทางการพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว

การวิจัยในครั้งนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพทุนมนุษย์ที่เอื้อต่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่สำคัญคือ ศักยภาพในการจัดกิจกรรมการแสดงแสงสีเสียงตำนานเวียงโยนกนครของกลุ่มเยาวชนสืบศิลป์ล้านนาตำบลท่าข้าวเปลือก ในขณะที่กลุ่มแม่บ้านมีศักยภาพในด้านอาหารที่จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวรูปแบบการสอนทำอาหารได้ทั้งอาหารไทย อาหารล้านนา และอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ตลอดจนกลุ่มอาชีพประมงที่มีความสนใจในการแปรรูป ถนอมอาหารและพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์รองรับการท่องเที่ยวได้ รวมทั้งข้อเสนอของกลุ่มสมาชิกคิปางควายต่อการนำขี้ควายมาแปรรูปเป็นธนาคาร ขี้ควายและปุ๋ยสั่งตัดเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มอาชีพผู้เลี้ยงควายรวมทั้งเป็นกองทุนรักษาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติให้มีความสมบูรณ์รองรับการท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืน จากข้อค้นพบที่กล่าวมานี้ที่วิจัย ๆ จึงเสนอแนวทางในการพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์เพื่อการบริหารจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มแบ่งออกเป็น 4 ด้านที่สำคัญ ดังนี้

3.1) ด้านการบริหารจัดการ

3.1.1) การสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ของประชาชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยว รวมทั้งมีมาตรการที่เอื้อให้ประชาชนที่สนใจเข้าร่วมพัฒนาศักยภาพรองรับการจัดการท่องเที่ยว เช่น มาตรการทางการเงินสนับสนุนการพัฒนาอาชีพ การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์อาหาร ผลิตภัณฑ์แปรรูปสัตว์น้ำ เป็นต้น

3.1.2) การส่งเสริมให้ประชาชนเป็นผู้ประกอบการในลักษณะกิจการเพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ดังกรณีข้อเสนอของกลุ่มอาชีพผู้เลี้ยงควายที่มีความประสงค์แปรรูปขี้ควายให้เป็นผลิตภัณฑ์ปุ๋ยจำหน่ายแล้วนำรายได้กลับมาพัฒนาสวัสดิการให้กับผู้เลี้ยงควายและฟื้นฟูคุณภาพสิ่งแวดล้อมและความสมบูรณ์ของระบบนิเวศซึ่งจะเป็นการรักษาฐานทรัพยากรสนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืน ซึ่งหากสามารถพัฒนาแนวคิดดังกล่าวให้เกิดขึ้นชัดเจนเป็นรูปธรรมขยายผลไปสู่การประกอบการของกลุ่มอาชีพอื่น ๆ รวมทั้งการจัดการท่องเที่ยวที่มีทั้งการสร้างรายได้และการยกระดับคุณภาพชีวิต พัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นไปพร้อมกันด้วย

3.1.3) ส่งเสริมให้ประชาชนที่รวมกลุ่มกันเป็นองค์กรชุมชนในพื้นที่ ได้แก่ สมาคม Wetland USEs และ สมาคมคนยองจันจว้า มีขีดความสามารถในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวร่วมกัน ทั้งในด้านการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชื่อมโยงร่วมกัน การพัฒนาช่องทางทางการตลาดเพื่อเข้าถึงกลุ่มลูกค้าคุณภาพ การกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม การป้องกันบรรเทาผลกระทบ

ทางลบจากการท่องเที่ยวทั้งขยะ ของเสียมลพิษรวมทั้งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในอนาคต

3.2) ด้านการให้บริการ

3.2.1) การพัฒนาทักษะการให้บริการสำหรับประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน เพราะการให้บริการที่ถูกต้องและมีอัตลักษณ์พื้นถิ่น รวมทั้งความเป็นมิตรไมตรีที่ดีของประชาชนในชุมชน สามารถสร้างคุณค่าให้กับนักท่องเที่ยวที่ได้มีโอกาสมาท่องเที่ยวและสัมผัสกับวิถีชีวิตของชุมชน เป็นการสร้างความประทับใจจากการให้บริการที่ดีของชุมชนได้เช่นกิจกรรม Cooking class เป็นต้น

3.2.2) การนำผู้ประกอบการที่เข้าร่วมกิจกรรม ได้เดินทางไปศึกษาดูงานด้านการให้บริการสำหรับที่พักแบบโฮมสเตร์ เนื่องจากการประชาสัมพันธ์เข้าร่วมกิจกรรมสามารถได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนและเรียนรู้จากประสบการณ์จริงจากกลุ่มหมู่บ้านที่เปิดให้บริการสำหรับนักท่องเที่ยวมาก่อน และนำมาประยุกต์และถ่ายทอดประสบการณ์ที่ได้รับแก่กลุ่มต่างๆในชุมชนได้

3.3) ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ

จัดฝึกอบรมการใช้สารสนเทศเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวให้แก่ผู้ประกอบการในชุมชน เนื่องจากปัจจุบันเทคโนโลยีสารสนเทศสามารถพัฒนาช่องทางการสื่อสารกับลูกค้าโดยตรงได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ Facebook , line และการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารต่างๆ ซึ่งมีส่วนสำคัญต่อการส่งเสริมการตลาดและช่องทางเข้าถึงกลุ่มลูกค้าเป้าหมายโดยตรงได้

3.4) ด้านภาษาและวัฒนธรรม

3.4.1) พัฒนาทักษะทางภาษาอย่างต่อเนื่องสนับสนุนการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถรองรับการให้บริการและสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติให้สามารถพักอาศัยได้อย่างยาวนานขึ้น ตลอดจนยกระดับให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวสากลตามวิสัยทัศน์ของสภาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย โดยมีแหล่งท่องเที่ยวต้นแบบเช่น ดอยตุง พิพิธภัณฑสถานหอนี้ เป็นต้น โดยแนวทางการพัฒนาทักษะทางภาษาที่ดำเนินการได้ประกอบด้วย

(1) ประสานความร่วมมือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับมหาวิทยาลัยในพื้นที่ที่มีนักศึกษาแลกเปลี่ยนจากชาติที่ใช้ภาษาอังกฤษและภาษาจีนเข้ามาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทบทวนทักษะทางภาษาให้กับผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาทักษะทางภาษาไปแล้วอย่างสม่ำเสมอ

(2) ประสานความร่วมมือกับมูลนิธิกระเจาเชียงรายซึ่งเป็นองค์กรหลักในการจัดการท่องเที่ยวอาสาสมัครสอนภาษาในจังหวัดเชียงรายให้มีนักท่องเที่ยวกลุ่มอาสาสมัครเข้ามาสนับสนุนการพัฒนาทักษะทางภาษาทั้งภาษาอังกฤษและภาษาจีนให้กับประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมในครั้งอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ

3.4.2) ประสานความร่วมมือกับสภาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย กรมการท่องเที่ยว และสำนักวิชาการท่องเที่ยวมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงรายจัดกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพการเป็นผู้ประกอบการท่องเที่ยวให้กับประชาชน เช่น การพัฒนาหลักสูตรไกด์ชุมชนที่มีใบอนุญาตนำเที่ยวในพื้นที่และได้รับค่าตอบแทนได้ตามกฎหมาย และหลักสูตรการเป็นผู้ประกอบการท่องเที่ยวมืออาชีพที่สามารถให้บริการแก่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพเกิดความประทับใจสูงสุด เป็นต้น

4.3.2 การใช้ประโยชน์จากการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ส่งผลให้ชุมชนบ้านแม่ลัวหมูที่ 1 ตำบลท่าข้าวเปลือกได้เล็งเห็นถึงโอกาสจากการท่องเที่ยวที่จะเกิดขึ้นในอนาคตอันใกล้นี้ จึงได้รวมกลุ่มการจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชนคนรักเชียงใหม่ มุ่งแปรรูปสัตว์น้ำเป็นสินค้าสำหรับจำหน่ายให้กับประชาชนและนักท่องเที่ยว ซึ่งอยู่ระหว่างการเตรียมความพร้อมและได้รับการสนับสนุนจากนายอำเภอแม่จันในการเพิ่มปริมาณสัตว์น้ำในพื้นที่หนองหลวงซึ่งเป็นหนองน้ำสาธารณะประโยชน์ของชุมชนเนื้อที่รวมกว่า 900 ไร่ และหากดำเนินการประสบผลสำเร็จ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านแม่ลัวหมูที่ 1 จะเป็นกลไกสำคัญในการผลิตและจำหน่ายสินค้ารองรับการท่องเที่ยว ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการรับซื้อสัตว์จากชุมชนใกล้เคียงมาแปรรูปและจำหน่าย เป็นการกระจายรายได้ให้กับกลุ่มอาชีพประมงให้มีทางเลือกในการจำหน่ายสัตว์น้ำเพิ่มขึ้น

นอกจากนี้ยังพบอีกว่าในประเด็น “ธนาคารขี้ควายและปุ๋ยสั่งตัด” ซึ่งเป็นฐานทุนสำคัญของพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่อง เป็นประเด็นที่สอดคล้องกันกับความต้องการฟื้นฟูโรงผลิตปุ๋ยชีวภาพของกรมพัฒนาที่ดินโดยมีสถานีพัฒนาที่ดินจังหวัดเชียงรายเป็นผู้รับผิดชอบ ส่งผลให้สถานีพัฒนาที่ดินจังหวัดเชียงรายเข้ามาสนับสนุนกองทุนฟื้นฟูโรงผลิตปุ๋ยและรวบรวมนำขี้ควายมาแปรรูปเป็นปุ๋ยสั่งตัดและนำรายได้ส่วนหนึ่งมาจัดเป็นสวัสดิการสำหรับผู้เลี้ยงควาย ก่อทุนสุขภาวะควายทั้งการเพิ่มพื้นที่ทุ่งหญ้าและแหล่งน้ำ สุขภาพควาย ตลอดจนการฟื้นฟูสภาพพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่อง อีกทั้งยังสอดคล้องกับแนวนโยบายการส่งเสริมการเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่องของนายอำเภอแม่จัน (นายสมศักดิ์ คณาคำ) โดยอยู่ระหว่างการจัดตั้งคณะทำงานบูรณาการพิเศษเพื่อพัฒนาพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่องร่วมกับสถานีพัฒนาที่ดินจังหวัดเชียงราย องค์การระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ (IUCN) และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้หากสามารถผลักดันให้เกิดการดำเนินการบรรลุผลสำเร็จพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่องจะเป็นแหล่งผลิตอาหารปลอดภัยสนับสนุนวาระสำคัญของจังหวัดเชียงรายที่มุ่งผลิตอาหารปลอดภัยเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารและรองรับนักท่องเที่ยวเป็นลำดับต่อไปอีกด้วย

อย่างไรก็ตามจากผลการศึกษารับรู้และการจัดการท่องเที่ยวของพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่อง อำเภอแม่จัน และอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงรายพบว่า จังหวัดเชียงรายมีเป้าหมายในการพัฒนาจังหวัดโดยกำหนดให้เป้าหมายการพัฒนาจังหวัดด้านการค้าชายแดนเป็นเป้าหมายหลัก ส่วนการท่องเที่ยวเป็นเป้าหมายรอง ดังจะเห็นได้จากกรอบแนวคิดการพัฒนาจังหวัดเชียงรายที่กำหนดขึ้นในปีพ.ศ. 2555 ทำให้ทิศทางการพัฒนาของจังหวัดเชียงราย จึงมุ่งไปยังการรองรับการเติบโตทางการค้าและการขนส่ง (Logistics) โดยเฉพาะการขยายถนน พัฒนาโครงข่ายการเดินทางขนส่งเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านทั้งกับสหภาพเมียนมาร์ สปป.ลาว และจีนตอนใต้ (ทางแม่น้ำโขง) ส่วนการท่องเที่ยวเป็นผลสืบเนื่องมาจากความสะดวกรวดเร็วในการเดินทางขนส่งสินค้าและประชาชน ซึ่งพบปรากฏการณ์ที่ชัดเจนต่อกรณีนักท่องเที่ยวจีนที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยโดยใช้เส้นทาง R3A ผ่านสปป.ลาว เข้ามายังประเทศไทยโดยสะพานมิตรภาพแห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย เชื่อมโยงท่าเรือสากลเชียงแสน จากนั้นเดินทางต่อไปยังจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักทางการท่องเที่ยวของกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวจีน ซึ่งนิยมเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องและมีนักท่องเที่ยวชาวจีนเข้ามาท่องเที่ยวประเทศไทยเป็นอย่างมากในช่วงเทศกาลวันหยุดของประเทศจีน เช่น วันชาติจีน เป็นต้น

จากปรากฏการณ์นี้ผู้จัดการฝ่ายการท่องเที่ยวคิงส์โรมันและบริษัท R3C ที่ประกอบการท่องเที่ยวรับผิดชอบในการนำเที่ยวชาวจีนส่งให้กับคิงส์โรมันที่ได้กล่าวในการประชุมจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวที่โครงการวิจัยครั้งนี้จัดขึ้นสรุปสาระสำคัญได้ว่า คิงส์โรมันเป็นสถานประกอบการ

ท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวชาวจีนเป็นกลุ่มที่มีคุณภาพมีกำลังซื้อและชื่นชอบแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ธรรมชาติ และต้องการเลือกซื้อสินค้าจากชุมชน ที่ผ่านมามีคิงส์โรมันและ บริษัท R3C พยายามค้นหาแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงรายแต่ก็พบเพียงแหล่งท่องเที่ยวหลัก ๆ เช่นวัดร่องขุน ส่วนเป้าหมายหลักทางการท่องเที่ยวคือจังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นที่น่าเสียดายที่จังหวัดเชียงรายยังขาดการขับเคลื่อนด้านการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง ทั้งนี้ที่มิวิจัยได้ประสานความร่วมมือกับคิงส์โรมันและ บริษัทR3C ในการผลักดันให้เวียงหนองล่อง หนองบงคาย และดอยสะเก้ง เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับคิงส์โรมัน ซึ่งในอนาคตอันใกล้ผู้จัดการฝ่ายการท่องเที่ยวของคิงส์โรมันได้ยืนยันว่าจะมีนักท่องเที่ยวชาวจีนเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในคิงส์โรมันกว่า 4,000,000 คนต่อปี และหากเวียงหนองล่อง - ดอยสะเก้ง สามารถรองรับนักท่องเที่ยวจากคิงส์โรมันได้ก็จะเป็นประโยชน์ร่วมกันทั้งกับประชาชนในพื้นที่ที่มีโอกาสสร้างรายได้เสริมจากการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวที่มีโอกาสได้ท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ โดยไม่ต้องเดินทางไกล

จากที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นว่าพื้นที่บริเวณที่เป็นแนวชายแดนของจังหวัดเชียงราย เป็นพื้นที่สำคัญเชื่อมโยงทั้งทางด้านการค้าและการท่องเที่ยว จากกรอบความร่วมมือการรวมกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เชื่อมโยงกับโลกาภิวัตน์ เป็นแรงผลักดันสำคัญที่จะทำให้เกิดกระบวนการผสมผสานและรูปแบบของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม การเมือง การท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกเข้าด้วยกันโดยอาศัยปัจจัยจากการพัฒนาทางเทคโนโลยีในการติดต่อสื่อสารหรือระบบสารสนเทศ (Information Technology) เป็นตัวขับเคลื่อน ทั้งในการรับรู้และการกระทำที่มีต่อกันอย่างรวดเร็ว ในขณะที่พื้นที่ชายแดนของจังหวัดเชียงรายกำลังเชื่อมโยงผสมผสานเข้าด้วยกันอันเนื่องมาจากการเร่งพัฒนาทางการค้า อีกทั้งเมื่อเข้าสู่ประชาคมอาเซียนความร่วมมือทางการค้าภายใต้ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนยังให้ความสำคัญกับการเชื่อมโยงประเทศสมาชิกอาเซียนเข้าด้วยกันนำไปสู่ความร่วมมือทางเศรษฐกิจซึ่งจะทำให้พื้นที่ชายแดนได้รับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่สามารถเชื่อมต่อกับเพื่อนบ้าน มีการเติบโตของการค้า การบริการ รวมถึงการท่องเที่ยวข้ามพรมแดนที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชายแดนของจังหวัดเชียงรายตั้งแต่อำเภอแม่สาย อำเภอเชียงแสน และอำเภอเชียงของ ทั้งนี้อิทธิพลของโลกาภิวัตน์ (Globalization) และอาเซียนภิวัตน์ (Aseanization) เป็นแรงผลักดันที่สำคัญ

ดังนั้นภายหลังจากการรวมกลุ่มเป็นประชาคมอาเซียนอย่างเป็นทางการ จังหวัดเชียงรายรวมทั้งพื้นที่ชายแดนสำคัญทั้ง 3 แห่ง ต้องเตรียมความพร้อมรับมือเพื่อสร้างความร่วมมือมากกว่าการแข่งขันนำไปสู่การเติบโตทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวร่วมกันกับเมืองชายแดนที่ติดกันของประเทศเพื่อนบ้าน เป็นการรวมตัวกันของกิจกรรมทางเศรษฐกิจข้ามแดน ทั้งด้านการผลิต การจ้างงาน การค้า และการลงทุน โดยมีการดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจชายแดนร่วมกัน ในรูปแบบของความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวชายแดน ทำให้เกิดการเติบโตของเมืองชายแดนเป็นไปอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน สามารถสร้างพลังขับเคลื่อนเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวชุมชนให้เติบโตอย่างยั่งยืน เป็นความท้าทายที่สำคัญอย่างยิ่งต่อพื้นที่ชายแดนและแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่ชุมชนเวียงหนองล่อง ที่สามารถสร้างความร่วมมือกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องและมีส่วนได้ส่วนเสียกับการท่องเที่ยวทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชนร่วมกันผลักดันให้เมืองชายแดนทั้งสองได้รับผลประโยชน์ร่วมกันจากการรวมกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืนได้

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงประยุกต์ด้านการบริหารและการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อรองรับการรวมกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน:กรณีศึกษาพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่อง อำเภอมะจัน และอำเภอยะรัง จังหวัดสงขลา เป็นผลสืบเนื่องมาจากพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่องเป็นพื้นที่ที่เอื้อต่อการจัดการท่องเที่ยวได้ทั้งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องถ่ายทอดแนวคิดทางทฤษฎีโดยเฉพาะในด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนให้ชุมชนในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่องได้มีความพร้อมและสามารถปรับตัวรองรับการท่องเที่ยว ที่มุ่งดูแลฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวและใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือที่ทำให้ชุมชนท้องถิ่น เกิดความเข้มแข็งสามารถรักษาความสมดุลระหว่างมูลค่าและคุณค่าทางการท่องเที่ยว โดยคนในท้องถิ่นสามารถบริหารจัดการท่องเที่ยวได้ด้วยตนเอง พร้อมกับการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนกับชุมชนใกล้เคียงและประเทศเพื่อนบ้าน สนับสนุนให้สงขลาเป็นจังหวัดต้นแบบท่องเที่ยวในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนได้อย่างยั่งยืน ดังนั้นทีมวิจัยจึงได้ร่วมกันตั้งคำถามในการวิจัยในครั้งนี้ประกอบด้วย

1) จะมีแนวทางการวางแผนการสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวและการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวรองรับการรวมกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคประชาชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ตั้งอยู่โดยรอบพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่อง ซึ่งประกอบด้วยตำบลจันจว้า ตำบลจันจว้าใต้ และตำบลท่าข้าวเปลือก (อำเภอมะจัน) รวมทั้งตำบลโยนก (อำเภอยะรัง) ได้อย่างไร

2) อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวยอง ลื้อ อาข่า ชาวไทยอีสาน และชาวพื้นเมืองภาคเหนือ ที่อยู่ร่วมกันในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่องมานานกว่า 200 ปี เป็นอย่างไร และจะมีแนวทางนำมาจัดการท่องเที่ยวรองรับการรวมกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนแบบยั่งยืนได้อย่างไร

3) จะมีแนวทางการเตรียมความพร้อมให้กลุ่มสนใจจัดการท่องเที่ยวมีความรู้ ทักษะ ความสามารถทั้งในด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยว การสื่อสารกับนักท่องเที่ยว อย่างมีประสิทธิภาพได้อย่างไร

การดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 โครงการย่อย ได้แก่ (1) การวางแผนจัดการการท่องเที่ยวชุมชนแบบยั่งยืนเพื่อรองรับการรวมกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (2) การศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวรองรับการรวมกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน และ (3) การศึกษาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบยั่งยืนรองรับประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน โดยทั้ง 3 โครงการใช้พื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่อง อำเภอมะจัน และอำเภอยะรัง จังหวัดสงขลา เป็นพื้นที่ปฏิบัติการ จากการดำเนินการวิจัยสามารถสรุป อภิปรายผล และมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.1.1 ผลการศึกษาแนวทางการวางแผนการสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวและการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคประชาชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่อง

จากบทสรุปผลการวิจัย พบว่า พื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มมีฐานทุนที่เอื้อต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวใน 5 ด้าน ได้แก่

(1) สภาพความเป็นธรรมชาติที่เป็นแหล่งน้ำและที่ราบลุ่มขนาดใหญ่ที่ตั้งอยู่ในบริเวณอำเภอชายแดนที่สำคัญของจังหวัดเชียงรายและมีแนวโน้มเกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจการค้าชายแดนและการเดินทางเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านซึ่งจะกลายเป็นจุดดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว ภายใต้สถานการณ์นี้ส่งผลให้พื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม รวมทั้งพื้นที่ชุ่มน้ำหนองบงคายซึ่งเป็นพื้นที่ติดต่อกันในแอ่งเชียงแสนจะเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวธรรมชาติขนาดใหญ่ที่แตกต่างจากแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีอยู่เดิม ที่ส่วนใหญ่เป็นฤดูเดียว เช่น ภูชี้ฟ้า ผาตั้ง ดอยช้าง ดอยวาวี แม่สลองและดอยตุง เป็นต้น

(2) ความหลากหลายทางชีวภาพที่เอื้อต่อการจัดการท่องเที่ยวทั้งชนิดพันธุ์พืชและสัตว์ประจำถิ่นที่หาชมได้ยาก เช่น ป่าอ้อที่มีลักษณะคล้ายป่าแสมหรือโกงกางที่พบได้ในบริเวณน้ำจืดและเป็นพื้นที่ป่าอ้อที่พบได้เป็นจำนวนมาก เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบอีกว่าพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของนกอพยพจากไซบีเรีย โดยเฉพาะนกเป็ดน้ำที่อพยพเข้ามาในฤดูหนาวพบมากในช่วงเดือนพฤศจิกายน – กุมภาพันธ์ของทุกปี ซึ่งเป็นช่วงที่มีนักท่องเที่ยวหนาแน่นในจังหวัดเชียงราย นอกจากนี้ยังพบว่าพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของนกเหยี่ยวทุ่งต่างคำขาที่พบเป็นจำนวนมากที่สุดในภูมิภาคอาเซียนอีกด้วย

(3) มีแหล่งโบราณคดีเป็นจำนวนมากซึ่งเป็นลักษณะพิเศษที่ทำให้พื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มมีความแตกต่างจากพื้นที่ชุ่มน้ำอื่น ๆ นอกจากนี้แล้วยังมีพงศาวดารที่กล่าวถึงอาณาจักรโบราณที่เคยมีความรุ่งเรืองก่อนอาณาจักรล้านนา โดยเรียกกันว่า อาณาจักรโยนกนคร ซึ่งเชื่อกันว่าเคยตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มและพื้นที่ใกล้เคียง เรื่องราวตามพงศาวดารนี้ยังถูกผูกโยงเป็นชื่อบ้านนามเมืองในเขตอำเภอแม่จัน อำเภอเชียงแสน อำเภอแม่สาย รวมทั้งเกี่ยวข้องกับพระธาตุดอยตุงแหล่งท่องเที่ยวสำคัญในเขตอำเภอแม่ฟ้าหลวงอีกด้วย

(4) วัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่โดยรอบพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม ซึ่งพบว่ามียุทธศาสตร์ของอาศัยอยู่มากที่สุด รองลงมาเป็นชาวพื้นเมืองเชียงใหม่ ชาวอีสาน ไทลื้อ และอาข่า ตามลำดับ

(5) เศรษฐกิจชุมชนและทักษะอาชีพของชุมชน ได้แก่อาชีพประมง และการเลี้ยงควายแบบปางควายที่พบว่ามีประวัติการเลี้ยงควายแบบปางควายมายาวนานและมากที่สุดในจังหวัดเชียงราย รวมทั้งมีองค์ความรู้ด้านการฝึกควายเพื่อใช้งานหลงเหลืออยู่ในกลุ่มผู้เลี้ยงควายอีกด้วย

จากฐานทุนข้างต้นเมื่อจัดกระบวนการสนทนากลุ่มค้นหาทรัพยากรการท่องเที่ยวแล้วนำมาจัดหมวดหมู่ได้เป็น 3 ส่วนใหญ่คือ ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สามารถดำเนินการจัดการท่องเที่ยวได้ทันที ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ควรปรับปรุงก่อนนำมาจัดการท่องเที่ยว และ ทรัพยากรที่ต้องรื้อฟื้น/พัฒนา ก่อนนำมาจัดการท่องเที่ยว ประกอบกับองค์ประกอบทางการท่องเที่ยวที่จัดการท่องเที่ยวทางธรรมชาติได้ แต่องค์ประกอบด้านการเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก ที่พัก และการบริหารเสริมจำเป็นต้องได้รับการพัฒนา ข้อค้นพบสำคัญในประเด็นนี้คือ พื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มมีจุดดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวมาจากฐานทุนด้านสภาพทางธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ ตลอดจนวิถีชีวิตของประชาชนรวมทั้งการศิลปะและการแสดงต่าง ๆ ที่ช่วยดึงดูดสนใจและเกิดความประทับใจมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามการวางแผนสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวต้องอาศัยความพร้อมของทรัพยากรการท่องเที่ยวจากฐานทุนทั้ง 5 ประการข้างต้น ซึ่งพบว่า พิพิธภัณฑสถานเวียงหนองหล่ม จันจว้าเลควิว รีสอร์ท โรงเรียนจันจว้าวิทยาคม วัดดอยแก้ว วัดป่าหมากหน่อ ปางควายบ้านห้วยน้ำราก วัดหมื่นพุทธ และการแสดงของกลุ่มเยาวชนในชื่อชุด “วิถีคนเมืองหนอง” เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สามารถจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวได้ทันที และได้

ข้อสรุปในเบื้องต้นว่าสามารถสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยววิถีชีวิตชนบทร่วมกับการท่องเที่ยววัฒนธรรมด้านอาหารในพื้นที่ปางควายบ้านห้วยน้ำรากแต่ยังขาดสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยวโดยเฉพาะห้องน้ำ และป้ายสื่อความหมายในแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ซึ่งทีมวิจัยมีความเห็นตรงกันว่า หากจัดการท่องเที่ยวภายใต้เงื่อนไขความพร้อมของทรัพยากรการท่องเที่ยวดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้น ยังเป็นการท่องเที่ยวที่ยังไม่สามารถใช้ศักยภาพของพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มที่แท้จริงได้

ดังนั้นในการจัดกระบวนการวางแผนเชิงสร้างสรรค์เพื่อกำหนดแนวทางการบริหารจัดการท่องเที่ยวแล้ว ได้บทสรุปข้อเสนอในการพัฒนาการท่องเที่ยวและการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม ประกอบด้วย

(1) **บริเวณแก้มลิงชุมชน บ้านป่าสักหลวง ใช้เป็นเส้นทางศึกษาธรรมชาติในพื้นที่เก็บกักน้ำ พื้นที่ป่าอ้น และปิง เชื่อมไปยังบริเวณหนองน้ำร้อน และแหล่งโบราณคดีที่เรียกว่า วัดน้อยตั้งอยู่กลางพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มได้**

(2) **การจัดตั้งธนาคารขี้ควาย ปรับปรุงโรงงานผลิตปุ๋ยชุมชนบ้านป่าสักหลวง ให้เป็นแหล่งผลิตปุ๋ยจากขี้ควายและจัดทำสวัสดิการให้กับผู้เลี้ยงควาย รวมถึงการพัฒนาอาชีพการเลี้ยงควาย ตั้งแต่การเพิ่มพื้นที่ทุ่งหญ้าอาหารควายและดูแลสุขภาพควาย เป็นต้น**

(3) **การพัฒนาปางควายบ้านห้วยน้ำรากให้เป็นโรงเรียนฝึกควายพร้อมปรับปรุงภูมิทัศน์ให้สวยงาม จัดทำห้องน้ำและจัดหาน้ำสะอาดสำหรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติได้**

(4) **จัดทำศูนย์เวียงหนองหล่มศึกษาบริเวณวัดป่าหมากหน่อ ให้เป็นแหล่งจัดแสดงข้อมูลจากงานวิจัย นิทรรศการตามฤดูกาล จัดทำพื้นที่อนุรักษ์พันธุ์กรรมสัตว์น้ำ แหล่งที่อยู่และหากินของนกน้ำ นกอพยพ รวมถึงการจัดทำจุดชมนก เป็นต้น**

(5) **การพัฒนาพื้นที่ชุมชนบ้านแม่แก้วให้เป็นชุมชนแหล่งท่องเที่ยวและเป็นชุมชนต้นแบบในการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำ ประกอบด้วยการจัดทำแพให้บริการนักท่องเที่ยว พื้นที่อนุรักษ์พันธุ์ปลา การจัดการทรัพยากรที่ดินโดยชุมชน เป็นต้น**

(6) **การดำเนินการด้านการตลาด ประกอบด้วยการทำป้ายบอกทาง ป้ายแผนที่ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น**

สำหรับแนวทางการบริหารการท่องเที่ยวพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มนั้น เป็นระยะเริ่มต้นที่มุ่งให้ความสำคัญกับการบริหารเจ้าบ้าน (Host Management) ประกอบด้วย

1) **องค์กรชุมชนที่ทำหน้าที่บริหารการท่องเที่ยว** ประชาชนในชุมชนกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม ได้แก่ กลุ่มอาชีพจับสัตว์น้ำ กลุ่มอาชีพเลี้ยงควาย กลุ่มอาชีพทำนา และกลุ่มจัดการท่องเที่ยว ได้รวมตัวกันจัดตั้งองค์กรเพื่อสาธารณะประโยชน์ โดยจดทะเบียนเป็นสมาคมใช้ชื่อว่า **สมาคมเพื่อการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างชาญฉลาด (Wetland USEs Association)** (อยู่ระหว่างการยื่นจดทะเบียนกับอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย) เป็นองค์กรชุมชนทำหน้าที่หลักในการผลักดันการวางแผนการอนุรักษ์ พัฒนา และใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำประสานงานกับคณะทำงานพื้นที่ชุ่มน้ำสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ (สผ.) ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดเชียงราย คณะกรรมการพื้นที่ชุ่มน้ำจังหวัดเชียงราย สำนักงานส่วนพัฒนาจังหวัดเชียงราย องค์กรระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ (IUCN) รวมทั้งการบริหารการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม โดยขับเคลื่อนงานร่วมกับองค์กรชุมชน ได้แก่ สมาคมคนยองจันจัว สมาคมอาข่า ผู้ประกอบการท่องเที่ยวอำเภอเชียงแสน เช่น บริษัท ดอกจิวคำ จำกัด (คิงส์โรมัน) ของสปป.ลาว บริษัทท่องเที่ยว R3C สวนแดงจาร์สอร์ท เฮือนสบายดี เป็นต้น พร้อมกับเป็นกลไกในการ

ประสานงานกับสถาบันการศึกษาและหน่วยงานภาครัฐ ประกอบด้วย สำนักวิชาการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย สภาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดเชียงราย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจังหวัดเชียงราย สำนักงานโบราณคดีที่ 8 องค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงราย อำเภอแม่จัน อำเภอเชียงแสน โรงเรียนจันจว้าวิทยาลัย รวมทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ทั้ง 3 แห่ง ได้แก่ เทศบาลตำบลจันจว้า เทศบาลตำบลท่าข้าวเปลือก และเทศบาลตำบอง ตามลำดับ

2) แนวทางการบริหารพื้นที่ ประกอบด้วย

2.1) การผลักดันให้พื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มเป็นพื้นที่เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยว
 2.2) การจัดการพื้นที่เพื่อการใช้ประโยชน์ ได้แก่ดังนี้(1) เขตบริการ (Intensive use zone) (2) เขตการท่องเที่ยว ศึกษาหาความรู้และนันทนาการ (Outdoor recreation zone) (3) เขตอนุรักษ์พิเศษ (Special nature zone or special conservation zone) (4) เขตสงวนสภาพธรรมชาติ (Primitive zone) (5) เขตกิจกรรมพิเศษ (Special use zone)และ(6) เขตฟื้นฟูสภาพทางธรรมชาติ (Recovery zone)โดยมีรายละเอียดของแต่ละเขต ดังนี้

1) **เขตบริการ (Intensive use zone)** เป็นเขตที่จัดไว้เพื่อรองรับการพัฒนาสิ่งก่อสร้างและสิ่งอำนวยความสะดวกทั้งสถานที่พัก และเพื่อบริการนักท่องเที่ยวทั้งประเภทไปเช้า เย็นกลับ หรือประเภทที่ค้างแรม โดยใช้พื้นที่ส่วนนี้เป็นศูนย์กลางของการบริการนักท่องเที่ยวและสามารถรองรับการขยายตัวที่จะมีขึ้นในอนาคต พื้นที่เขตบริการมักเป็นพื้นที่ที่สามารถเข้าถึงได้อย่างสะดวกและอยู่ใกล้กับแหล่งที่จะพัฒนาเป็นจุดท่องเที่ยว ซึ่งจะประกอบด้วยพื้นที่ในบริเวณพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มในแหล่งต่าง ๆ ประกอบด้วย (1) ที่ทำการสมาคม (Wetland USEs Association) เป็นศูนย์ให้บริการข้อมูลข่าวสารการติดต่อสื่อสาร การให้บริการที่พักและอาหารแก่นักท่องเที่ยว เชื่อมโยง (2) เขตห้ามล่าสัตว์ป่าหนองบงคาย เป็นพื้นที่จุดจอตลอดทั้งรถยนต์ส่วนตัวและกรณีรถโดยสาร (รถบัส) จากนั้นจึงให้บริการนำเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว (3) ชุมชนบ้านทุ่งฟ้าฮ่าม เป็นเขตให้บริการจุดจอตลอดสำหรับนักท่องเที่ยวแบบไปเช้า เย็นกลับ (4) ปางควายบ้านห้วยน้ำราก (5) วัดป่าหมากหน่อ และชุมชนบ้านแม่ลาว เป็นเขตพื้นที่สำหรับการเขตพื้นที่ให้บริการด้านการท่องเที่ยว ตามลำดับ

2) **เขตการท่องเที่ยว ศึกษาหาความรู้และนันทนาการ (Outdoor recreation zone)** เป็นเขตที่เปิดโอกาสให้ผู้มาเยือนได้ประกอบกิจกรรมต่างๆเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ ตลอดจนการศึกษาหาความรู้ทางธรรมชาติและประวัติศาสตร์ ในเขตนี้กำหนดให้มีเฉพาะสิ่งก่อสร้างสำหรับสื่อความหมายธรรมชาติและประวัติศาสตร์(Interpretative facilities) โดยพยายามไม่ให้เกิดการรวมตัวกันเพื่อรักษาความสงบและเพื่อไม่ให้เกิดการเสียหายต่อสภาพธรรมชาติ รวมทั้งการเป็นพื้นที่กันชนป้องกันผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในเขตบริการและเป็นการกระจายความหนาแน่นของการใช้งานในพื้นที่เขตบริการ โดยให้กระจายตัวออกไปในช่วงเวลาที่มีนักท่องเที่ยวมาใช้บริการเป็นจำนวนมาก กิจกรรมที่ยอมให้มีในเขตนี้ได้แก่ กิจกรรมนันทนาการ กิจกรรมการสื่อความหมายทางธรรมชาติ เป็นต้นว่า การจัดทำโปรแกรมการสื่อความหมาย ทางเดินเท้าและสิ่งอำนวยความสะดวกที่ไม่ขัดต่อสภาพแวดล้อม แต่ทั้งนี้ยังมีข้อจำกัดบางประการในพื้นที่ซึ่งได้กำหนดไว้ให้เหมาะสม โดยกำหนดพื้นที่ให้เกิดขึ้นบริเวณโดยรอบพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม และมีกิจกรรมการท่องเที่ยวและศึกษาหาความรู้ประกอบด้วย ธนาคารซี้ควาย จุดชมนก ปางควายบ้านห้วยน้ำราก ชุมชนประมงบ้านแม่ลาว และเส้นทางศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพบ้านป่าสักหลวง ตามลำดับ

3) เขตอนุรักษ์พิเศษ (Special nature zone or special conservation zone)

เป็นเขตที่มีความเป็นเอกลักษณ์และมีคุณค่าควรแก่การเก็บรักษาไว้เป็นอย่างยิ่ง ซึ่งได้แก่ พื้นที่ที่มีสภาพธรรมชาติ ระบบนิเวศที่มีความเปราะบาง มีคุณค่าพิเศษและหายาก หรือมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญ หากได้รับการกระทบกระเทือนจากกิจกรรมของมนุษย์ก็จะสูญเสียความสมดุลจนยากที่จะกลับคืนสู่สภาพเดิม การจัดการในบริเวณนี้ไม่เปิดโอกาสให้ทำประโยชน์ในด้านอื่นๆ ยกเว้นแต่การได้รับอนุญาตเท่านั้น หรือมีข้อบังคับบางประการในการเข้าไปใช้ประโยชน์ เป็นต้น โดยมีบริเวณพื้นที่ในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มที่เข้าเกณฑ์เป็นเขตอนุรักษ์พิเศษในเขตตำบลจันจว้าและจันจว้าใต้ได้แก่ (1) บริเวณหนองน้ำร้อน เจดีย์เก่ากลางหนองน้ำ บริเวณป่าอ้อ ปิง และแหล่งที่อยู่อาศัยของนกแสกทุ่งหญ้าในเขตชุมชนบ้านป่าสักหลวง และ (2) บริเวณพื้นที่วัดป่าหมากหนอกกับปางควายบ้านห้วยน้ำราก ซึ่งเป็นระบบนิเวศทุ่งหญ้าที่เป็นแหล่งที่อยู่ของนกเหยี่ยวทุ่งต่างด้าขาวและเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำที่นับได้ว่าเป็นแหล่งอาหารของประชาชนผู้ใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม ตามลำดับ

4) เขตสงวนสภาพธรรมชาติ (Primitive zone)

การกำหนดเขตนี้ก็เพื่อรักษาสภาพธรรมชาติและทรัพยากรที่ยังอุดมสมบูรณ์ทั้งในส่วนที่เป็นแหล่งที่สงวนพันธุ์สัตว์และระบบนิเวศที่สำคัญที่ก่อให้เกิดจุดเด่นที่สำคัญของพื้นที่ รวมทั้งป่าไม้ที่เป็นแหล่งต้นน้ำที่สำคัญหรือเป็นเขตที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่ยังไม่ถูกรบกวนหรือเพื่อไม่ให้พื้นที่นั้นเสื่อมสภาพลงจากเดิม ในเขตนี้ไม่อนุญาตให้มีการก่อสร้างสิ่งก่อสร้างใดๆ ยกเว้นที่มีความจำเป็นต่อการทำงานของเจ้าหน้าที่ โดยพื้นที่ที่เป็นที่ราบลุ่มและหนองน้ำธรรมชาติกลางพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มซึ่งมีป่าอ้อ เป็นป่าไม้ที่มีความสำคัญต่อระบบนิเวศของพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม

5) เขตกิจกรรมพิเศษ (Special use zone)

เขตนี้ครอบคลุมพื้นที่ซึ่งมีกิจกรรมอื่นๆ โดยหน่วยงานเอกชนตามข้อตกลงพิเศษ หรือบริเวณหมู่บ้านของประชาชน โดยกิจกรรมเหล่านี้มีทั้งกิจกรรมที่มีความสอดคล้องและขัดต่อหลักการของการกำหนดพื้นที่ขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ที่จะทำให้งิจกรรมเหล่านั้นสอดคล้องกับการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่และป้องกันไม่ให้เกิดความเสียหาย โดยพื้นที่ที่ประชาชนกำหนดให้เป็นพื้นที่สำหรับการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวและกิจกรรมพิเศษคือ ปางควายบ้านห้วยน้ำราก และหนองหลวงชุมชนบ้านแม่ลาว

6) เขตฟื้นฟูสภาพธรรมชาติ (Recovery zone)

เป็นพื้นที่สภาพพื้นที่ที่ถูกบุกรุกและทำลาย แต่ยังคงสภาพธรรมชาติไว้บางส่วน ทำให้มีความสามารถที่จะฟื้นฟูให้กลับสู่สภาพเดิมได้ โดยการปลูกป่าหรือการฟื้นฟูเองตามธรรมชาติ ซึ่งเป็นพื้นที่เชื่อมต่อมาจากพื้นที่เขต (4) เขตสงวนสภาพธรรมชาติ (Primitive zone) ในเขตตำบลจันจว้า จันจว้าใต้ ตำบลท่าข้าวเปลือกและตำบลนวก เนื่องจากพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มส่วนใหญ่ถูกคุกคามจากกิจกรรมทางการเกษตรจำเป็นต้องได้รับการฟื้นฟู เช่นการปลูกป่าอ้อ เพิ่มปริมาณปิงและรักษาระดับน้ำให้ขีดความสามารถในการฟื้นฟูตนเองทางธรรมชาติเพิ่มขึ้น

จากการจัดแบ่งพื้นที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่าเขตพื้นที่สำหรับการให้บริการและจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวควรอยู่บริเวณโดยรอบของพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม ในขณะที่บริเวณพื้นที่ราบลุ่มและหนองน้ำธรรมชาติส่วนใหญ่ควรเป็นพื้นที่อนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพธรรมชาติ ซึ่งจากการหารือร่วมกับคุณธงชัย บุญเรือง (หัวหน้าสถานีพัฒนาที่ดินจังหวัดเชียงราย) และคุณธวัชชัย รัตนซ้อน (เจ้าหน้าที่อาวุโสองค์การระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ:IUCN) เมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม 2558 พบข้อสรุปที่ตรงกันคือการกำหนดให้พื้นที่ราบลุ่มและหนองน้ำธรรมชาติเป็นพื้นที่อนุรักษ์และฟื้นฟูธรรมชาติ การดำเนินการท่องเที่ยวควรอยู่บริเวณโดยรอบ รบกวนระบบนิเวศน้อยที่สุด รวมทั้งสถานีพัฒนาที่ดินได้เสนอให้การใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นไปด้วยความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม

5.1.2 ผลการศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวยอง ลื้อ อาข่า ชาวไทยอีสาน และชาวพื้นเมืองภาคเหนือ ในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่อง และแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวรองรับการรวมกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนแบบยั่งยืน

จากบทสรุปผลการวิจัย พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ชาวยองอาศัยอยู่มากที่สุด รองลงมาเป็นชาวพื้นเมืองเชียงใหม่ที่กระจายอยู่ ชาวอีสานที่พบมากในตำบลโยนกและพบมากในชุมชนบ้านทุ่งฟ้าฮ่าม ชาวไทลื้อในชุมชนบ้านทับกฤมทอง และชาวอาข่าที่พบในชุมชนบ้านผาแตกตำบลท่าข้าวเปลือก ตามลำดับ ทั้งนี้จากการรวบรวมความคิดเห็นของประชาชนรอบพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่องโดยใช้แบบสอบถามจำนวน 400 ชุด พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความเห็นว่าชุมชนรอบพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่องมีความเก่าแก่ทั้งในการก่อตั้งชุมชนและสถาปัตยกรรม รวมทั้งภูมิทัศน์และสิ่งแวดล้อมของชุมชน สำหรับอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ยังปรากฏชัดเจนและนำมาจัดการท่องเที่ยวได้ คืออัตลักษณ์ด้านสถาปัตยกรรม อัตลักษณ์ด้านภาษา อัตลักษณ์ด้านประเพณี ความเชื่อ การละเล่น เพลงฯ ของกลุ่มชาติพันธุ์ รวมถึงอัตลักษณ์ด้านทักษะ องค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับแนวทางการนำอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์มาจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวคือ การผสมผสานอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่โดดเด่นที่มีอยู่มากใช้จัดการท่องเที่ยวได้

5.1.3 ผลการศึกษาแนวทางการเตรียมความพร้อมให้ชุมชนท้องถิ่นที่มีความสนใจในการจัดการท่องเที่ยวมีความรู้ ทักษะ ความสามารถทั้งในด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยว การสื่อสารกับนักท่องเที่ยว อย่างมีประสิทธิภาพ

จากบทสรุปผลการวิจัยแสดงให้เห็นถึงศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประกอบด้วยการแสดงแสงสีเสียงเวียงโยนกนครของกลุ่มเยาวชนสืบศิลป์ล้านนาตำบลท่าข้าวเปลือก การจัดเลี้ยงขันโตกอาหารท้องถิ่นและพัฒนาไปสู่การท่องเที่ยว Cooking Class ของกลุ่มแม่บ้าน ตลอดจนการพัฒนาผลิตภัณฑ์บู๊ตสินค้าของกลุ่มสามัคคีปางควาย และผลิตภัณฑ์น้ำปลาของกลุ่มอาชีพรประมง ซึ่งเป็นสินค้าที่จำหน่ายได้ในท้องถิ่น สนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยว สำหรับการพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์นั้นได้จัดโครงการพัฒนาทักษะการสื่อสารภาษาเพื่อการท่องเที่ยวประกอบด้วยภาษาอังกฤษและภาษาจีนซึ่งมีผลการประเมินหลังการเข้าร่วมสูงกว่าก่อนเริ่มโครงการทุกด้าน อีกทั้งยังพบว่าประชาชนที่เข้าร่วมโครงการมีความตระหนักต่อการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนและขยายตัวของกลุ่มทุนเงินเพิ่มมากขึ้น

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้แสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องและความแตกต่างกันของความคิดเห็นที่มีต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่อง โดยก่อนการวิจัยจะเห็นว่าการจัดทำแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวของส่วนราชการที่กำหนดเขตพื้นที่ทางการท่องเที่ยวออกเป็น 5 แหล่งประกอบด้วย

แหล่งที่ 1 (Zone1)บริเวณหนองมโนราห์ (สวนสาธารณะเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ) ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่บ้านป่าสักหลวง หมู่ที่ 1 ตำบลจันจว้าใต้ กำหนดให้เป็นศูนย์ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว ศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับเทศบาลตำบลจันจว้าและเวียงหนองล่อง

แหล่งที่ 2 (Zone 2) บริเวณพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่องเขตชุมชนบ้านป่าสักหลวง ตำบลจันจว้าใต้ ความต้องการในการปรับปรุงพัฒนาคือ ให้พื้นที่บริเวณนี้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ความหลากหลายทางชีวภาพในระบบนิเวศวิทยา

แหล่งที่ 3 (Zone 3) บริเวณปางควายบ้านป่าสักหลวง ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม เขตชุมชนบ้านป่าสักหลวง เป็นบริเวณที่ประชาชนกลุ่มผู้เลี้ยงควายได้สร้างเพิงพักและคอกควายไว้ร่วมกัน จึงกำหนดแนวทางพัฒนาให้พื้นที่บริเวณนี้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ การดำรงชีวิตของควาย และวิถีการดำรงชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มผู้เลี้ยงควายที่เรียกว่า ปางควาย และเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ความหลากหลายทางชีวภาพในระบบนิเวศวิทยา

แหล่งที่ 4 (Zone 4) บริเวณปางควายบ้านต้นยาง ตั้งอยู่บริเวณบ้านต้นยาง หมู่ที่ 7 ตำบลจันจว้า เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ความหลากหลายทางชีวภาพในระบบนิเวศวิทยา

แหล่งที่ 5 (Zone 5) บริเวณวัดป่าหมากหน่อ (วัดพระศพ) ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม เขตชุมชนบ้านห้วยน้ำราก หมู่ที่ 4 ตำบลจันจว้า มีสภาพเป็นพื้นที่คล้ายเกาะกลางหนองน้ำ ประชาชนในท้องถิ่นจึงเชื่อว่า พื้นที่แห่งนี้เป็นเกาะแม่มาย ตามพงศาวดารโยนก ที่มีเรื่องเล่าว่าประชาชนเมืองโยนกนครได้จับปลาไหลเผือกยักษ์มาฆ่าและแบ่งกันกินแล้วเกิดอาเพศแผ่นดินยุบลงกลายเป็นหนองน้ำขนาดใหญ่ เหลือเพียงบ้านของแม่มายที่ไม่ได้กินปลาไหลเผือก จึงเรียกกันว่า เกาะแม่มาย ความต้องการในการพัฒนามุ่งให้พื้นที่บริเวณนี้เป็นแหล่งศึกษาประวัติศาสตร์ โบราณคดี และเป็นแหล่งศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพในระบบนิเวศวิทยา

ในขณะที่แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวที่มาจากข้อเสนอของประชาชนนั้นประกอบด้วย

(1) **บริเวณแก้มลิงชุมชน บ้านป่าสักหลวง เป็นเส้นทางศึกษาธรรมชาติ**ในพื้นที่เก็บกักน้ำ พื้นที่ป่าอัน และปิง เชื่อมไปยังบริเวณหนองน้ำร้อน และแหล่งโบราณคดีที่เรียกว่า วัดน้อยตั้งอยู่กลางพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม

(2) **การจัดตั้งธนาคารขี้ควาย ปรับปรุงโรงงานผลิตปุ๋ยชุมชนบ้านป่าสักหลวง ให้เป็นแหล่งผลิตปุ๋ยจากขี้ควายและจัดทำสวัสดิการให้กับผู้เลี้ยงควาย** รวมถึงการพัฒนาอาชีพการเลี้ยงควาย ตั้งแต่การเพิ่มพื้นที่ทุ่งหญ้าอาหารควายสุขภาพควาย เป็นต้น

(3) **การพัฒนาปางควายบ้านห้วยน้ำรากให้เป็นโรงเรียนฝึกควายพร้อมปรับปรุงภูมิทัศน์ให้สวยงาม** จัดทำห้องน้ำและจัดหาน้ำสะอาดสำหรับนักท่องเที่ยวตลาตบ

(4) **จัดทำศูนย์เวียงหนองหล่มศึกษาบริเวณวัดป่าหมากหน่อ** ให้เป็นแหล่งจัดแสดงข้อมูลจากงานวิจัย นิทรรศการตามฤดูกาล จัดทำพื้นที่อนุรักษ์พันธุ์กรรมสัตว์น้ำ แหล่งที่อยู่และหากินของนกน้ำ นกอพยพ รวมถึงการจัดทำจุดชมนก เป็นต้น

(5) **การพัฒนาพื้นที่ชุมชนบ้านแม่ลาวให้เป็นชุมชนแหล่งท่องเที่ยวและเป็นชุมชนต้นแบบในการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำ** ประกอบด้วยการจัดทำแพให้บริการนักท่องเที่ยว พื้นที่อนุรักษ์พันธุ์ปลา การจัดการทรัพยากรที่ดินโดยชุมชน

(6) **การดำเนินการด้านการตลาด** ประกอบด้วยการทำป้ายบอกทาง ป้ายแผนที่ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น

เมื่อเปรียบเทียบแนวทางการพัฒนาจากทั้งของเทศบาลตำบลจันจว้ากับของประชาชนรอบพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มพบว่า ฐานคิดสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ฐานคิดแรกคือการเน้นการปรับปรุงภูมิทัศน์ พัฒนาสิ่งปลูกสร้างและโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ในพื้นที่ที่ถูกกำหนดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งฐานคิดดังกล่าวนี้เป็นมุมมองจากภายนอกเข้ามายังพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม ในขณะที่อีกด้านหนึ่งเป็นมุมมองของคนที่เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว ที่ต้องการมุ่งนำเสนอสิ่งที่เป็นความภาคภูมิใจของชุมชน และการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นเครื่องการหนุนเสริมระบบเศรษฐกิจของชุมชนเป็นหลักก่อนที่จะนำไปสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยว ดังจะเห็นได้ชัดเจนจากข้อเสนอการการจัดตั้งธนาคารขี้ควาย

ปรับปรุงโรงงานผลิตปุ๋ยชุมชนบ้านป่าสักหลวง ให้เป็นแหล่งผลิตปุ๋ยจากขี้ควายและจัดทำสวัสดิการให้กับผู้เลี้ยงควาย เป็นต้น ดังนั้นแนวทางการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นนี้จึงมีรูปแบบที่สัมพันธ์กันกับระบบเศรษฐกิจชุมชน โดยเป็นกิจกรรมการทำมาหากินของคนในแหล่งชุมชนหนึ่ง ๆ ที่มีความเป็นตัวของตัวเอง และมีพลวัตของตัวเอง มีความสามารถที่จะอยู่รอดด้วยตัวเอง ทั้งนี้ลักษณะสำคัญของเศรษฐกิจชุมชน คือ มีครอบครัวเป็นหน่วยการผลิต โดยอาศัยแรงงานที่เป็นสมาชิกของครอบครัว ฟังพาทร์พยากรณ์ในท้องถิ่น เน้นความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่นมากกว่าการผูกขาดและการแข่งขัน อันเป็นที่มาของคำว่า การพึ่งตนเองได้

การวิจัยในครั้งนี้ยังพบความท้าทายที่สำคัญประการหนึ่งคือ จังหวัดเชียงรายมีเป้าหมายในการพัฒนาจังหวัดโดยกำหนดให้เป้าหมายการพัฒนาจังหวัดด้านการค้าเป็นหลัก ส่วนการท่องเที่ยวเป็นเป้าหมายรอง ดังจะเห็นได้จากกรอบแนวคิดการพัฒนาจังหวัดเชียงรายที่กำหนดขึ้นในปีพ.ศ. 2555 ทำให้ทิศทางการพัฒนาของจังหวัดเชียงรายจึงมุ่งไปยังการรองรับการเติบโตทางการค้า โดยเฉพาะการขยายถนน พัฒนาโครงข่ายการเดินทางขนส่งเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านทั้งกับสหภาพเมียนมาร์ และสปป.ลาว ส่วนการท่องเที่ยวนั้นเป็นผลตามมาจากความสะดวกรวดเร็วในการเดินทางขนส่ง ซึ่งพบว่าปรากฏการณ์ที่ชัดเจนต่อกรณีนักท่องเที่ยวจีนที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยโดยใช้เส้นทาง R3A ผ่านสปป.ลาว เข้ามายังประเทศไทยโดยสะพานมิตรภาพแห่งที่ 4 อำเภอเชียงของ จากนั้นเดินทางต่อไปยังจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักทางการท่องเที่ยวของกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวจีนซึ่งเข้ามาท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องและจะมีนักท่องเที่ยวชาวจีนเข้ามาท่องเที่ยวประเทศไทยมากเป็นกรณีพิเศษในช่วงเทศกาลวันหยุดของประเทศจีน เช่นวันชาติจีน เป็นต้น

ปรากฏการณ์นี้ยังสอดคล้องกันกับที่ผู้จัดการฝ่ายการท่องเที่ยวคิงส์โรมัน ในสปป.ลาว และบริษัท R3C ที่ประกอบการท่องเที่ยวรับผิดชอบในการนำเที่ยวให้กับคิงส์โรมัน ที่ได้กล่าวในการประชุมจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวที่โครงการวิจัยครั้งนี้จัดขึ้นสรุปสาระสำคัญได้ว่า คิงส์โรมันเป็นสถานประกอบการท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวชาวจีนเป็นกลุ่มที่มีคุณภาพมีกำลังซื้อสูงและชื่นชอบแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ธรรมชาติ และต้องการเลือกซื้อสินค้าจากชุมชน ที่ผ่านมาคิงส์โรมันและ บริษัท R3C พยายามค้นหาแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงรายแต่ก็พบเพียงแหล่งท่องเที่ยวหลัก ๆ เช่น วัดร่องขุ่น ส่วนเป้าหมายหลักทางการท่องเที่ยวคือจังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นที่น่าเสียดายที่จังหวัดเชียงรายยังขาดการขับเคลื่อนด้านการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง ทั้งนี้ที่วิจัยได้ประสานความร่วมมือกับคิงส์โรมันและบริษัท R3C ในการผลักดันให้เวียงหนองล่อง หนองบงคาย และดอยสะเก็เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับคิงส์โรมัน ซึ่งในอนาคตอันใกล้นี้ผู้จัดการฝ่ายการท่องเที่ยวของคิงส์โรมันได้ยืนยันว่าจะมีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในคิงส์โรมันกว่า 4,000,000 คนต่อปี และหากเวียงหนองล่อง - ดอยสะเก็ สามารถรองรับนักท่องเที่ยวจากคิงส์โรมันได้ก็จะเป็นประโยชน์ร่วมกันทั้งกับประชาชนในพื้นที่ที่มีโอกาสสร้างรายได้เสริมจากการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวที่มีโอกาสได้ท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ โดยไม่ต้องเดินทางไกลมากนักจากชายแดนไทย-สปป.ลาว ที่ด่านอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

จากที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่าพื้นที่บริเวณที่เป็นแนวชายแดนของจังหวัดเชียงรายกำลังเกิดการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปในทิศทางที่สอดคล้องกับที่ ธงชัย ภูวนาถวิจิตร (2553) ที่ได้กล่าวถึงแนวคิดโลกาภิวัตน์ (Globalization Concept) เอาไว้ว่า โลกาภิวัตน์กำลังเป็นแรงผลักดันที่จะทำให้เกิดกระบวนการผสมผสานและรูปแบบของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม การเมืองและสิ่งแวดล้อมของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกเข้าด้วยกันโดยอาศัยปัจจัยจากการพัฒนาทางเทคโนโลยีในการ

ติดต่อสื่อสารหรือระบบสารสนเทศ (Information Technology) เป็นตัวขับเคลื่อน ทั้งในการรับรู้และการกระทำที่มีต่อกันอย่างรวดเร็ว ในขณะที่พื้นที่ชายแดนของจังหวัดเชียงรายกำลังเชื่อมโยงผสมผสานเข้าด้วยกันอันเนื่องมาจากการเร่งพัฒนาทางการค้า อีกทั้งเมื่อเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ความร่วมมือทางการค้าภายใต้ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ยังให้ความสำคัญกับการเชื่อมโยงประเทศสมาชิกอาเซียนเข้าด้วยกันนำไปสู่ความร่วมมือทางเศรษฐกิจซึ่งจะทำให้พื้นที่ชายแดนได้รับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่สามารถเชื่อมต่อกับเพื่อนบ้าน มีการเติบโตของการค้า การบริการ รวมถึงการท่องเที่ยวข้ามพรมแดนที่กำลังจะเกิดขึ้นในพื้นที่ชายแดนของจังหวัดเชียงรายตั้งแต่อำเภอแม่สาย อำเภอเชียงแสน และอำเภอเชียงของ สถานการณ์เช่นนี้สอดคล้องกับแนวคิด **ชายแดนภิวัตน์ (Borderization)** ที่สงวน ซ่อนกลิ่นสกุล (อ้างถึงใน ญัฐพรพรรณ อุดมา และธิดารัตน์ บัวดาบทิพย์, 2557: 7) ได้กล่าวว่าเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบต่อชุมชนและสังคมบริเวณพื้นที่ชายแดน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง กฎหมาย เทคโนโลยี การสื่อสาร สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนเมืองชายแดนเดิมกลายเป็นเมืองชายแดนรูปแบบใหม่ที่ไร้พรมแดนและมีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศอย่างมาก ได้แก่ การขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจข้ามแดน (Cross – border economic activities) อาทิ การเคลื่อนย้ายสินค้าและบริการ ทรัพยากรการผลิต แรงงานและเงินทุนข้ามแดน ทั้งนี้อิทธิพลของโลกาภิวัตน์ (Globalization) อาเซียนภิวัตน์ (Aseanization) เป็นแรงผลักดันที่สำคัญดังนั้นหากเข้าสู่การเป็นประชาคมอาเซียนอย่างเป็นทางการ จังหวัดเชียงรายรวมทั้งพื้นที่ชายแดนสำคัญทั้ง 3 แห่ง ต้องเตรียมความพร้อมรับมือเพื่อสร้างความร่วมมือมากกว่าการแข่งขันนำไปสู่การเติบโตทางเศรษฐกิจร่วมกัน (Mutually Inclusive Growth) กับเมืองชายแดนที่ติดกันของประเทศเพื่อนบ้าน เป็นการรวมตัวกันของกิจกรรมทางเศรษฐกิจข้ามแดน ทั้งด้านการผลิต การจ้างงาน การค้า และการลงทุน โดยมีการดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจชายแดนร่วมกัน (Common border economic policy) ในรูปของความร่วมมือทางเศรษฐกิจชายแดนหรือข้อตกลงทางเศรษฐกิจชายแดน ทำให้เกิดการเติบโตของเมืองชายแดนเป็นไปอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน และสามารถสร้างพลังขับเคลื่อนเศรษฐกิจให้เติบโตอย่างยั่งยืนนั้นถือเป็นความท้าทายที่สำคัญอย่างยิ่งของพื้นที่ชายแดน ที่จะสามารถสร้างความร่วมมือได้หรือไม่ต้องอาศัยความร่วมมือกันของทุกฝ่ายทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชนร่วมกันผลักดันให้เมืองชายแดนทั้งสองเห็นประโยชน์ร่วมของการรวมตัวกันในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจข้ามแดน

ดังนั้นประเด็นด้านการท่องเที่ยวของพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มจึงมีความจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับทั้งการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ให้มีความพร้อมรองรับการท่องเที่ยว มีกลุ่มองค์กร ข้อกำหนดในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่อย่างชัดเจน ดังผลการวิจัยที่ได้กล่าวมาข้างต้น รวมถึงการเชื่อมโยงความร่วมมือกับแหล่งท่องเที่ยวข้างเคียงซึ่งพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มอยู่ติดกับพื้นที่ประเทศเพื่อนบ้านรวมทั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษของสปป.ลาวที่มีกลุ่มนายทุนจีนเข้ามาลงทุนประกอบการด้านการท่องเที่ยว ซึ่งกำลังขยายตัวอย่างสูง ด้วยเหตุนี้ความยั่งยืนของการดำเนินการด้านการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนนั้นจึงต้องขึ้นอยู่กับความสามารถในการควบคุมจัดการการท่องเที่ยวให้สมดุลเกิดผลกระทบทางลบน้อยที่สุด รวมถึงความสามารถในการต่อรองกับกลุ่มทุนขนาดใหญ่ตลอดจนการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านได้อย่างเหมาะสมด้วยเช่นกัน

สำหรับข้อค้นพบด้านอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ค้นพบว่ามีปรับเปลี่ยนไปสู่ความเป็นล้านนาในแทบทุกด้าน ซึ่งอาจทำให้อัตลักษณ์เดิมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ จึงมีความจำเป็นต้องสร้างกลไกการรักษาคุณค่าที่สำคัญด้านอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆที่อยู่อาศัยรวมกันมากกว่า 200 ปี ซึ่งการท่องเที่ยวจะเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะช่วยธำรงรักษาเอาไว้ นอกจากนี้หากย้อนกลับไปพิจารณาถึง

ประวัติศาสตร์ตามพงศาวดารโยนกที่เป็นรากเหง้าของอาณาจักรล้านนา เมื่อผนวกเข้ากับร่องรอยที่เป็นแหล่งโบราณคดีที่พบกระจายอยู่รอบพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มนั้น แสดงให้เห็นว่าพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มมีความสำคัญเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ล้านนาและเมืองต้นผึ้ง แขวงบ่อแก้วของสปป.ลาว หากได้รับการปรับปรุงพัฒนาอย่างเหมาะสมจะทำให้พื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ตั้งแต่ยุคการก่อตั้งอาณาจักรล้านนา และการอพยพโยกย้ายการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่และพื้นที่เชื่อมโยงเมืองเชียงแสนและเมืองต้นผึ้งของสปป.ลาวได้อีกด้วย

5.3 ข้อเสนอแนะ

จากบทสรุปผลการวิจัยการบริหารและการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อรองรับการรวมกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน:กรณีศึกษาพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม อำเภอแม่จัน และอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย จนนำไปสู่การใช้ประโยชน์ใน 2 มิติที่สำคัญได้แก่

1) มิติเชิงนโยบายขององค์กร หรือหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ได้แก่

1.1 สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ (สผ.) ใช้ผลการวิจัยเป็นข้อมูลประกอบการร่างยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่ชุ่มน้ำระดับท้องถิ่นต้นแบบ

1.2 องค์กรระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ(IUCN)ใช้ผลการวิจัยเป็นฐานข้อมูลสำหรับการวางแผนเชิงภูมิทัศน์(Land Landscape Approach) ขยายพื้นที่จากเวียงหนองหล่ม หนองบงคาย ครอบคลุมแอ่งเชียงแสนทั้งหมด

1.3 องค์กรบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์กรมหาชน) อพท.ใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานประกอบการพิจารณาในการประกาศพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน พื้นที่เมืองเก่าเชียงแสนและพื้นที่เชื่อมโยง

1.4 กรมการท่องเที่ยว กระทรวงท่องเที่ยวและกีฬา วิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยมหิดล และสมาคมคนของจันจว้า นำเสนอร่วมเพื่อนำข้อมูล “วิถีไทย วิถียอง” ภายใต้แผนการบริหารจัดการด้านการสื่อความหมายในแหล่งท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยวโดยเป็น 1 ใน พื้นที่ 9 แหล่งท่องเที่ยวต้นแบบเพื่อพัฒนาด้านการสื่อความหมายอย่างยั่งยืน

2) มิติเชิงสังคม หรือ ชุมชน ขององค์กร ชุมชนและท้องถิ่น ได้แก่

2.1 นายอำเภอแม่จัน ใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวางแผนการพัฒนาพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มอย่างยั่งยืน ด้านการท่องเที่ยวและพื้นที่ชุ่มน้ำ

จากบทสรุปผลการวิจัยที่นำไปสู่การใช้ประโยชน์ในมิติเชิงนโยบาย และมิติสังคมหรือชุมชนดังกล่าวข้างต้น จึงส่งผลกระทบต่อข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

1) ควรศึกษายุทธศาสตร์การบริหารและการจัดการการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่มขององค์กร หรือหน่วยงานภาครัฐและเอกชนจากการประกาศเป็นพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน พื้นที่เมืองเก่าเชียงแสนและพื้นที่เชื่อมโยง จังหวัดเชียงราย

2) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรร่วมมือกับภาคีที่เกี่ยวข้องในการจัดการพื้นที่เพื่อการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน โดยดำเนินการผลักดันให้เกิดการแบ่งเขตการใช้ประโยชน์พื้นที่ หรือการออกเทศบัญญัติเพื่อป้องกันการบุกรุกเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่เวียงหนองหล่ม หรือการกำหนดนโยบายเพื่อ

ป้องกันการถือครองที่ดินโดยต่างชาติ โดยเฉพาะนักธุรกิจชาวจีนโดยผ่านธุรกรรมนอมินี เพื่อรักษาทรัพยากรทางธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรมของชาติอย่างยั่งยืน โดยแบ่งออกเป็น 6 ประเภท ดังนี้

- (1) เขตบริการ (Intensive use zone)
- (2) เขตการท่องเที่ยว ศึกษาหาความรู้และนันทนาการ (Outdoor recreation zone)
- (3) เขตอนุรักษ์พิเศษ (Special nature zone or special conservation zone)
- (4) เขตสงวนสภาพธรรมชาติ (Primitive zone)
- (5) เขตกิจกรรมพิเศษ (Special use zone)
- (6) เขตฟื้นฟูสภาพทางธรรมชาติ (Recovery zone)

3) ควรศึกษาการพัฒนาการท่องเที่ยวเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวชายแดนเชียงใหม่ – ต้นผึ้ง แขวงบ่อแก้ว สปป.ลาว กับพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองล่อง เพื่อรองรับการขยายตัวด้านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวชายแดนในบริบทอาเซียน

บรรณานุกรม

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2554, แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2555-2559.

กองพัฒนาเกษตรที่สูง, 2545, คู่มือการมีส่วนร่วมของชุมชนด้านการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ: สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

ดุจดดี คงสุวรรณและภัทรีพันธุ์ พันธุ์, 2552, ศึกษาการฟื้นฟูอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเพื่อจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เส้นทางแม่สาย(เชียงราย)-เชียงตุง (พม่า) . เชียงราย: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.

ทรงจิต พูลลาภ และคณะ, 2548, รายงานการวิจัยและพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในกระบวนการเส้นทางสายฝ้าย.

เทิดชาย ช่วยบำรุง, 2552, บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนบนฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง. สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา, กรุงเทพฯ.

ธงชัย ภูวนาถวิจิตร, 2553, ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการบนเส้นทางยุทธศาสตร์ R3A (เชียงราย-คุณหมิง). ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง.

บุญยสภฤกษ์ อเนกสุข, 2549, กระบวนทัศน์การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในประเทศไทย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม, วิทยานิพนธ์ปริญญา ดุษฎีบัณฑิต สาขาโทศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

บุษบา สิทธิการ, 2550, “ผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย”ใน **รวมบทความวารสารการท่องเที่ยวนานาชาติ ปี พ.ศ. 2550** , เทิดชาย ช่วยบำรุง (บรรณาธิการ), สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวไทย, กรุงเทพฯ, ฉบับที่ 2 หน้า 1-11.

เพชรศรี นนท์ศิริ, 2550, “การพัฒนาการท่องเที่ยวชนบทของประเทศไทย: การถ่ายทอดองค์ความรู้จากประสบการณ์ในประเทศฝรั่งเศส” ใน **รวมบทความวารสารการท่องเที่ยวนานาชาติ ปี พ.ศ. 2550** , เทิดชาย ช่วยบำรุง (บรรณาธิการ), สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวไทย, กรุงเทพฯ, หน้า 164-182.

มิ่งสรรพ์ ขาวสะอาด และคณะ, 2548, การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการที่ยั่งยืนในกลุ่มแม่น้ำโขง. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.

วิไลลักษณ์ รัตนเพียรธัมมะ และคณะ, 2550, รายงานการวิจัยเรื่อง การจัดการการท่องเที่ยว โดยชุมชน ศึกษารณีย์ ชุมชนท่าคา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม.

สายรุ่ง ดินโคกสูง, 2549, การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน: กรณีศึกษาหาดขบา ตำบลขบา อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี, วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สินธุ์ สโรบล (บรรณาธิการ), 2546, การท่องเที่ยวโดยชุมชน: แนวคิดและประสบการณ์พื้นที่ภาคเหนือ. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, เชียงใหม่.

สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2548, คู่มือการจัดการ: การท่องเที่ยวชุมชนและบ้านพักโฮมสเตย์. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.

อารีรัตน์ ภาคพิศเจริญ, 2548, ชีตความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน กรณีศึกษา หมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านทรงไทยจังหวัดสมุทรสงคราม, วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (การจัดการทรัพยากร) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

อุมาพร มุณีแนม และคณะ, 2552, “รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนและแผนการตลาดในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีไหนด-นา-เล อำเภอสะทิงพระ จังหวัดสงขลา” ใน **รวมบทความวารสารการท่องเที่ยวนานาชาติ ปี พ.ศ. 2552 ฉบับที่ 2**, เทิดชาย ช่วยบำรุง (บรรณาธิการ), สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวไทย, กรุงเทพฯ, หน้า 1- 15.

อภิญา เพื่อ่งฟูสกุล, 2546, **อัตลักษณ์ (Identity) การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด**. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ.

อนูรัตน์ อินทร, 2551, **ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายเป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงตอนบน**. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนากุมิภาค มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

Anan Wattanakuljarus and Ian Coxhead, 2008, “Is tourism-based development good for the poor? A general equilibrium analysis for Thailand”, **Journal of Policy Modeling**. Vol. 30, pp 929-955.

Erick T. Byrd, (2006), **Stakeholders in sustainable tourism development and their roles: Apply stakeholder theory to sustainable tourism development**. Tourism review, vol. 62:6-13.

Nae-Wen Kuo, Pei-Hun Chen. (2009). **Quantifying energy use, carbon dioxide emission, and other environmental loads from island tourism based on a life cycle assessment approach**. Journal of cleaner production (Accepted 24 April 2009).

GLOBE '90, (1990), **An Action Strategy for Sustainable Tourism**. Ottawa: Tourism Canada.

Ian Yeoman, (2008), **Tomorrow's tourism scenarios and trends**. Oxford, UK: Oxford University Press.

HwanSuk Chris Choi and Ercan Sirakaya, 2006, "Sustainability indicators for managing community tourism", **Tourism Management**. Vol.27, pp 1274-1289.

Lesego S. Sebele, 2009, "Community-based tourism ventures, benefit and challenges: Khama Rhino Sanctuary Trust, Central District, Botswana", **Tourism Management** (Accepted 15 January 2009).

Libanda B. And Blignaut J.N., 2008, "Tourism's local benefits for Namibia's community based natural resource management areas" **International Journal of Ecological Economics and Statistics**. Vol. 10 No. W08, pp. 40-52.

Peter Richards, 2009, "10 Step towards successful community-based tourism supply chain partnerships" **The Asia Pacific Ecotourism Regional Conference (APREC)**, 7-9 May 2009, Sri Lanka.